

T.C
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
İlköğretim Anabilim Dalı
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Tezli Yüksek Lisans Programı

SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA (2017-2018
DÖNEMİ) HİTİT TARİHİNİN TARİH ÖĞRETİMİ AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ

Osman GÜNGÖR
Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Celâl ERDÖNMEZ

Burdur, 2019

T.C
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
İlköğretim Anabilim Dalı
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Tezli Yüksek Lisans Programı

SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA (2017-2018
DÖNEMİ) HİTİT TARİHİ'NİN TARİH ÖĞRETİMİ AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ

Osman GÜNGÖR
Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışman
Doç. Dr. Celâl ERDÖNMEZ

Burdur, 2019

**MAKÜ EĞİTİM BİLİMLERİ
ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS JÜRİ ONAY FORMU

M.A.K.Ü Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 02.09.2019 tarih ve 302/5 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından 10/09/2019 tarihinde tez savunma sınavı yapılan Osman Güngör'ün '**Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında (2017/2018 Dönemi) Hitit Tarihi'nin Hitit Tarih Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi**, konulu tez çalışması İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Tezli Yüksek Programında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

ÜYE : Doç.Dr. Celâl ERDÖNMEZ
(Tez Danışmanı)

ÜYE : Prof.Dr. Zafer GÖLEN

ÜYE : Doç.Dr. Güven Dinç

ONAY

M.A.K.Ü Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 02/09/2019 tarih ve 302/5 sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

BİLDİRİM

Hazırladığım tez tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, seminerimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

[] Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

[] Tezim/Raporum sadece Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

[] Tezimin/Raporumunyıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Osman GÜNGÖR

TEŞEKKÜR

Çalışmanın her aşamasında engin tecrübeleri ve değerli tavsiyeleri ile çalıőmayı yönlendiren hocam ve danıőmanım Sayın Doç. Dr. Celâl ERDÖNMEZ'e Őükranlarımı sunarım.

**Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında (2017-2018 Dönemi) Hitit Tarihinin Tarih
Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi
(Yüksek Lisans Tezi)**

Osman GÜNGÖR

ÖZ

Tarih insanı içine alan toplumun değerlerini yansıtan, devletin ve toplumun sürekliliğini sağlayan önemli bir alandır. Tarihin bu yönü tarih öğretiminin olmazsa olmaz bir gereklilik olduğunu göstermektedir. Türkiye’de tarih öğretimi ilköğretimden itibaren başlamaktadır. Tarih öğretiminde farklı kaynaklardan yararlanılmaktadır. Öğretmen ve öğrenciye yardımcı temel kaynaklardan biri de ders kitaplarıdır. Ders kitaplarında program ve içeriğin hazırlanmasında Öğrencinin zihinsel ve fiziksel gelişiminin yanında eğitim bilimlerinin temel alındığı öğretim faktörleri de dikkate alınmalıdır. Sosyal bilgiler ders kitapları Hitit tarihi öğretimi açısından değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Hitit tarihi ile ilgili bölümler incelenirken 2017/2018 yılları arasında kullanılan ders kitapları dikkate alınmıştır. Araştırmamızda şu hususlar yer verilmiştir. Eğitim bilimleri ile ilgili Akademik kaynaklar, tarih öğretimi ile ilgili akademik kaynaklar ve bu alanda yapılmış çalışmalar, makaleler incelenmiştir. Talim terbiye kurulunun belirlediği hususlar da dikkate alınmıştır. Görsellerin ve metinlerin ünitenin bölüm ile ilgili kazanımlarını yansıtabilme durumları görsel ve metin üzerinden değerlendirilmiştir. Bütün bu çalışmalara bağlı olarak sosyal bilgiler ders kitaplarının,5, 6 ve 7. Sınıf düzeyinde tarih öğretimi açısından uygunluğu ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler; Gelişim, Görsel Öğeler, Hitit Tarihi, Öğrenme, Öğretim, Sosyal Bilgiler.

Sayfa Adedi: 145

Danışman: Doç. Dr. Celâl ERDÖNMEZ

**Evaluation of Hittite History In Terms of History Teaching In Social Studies
Textbooks (2017-2018 period)
(Master Thesis)**

Osman GÜNGÖR

ABSTRACT

History is an important field that reflects the values of the society that includes human beings and ensures the continuity of the state and society. This aspect of history shows that history teaching is a sine qua non. The teaching of history in Turkey starts in elementary school. Different sources are used in history teaching. One of the main sources that help teachers and students is textbooks. In the preparation of the program and content in the textbooks, the teaching factors on which the educational sciences are based as well as the mental and physical development of the student should be taken into consideration. Social studies textbooks were evaluated in terms of Hittite history teaching. The textbooks used between the years 2017/2018 were taken into consideration while examining the chapters related to Hittite history. The following issues were included in our research. Academic resources related to educational sciences, academic resources related to history teaching, and studies and articles in this field were examined. The issues determined by the training board were also taken into consideration. The visuals and texts' ability to reflect the gains of the unit related to the department were evaluated through visual and text.

Key Words; Development, Hittite History, Learning, Social Studies, Teaching, Visual Elements.

Page Number:145

Assoc Prof: Assistant Professor Celâl ERDÖNMEZ

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM	i
TEŞEKKÜR.....	ii
ÖZ	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
ŞEKİLLER LİSTESİ	viii
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı Önemi ve Problem Durumu.....	5
1.2. Problem Cümlesi	5
1.3. Sınırlılıklar.....	6
BÖLÜM II.....	7
KURAMSAL ÇERÇEVE İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	7
2.1. Kuramsal Çerçeve	7
2.1.1. Tarih Öğretimi Nedir?.....	7
2.1.1.1. Tarih Öğretiminin Amaçları.	9
2.1.1.2. Tarih Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar.	10
2.1.2. Sosyal Bilgiler Dersinin Doğuşu ve Gelişimi.	11
2.1.3. Yapılandırmacı Anlayış ve Sosyal Bilgiler.....	13
2.1.4. Gelişim Psikolojisi ve Öğrenme Psikolojisi Nedir Çalışma Alanları Nelerdir?.....	16
2.1.4.1. Büyüme.....	17
2.1.4.2. Olgunlaşma.....	17
2.1.4.3. Öğrenme.	17
2.1.4.4. Hazırbulmuşluk.	17
2.1.4.5. Somut İşlemler Dönemi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi (7/11-12)...	18
2.1.4.6. Soyut işlemler Dönemi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi.....	19
2.1.5. Bilişsel Gelişim Açısından Tarih Öğretimi.....	20
2.1.5.1. Bilişsel Gelişim Üzerine Çevrenin Etkileri.	24
2.1.6. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Sarmal Program.....	27
2.1.7. Tarih Öğretiminde, Kavram Öğretiminin Önemi.....	29
2.1.8. Hitit Uygarlığı.	31

2.1.8.1. Hitit Tarihi.....	32
2.1.8.2. Hitit Dilleri ve Özellikleri.....	33
2.1.8.3. Çivi Yazısı ve Hiyeroglif.....	34
2.1.8.4. Kadeş Savaşı.....	37
2.1.8.5. Krallığın Çöküşü.	39
2.1.8.6. Dini Yapı.	40
2.1.8.7. Hititlerde Kraliçeler.....	41
2.1.8.8. Hitit Güneş Kursları.....	43
2.1.9. Görsel Unsurlar ve Bu Unsurlar Kullanılırken Dikkat Edilecek Hususlar.....	44
2.1.9.1. Görsel Öğelerin Öğrenme Üzerine Etkileri.....	46
2.1.9.2. Resimler ve Resimlerin Genel Özellikleri.....	51
2.1.10. Sosyal Bilgiler Öğretiminin Öğretim İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi.....	51
2.1.10.1. Çocuğa Görelik İlkesi.....	52
2.1.10.2. Yakından Uzağa İlkesi.	52
2.1.10.3. Kolaydan Zora, Basitten Karmaşığa İlkesi.....	53
2.1.10.4. Somuttan Soyuta.....	54
2.1.10.5. Bilinenden Bilinmeyene İlkesi.	55
2.1.10.6. Yaparak Yaşayarak Öğrenme.....	55
2.1.10.7. Açıklık ilkesi.	56
2.1.10.8. Güncellik ilkesi.....	56
2.1.10.9. Ekonomiklik İlkesi.	56
BÖLÜM III	57
YÖNTEM	57
3.1. Araştırmanın Modeli	57
3.2.Araştırmanın Evreni	57
3.3.Veri Toplama Aracı.....	57
BÖLÜM IV	60
BULGULAR VE YORUM	60
4.1. Gelişim, Öğrenme Psikolojisi ve Kavram Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi	60
4.2. Sarmal Program Açısından Ders Kitaplarının İncelenmesi.....	78

4.3. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarını Görsel Unsurlar Açısından Değerlendirilmesi	87
4.3.1. Haritaların Tarih Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi.	87
4.3.2. Dönemsel Kalıntıları Ait Ders kitabında Yer Alan Fotoğrafların ve Görsel Unsurların Tarih Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi.	91
4.5. Hitit Tarihi ile İlgili Konularının Öğretim İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi.	118
4.5.1. Çocuğa Görelik İlkesi.....	119
4.5.2. Yakından Uzağa İlkesi	122
4.5.3. Kolaydan Zora, Basitten Karmaşıklığa İlkesi.	123
4.5.4. Somuttan Soyuta.	125
4.5.5. Bilinenden Bilinmeyene İlkesi.	127
4.5.6. Yapararak Yaşayarak Öğrenme.....	128
4.5.7. Açıklık İlkesi.	128
4.5.8. Güncellik İlkesi.	129
4.5.9. Ekonomiklik İlkesi.	129
BÖLÜM V	130
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	130
KAYNAKÇA.....	139

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil</u>		<u>Sayfa</u>
Şekil 1	Edgar Dale'nin Yaşantısı Konisi.....	47
Şekil 2	Görsel Öğrenmenin Pasta Grafiğinde Gösterilmesi.....	50
Şekil 3	5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 98.....	61
Şekil 4	7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 192.....	61
Şekil 5	7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 195.....	62
Şekil 6	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 179.....	62
Şekil 7	5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 191.....	63
Şekil 8	5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 192.....	63
Şekil 9	7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 192.....	64
Şekil 10	7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 195.....	64
Şekil 11	5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 191.....	65
Şekil 12	5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 40.....	66
Şekil 13	5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 40.....	66
Şekil 14	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 180.....	67
Şekil 15	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 46-47.....	70
Şekil 16	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 48.....	71
Şekil 17	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 48.....	71
Şekil 18	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 48.....	72
Şekil 19	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 49.....	72
Şekil 20	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 49.....	73
Şekil 21	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 49.....	73
Şekil 22	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 49.....	73
Şekil 23	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 49.....	75
Şekil 24	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 48.....	76
Şekil 25	7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 102.....	77
Şekil 26	7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 102.....	78
Şekil 27	5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 40.....	80
Şekil 28	7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 192.....	81
Şekil 29	5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 40.....	81
Şekil 30	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 49.....	83

Şekil 31	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 49.....	84
Şekil 32	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 48.....	84
Şekil 33	5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 40.....	85
Şekil 34	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 49.....	85
Şekil 35	7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 102.....	86
Şekil 36	5. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 36	88
Şekil 37	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 48.....	90
Şekil 38	5. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 40	91
Şekil 39	5. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 40	92
Şekil 40	5. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 40	93
Şekil 41	5. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 41	93
Şekil 42	5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 44.....	94
Şekil 43	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 48.....	95
Şekil 44	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 48.....	97
Şekil 45	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 48.....	99
Şekil 46	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 49.....	100
Şekil 47	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 49.....	101
Şekil 48	7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 102.....	102
Şekil 49	5. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 36	104
Şekil 50	5. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 40	106
Şekil 51	5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 44.....	107
Şekil 52	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 42.....	109
Şekil 53	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 43.....	109
Şekil 54	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 44.....	110
Şekil 55	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 45.....	110
Şekil 56	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 45.....	110
Şekil 57	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 46.....	111
Şekil 58	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 47.....	111
Şekil 59	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 47.....	111
Şekil 60	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 47.....	112
Şekil 61	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 48.....	112
Şekil 62	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 48.....	113
Şekil 63	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 48.....	113

Şekil 64	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 49.....	115
Şekil 65	7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 102.....	117
Şekil 66	7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 102.....	117
Şekil 67	7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 102.....	118
Şekil 68	5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 191.....	119
Şekil 69	5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 40.....	119
Şekil 70	5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 40.....	120
Şekil 71	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 49.....	120
Şekil 72	5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 40.....	121
Şekil 73	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 49.....	122
Şekil 74	7. Sınıf, Sosyal Bilgiler Dersi 2017-2018, Ünitelendirilmiş Yıllık Plan Örneği.....	123
Şekil 75	5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 44.....	124
Şekil 76	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 49.....	124
Şekil 77	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 49.....	124
Şekil 78	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 48.....	125
Şekil 79	6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 48.....	126
Şekil 80	5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 40.....	127
Şekil 81	7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 192.....	127
Şekil 82	5. Sınıf sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 191	127

BÖLÜM I

GİRİŞ

Araştırmamızın bu bölümünde problem durumu, problem cümlesi, alt problemler, araştırmanın amacı, önemi ve sınırlılıklarına yer verilmiştir.

Tarih ile ilgili bilgilerin bu konularda eksik bilgisi olanlara öğretilmesi işleme tarih öğretimi denilmektedir (Güven, 2014, s:2, 3).

İnsan ve insanımı içinde bulunduğu toplumu ilgilendiren her şey tarihin konusudur. Tarih insanın ortaya çıkardığı tüm olgu ve olayları inceler. Olgu ve olayları bir bütün olarak neden ve sonuçları ile beraber değerlendirir ve başka olgu ve olaylara olan etkilerini de bu sayede incelemiştir olur (Özçelik,2001, s:5).

Tarih neden öğretiliyor sorusuna ise şu cevapları vermek mümkündür. Toplumsal isteklerin ihtiyaçların bireye aktarılması amacı ile tarih öğretimi yapılabilmektedir. Toplumsal istekler ve kültürel değerlerin öğrenciye aktarılmasına bağlı olarak toplumsal beklentilere karşılık verebilecek bireylerin yetiştirilmesi sağlanmış olur. Böylece devletin de varlığı ve sürekliliği sağlanmış olur (Safran,2010, s:65,66).

Tarih öğretimi aşamalarında bazı problemlerle karşılaşmaktadır. İlköğretim düzeyinde tarih öğretimi anlayışı incelendiğinde ezbere dayalı bir tarih öğretimi gerçekleştirildiği görülmektedir. Ders kitaplarının içeriği de daha çok ezbere dayalı olarak hazırlanmaktadır. Ders kitapları yoğun olarak bilgi içermektedir. Kitaplardaki bu yoğunluk ülkemizin coğrafi yapısına bağlı olarak geçmişten günümüze çok sayıda devlete ev sahipliği yapmış olmasından kaynaklanmaktadır (Özbaran,1998, s:143,144).

Bütün bu uygarlıkları en ince ayrıntılarına kadar ders kitaplarında yer vermeye çalışmak kitap içerisindeki yoğunluğu da arttırmaktadır. Ders kitapları belirlenirken içerik deki yoğunluk öğrencinin yaş ve gelişim özellikleri dikkate alınarak hazırlanmalıdır. Konu düzenlemeleri yapılırken konu dağılımı geniş bir alana yayılmalı ve öğrenci ilköğretimden itibaren liseye varıncaya kadar konular

genişletilerek belirli bir dzen içerisinde ders kitaplarında yer vermeye alışmaldır (Özbaran,1998, s:143,144).

İlköğretim seviyesinde tarih öğretimi sosyal bilgiler derslerinin altında öğretilmektedir. Sosyal bilgilerin geçmişini inceleyecek olursak çok geçmiş dönemlere kadar yansıdığını görmek mümkündür. İnsanlar var olduğu günden bu yana avlanma, barınma, beslenme, giyim tarzları vb. özellikleri gelecek nesillere aktarma gerekliliği duymuşlardır. Toplumun varlığını devam ettirebilmesi için bu temel yaşamsal faktörlerin bireye öğretilmesi gerekmektedir. Bu öğretim süreçlerinin günümüz sosyal bilgiler derslerinin görevlerini üstlendiğini söylemek mümkündür (Sönmez,2010, s:5).

Bu günkü anlamda sosyal bilgiler dersi II. Dünya savaşı sonrasında gelişen ve değişen dünya düzeni içerisinde insanların bu yeni düzene ayak uydurabilmeleri için sosyal bilgiler dersi adı altında farklı ülkelerde ders olarak okutulmaya başlanması sonucunda ortaya çıkmıştır (Demircioğlu, 2010, s:11).

Sosyal bilgiler derslerinde Hitit tarihi öğretiminde de diğer alanlarda olduğu gibi yapılandırmacı anlayış temelinde bir öğretim gerçekleştirilmektedir. Çağdaş eğitim anlayışında önemli bir yere sahip olan bu anlayış birçok ülkede eğitimin temelini oluşturmaktadır. Yapılandırmacı anlayış bireyi temele alan bir yaklaşımdır. Bu anlayış bilgiyi bütün yönleri ile ele alır. Öğretimin sonucunda ortaya çıkan çıktılardan ziyade öğrenme işleminin nasıl gerçekleştiği üzerinde durur. Öğrencinin bilgiyi zihninde nasıl yapılandırdığını yani bilgiyi nasıl öğrendiği üzerinde durur. Geleneksel anlayışların aksine sadece sonuç odaklı değil öğrenme sürecinin bütün adımları yapılandırmacı anlayışın konusunu oluşturur (Güneş, 2014, s:52, 53, 54, 55, 56).

Yapılandırmacı anlayış içerisinde bilişsel alanda bilgiyi işleme kuramları ile önde gelen isimlerinden biri de Piaget'dir. Piaget bireyin bilgiyi öğrenirken sürekli bilişsel olarak yapılandırdığını her yeni öğrenmenin bir başka öğrenme durumuna ortam hazırladığı görüşünü savunur. Bu yönü ile öğrenmeye bir keşif gözü ile bakar. Piaget bilişsel gelişimi 4 ana temel de ele almıştır. Bu evreler; 0-2 duyuşsal dönem, 2-7 işlem öncesi dönem, 7-11 somut işlemler dönemi ve 12 ve sonrası soyut işlemler dönemi olmak üzere değerlendirilmiştir. Bizim araştırma konumuz da yer alan öğrenci grubu da 11 yaş ve üzeri öğrencileri kapsadığı için somut ve soyut işlemler

dönemi üzerinde daha detaylı bir inceleme yapılmıştır (Güneş, 2014 s:52, 53, 54, 55, 56).

Sosyal Yapılandırıcılığın önemli araştırmacılarından biri olan Vygotsky göre öğrenme toplumda gerçekleşir. Toplumsal çevre içerisinde öğrenmenin gerçekleşebilmesi için de dil olmazsa olmaz öğelerden biridir. Birey öğrenmeye doğduğu andan itibaren ailesi içerisinde başlar ve yakın çevresi ile ilerleyen dönemlerde genişleyerek devam eder. Dil sayesinde öğrenme işlemini gerçekleştirir ve bilginin akışında süreklilik sağlanır. Vygotsky öğrenmede aşamalı olarak ilerlenmesi gerektiğini savunmuştur (Güneş, 2014 s:52, 53, 54, 55, 56).

Etkileşimsel Yapılandırıcılık: Bruner'ın bu anlayışına göre öğrenci yeni öğrendiği bilgiler ile eski bilgileri de yapılandırır. Sarmal program anlayışının temelinde de bu görüşler yer almaktadır. Eski bilgiler üzerine yeni bilgiler eklenerek bilgi genişleyerek yıldan yıla artış gösterir. Bu sayede hem yeni bilgiler öğrenilmiş olur hem de eski bilgiler yapılandırılarak genişletilerek geliştirilmiş olur (Güneş,2014 s:52, 53, 54, 55, 56).

Bruner öğrencilere belirli dönemlerde belirli kavramların öğretileceği düşüncesini savunmuştur. Okulda öğretime ayrılan kısa süre içerisinde öğrenci için bu zamanı oldukça verimli kullanılabilmesi gerekliliğine değinmiştir. Bruner göre temel beceriler öğrenciye bu süreç içerisinde kazandırılmalı ve ilerleyen yıllarda geliştirilerek bilgilerin kalıcılığı sağlanmalıdır (Jerome S. Bruner, 1977, s: 11, 12, 13).

Roy Hallam Piaget'in düşüncelerini tarih öğretimine yansıtan ilk araştırmacıdır. Yaklaşık olarak eşit koşullara sahip 100 öğrenci üzerinde bir uygulama yapmıştır. Yaşları 11 ile 16 arasında değişen çocuklar üzerinde yapılan araştırmada üç bölüm oluşturulmuş ve her bölümle ilgili yaklaşık 10 soru yöneltilmiştir. Sorulara verilen cevaplardan yola çıkarak öğrencilerde Tarihsel açıdan soyut düşünebilme yeteneğinin 16,5 ve 18 yaşlarına denk geldiği sonucuna ulaşılmıştır (Hallam, R. N. 1967 s:182, 183, 186, 191).

Öğretimi etkileyen gelişim ve öğrenme durumlarının yanında görsel öğelerde tarih öğretimi üzerinde büyük bir öneme sahiptir. Görseller öğrenmenin daha hızlı ve kalıcı şekilde gerçekleşmesini sağlamaktadır.

Görsel öğeler kitap içerisinde yer alan metinleri daha anlaşılır olmasını sağlar ayrıca öğrencide üst düzey düşünme becerilerini geliştirir. Öğrencinin ders kitabı içerisinde yer alan kavramları daha iyi algılayabilmesine yardımcı olur. Soyut kavramları somutlaştırarak daha iyi ve anlaşılır bir öğrenmeye zemin hazırlar. Öğrencinin dikkatini çeker ve derse karşı güdülenmesini sağlar (Şahin, 2012, s.6,7).

Ders kitabında görsel kullanılırken öğrencinin anlayabileceği şekilde kullanılmalıdır. Öğrenci görsellere baktığında bu görsellerden yola çıkarak yorumlarda bulunabilmelidir. Görsel metinde yer verilen bilgileri destekler nitelikte olmalıdır. Öğrenci metinde verilen bilgileri okuduktan sonra görselle bakarak bu bilgileri somutlaştırabilmelidir. Ders kitabında kullanılan görseller öğrenci psikolojisi üzerinde büyük öneme sahiptir. Soğuk ve sıcak renkler öğrenci üzerinde değişik psikolojik etkiler yaratmaktadır. Bu yüzden ders kitabında kullanılan renkler öğrenci gelişim özelliklerine göre tutarlı ve ölçü bir şekilde kullanılmalıdır (Şahin, 2012, s:6,7).

Bütün bu verilere bağlı olarak tarih öğretimi ile ilgili şu değerlendirmeleri yapabiliriz. Türkiye’de ilköğretim düzeyinde tarih öğretimi sosyal bilgiler dersi içerisinde verilmektedir. Sosyal bilgiler ders kitapları incelendiğinde tarih, coğrafya ve vatandaşlık eğitimi gibi birçok alanı içerisnde barındırmaktadır. Ders kitabı içerisinde verilen bu alanlarda işlenen konular Hitit tarihi bazında değerlendirildiğinde Hitit tarihi ile ilgili detaylı bilgilere yer verilmiştir. Kitabın tamamında bu kadar detay hazırlandığı düşünülürse öğrencinin konuları algılaya bilmesi yaşı itibari ile oldukça zor olacaktır.

Sosyal bilgiler ders kitapları yapılandırmacı anlayış temelinde hazırlandığı düşünülürse bilgiyi yapılandırmada yardımcı olacak özelliklere sahip olması gerekmektedir. Öğrenci ders kitabında ki bilgileri kimseden yardım almadan bilişsel olarak yapılandırabilmelidir. Ders kitaplarında yer alan kavramlar ve veriler öğrencinin yaş aralığı dikkate alınarak somut bir şekilde verilmeye çalışılmalıdır. Öğrencinin soyut kavramları algılayabilmesi oldukça zordur.

Roy Hallam’ın çalışmasında dikkate alındığında öğrencinin soyut olarak tarihsel düşünme becerisini geliştirebilmesi 16 yaşından itibaren başladığı da unutulmamalıdır. Ders kitabında kullanılan kavramlar gerek görsel materyallerle gerekse kullanılan örneklerle somutlaştırılmaya çalışılmalıdır. Kitapta kullanılan

metinler ve görseller talim terbiye kurulu tarafından belirlenen içerik ve görsel tasarım ilkelerine uygun olarak hazırlanmalıdır.

Tarih kitapları hazırlanırken öğrencinin öğrenme durumları ve gelişim özellikleri de dikkate alınarak ders kitapları hazırlanmaya çalışılmalıdır. Bu bağlamda öğrencinin hazırbulmuşluğu ve ön öğrenmeleri de dikkate alınmalıdır. Bruner sarmal program anlayışında da gördüğümüz gibi tarih ile ilgili verilen kavramlar temelden başlayarak genişletilerek öğrenciye verilmeye çalışılmalıdır.

Bu şekilde öğrenci bir önceki yıl öğrendiği kavramları tekrar eder ve üzerine yeni bilgiler ekleyerek bilginin yapılandırmasının daha hızlı şekilde gerçekleşmesini sağlar. Bütün bu veriler öğretimin temelini oluşturan öğretim ilkeleri ile birleştirilerek yaparak yaşayarak ve kalıcı bir öğrenmenin gerçekleştirilmesini sağlayacaktır. Çalışmamızda sosyal bilgiler 5,6 ve 7. Sınıf ders kitaplarını Hitit tarihi öğretimi açısından değerlendirmeye çalışacağız.

1.1. Araştırmanın Amacı Önemi ve Problem Durumu

Sosyal Bilgiler derslerinin muhtevası tarih ünitelerini de kapsamaktadır. Ancak,5,6. ve 7. Sınıflarda öğretilen eski çağ tarihi konularında tarih öğretiminin temel ilkeleri ve eğitim bilimleri alanına giren genel öğretim ilkeleri bağlamında sorunlar olduğu anlaşılmaktadır. Spesifik olarak belirtilen Ders kitaplarında Hitit tarihi hakkındaki kısımların tarih öğretimi ilkelerine uygun olmadığı ve eğitim bilimleri açısından eksiklik ve sorunlar olduğu görülmektedir. (Maddi bilgi, metinsel anlatım, yazılı ve görsel öğeler, resim, fotoğraf, harita, kroki vs.) öte yandan eğitim bilimleri açısından da ciddi eksiklik ve sorunlar olduğu görülmektedir. Bu nedenle güncel çalışmada münhasıran, Hitit tarihi ile ilgili içeriklere odaklanılmıştır.

1.2. Problem Cümlesi

Sosyal bilgiler, 5,6 ve 7. sınıf ders kitaplarındaki Hitit tarihi ile ilgili içerikler tarih, eskiçağ tarihi, Hitit tarihi, ortaöğretimde tarih öğretimi ve orta öğretim düzeyinde Hitit tarihi öğretimi şeklinde genelden özele doğru daralarak tarih öğretiminin temel ilkeleri, öğrenci gelişim ve öğrenme durumları, Hazırbulmuşluk ve sarmal program

açısından uygunluğu, görsellerin kullanım özellikleri, kitap içeriğinin kazanımları yansıtıp yansıtamama durumları açısından ve genel eğitim ilkeleri açısından uygun mudur?

1.3. Sınırlılıklar

Tezimiz, 2017 / 2018 yılında Milli eğitim Bakanlığı'nca Sosyal Bilgiler ders kitabı olarak kabul edilmiş kitapların (İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Kaynak: Evirgen, Ö. F., Özkan, J., Öztürk, S., Özdural, S., (2017), İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), Ankara: Sevgi Yayınları. Ve İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Kaynak: Özdemir, H., Evirgen, Ö. F., Dağ, Ö., (2017), İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları kitaplarının) konu bağlamında incelenmesiyle sınırlıdır.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Kuramsal Çerçeve

Çalışmamızın bu bölümünde Hitit tarihi öğretimi ile ilgili literatür taraması yapılmış ve böylece kuramsal çerçeve oluşturulmuştur.

2.1.1. Tarih öğretimi nedir? Tarihsel konularda bilgisi olmayan kişilere tarihsel bilginin aktarılmasıdır (Güven, 2014, s:2,3). Olayların gelişiminden, madde hatta eşyanın geçmişi ve bugünüden bahsedilen tüm veriler tarih olarak görülmüştür. Fakat asıl tarihin konusu olarak insanı ve toplumu konu edinen hususlar tarih olarak algılanmaktadır. Bu yüzden tarih insanın fiillerini ve düşüncelerini gelişimsel olarak takip etmelidir. Tarih İnsani faaliyetler sonucu ortaya çıkmış maddi ve manevi durumların neden ve sonuçlarını ve bu sonuçlar arasındaki ilişkileri incelemeye çalışır (Özçelik, 2001, s:5).

Gelişen teknoloji ve teknikle beraber tarih öğretiminde de farklı yöntem ve tekniklerin kullanılması adeta bir zorunluluk haline gelmiştir. Tarih öğretimi bazı çalışmalarla daha kolay gerçekleştirilebilir. Bu alanlardan bazılarını şu şekilde ifade edebiliriz: Müzeler, ders kitabı, ders kitapları bizimde tezimiz için inceleme alanımızdır ve tarihi alanlardan da tarih öğretimi açısından faydalanılabilir. Ayrıca tarihi alanlar, gazeteler, makaleler, internet gibi herhangi bir alandan da tarih öğretimini gerçekleştirmek mümkündür. Öğrencilerle aktif bir şekilde herhangi bir yerde çok farklı şekillerde tarih öğretimi yapılabilir. J.Devey, Piaget, Erikson gibi yaklaşımclar aktif öğrenme yöntem ve tekniklere geçilmesi gerekliliği üzerinde araştırmalarda bulunmuşlardır. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde bu çalışmaların bir kısmından faydalanılmıştır (Güven, 2014, s:2,3).

Tarih öğretimi ile ilgili birçok anlayış benimsenmiştir. Bu yaklaşımlar sayesinde etkili ve kalıcı bir tarih öğretimi gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Özellikle 2005 yılından itibaren yapılandırmacı anlayış ile ülkemizde öğrencinin bilgiyi kendisinin

oluşturması üründen çok bilginin yapılandırılması süresince geçirilen deneyimler önem kazanmaya başlamıştır. Bu anlayış sayesinde öğrencinin bilgiye kendisinin ulaşması sağlanmaya çalışılmış ve öğrenci yaparak yaşayarak bu deneyimlere ulaşması bu anlayış için bir zorunluluk olmuştur. Yapılandırmacı anlayış temelinde bir eğitim sistemi düşünürsek aktif öğretim yöntem ve tekniklerinde bu anlayışın getirdiği bir sonuç olarak uygulanması adeta bir zorunluluk olmuştur (Güven,2014, s:2,3).

Bütün bu zorunluluklar sonucunda öğretmen yetiştirme programlarında da bu yöntem ve tekniklerin öğretilmesinin gerekliliğini ortaya çıkartmıştır. Bu sayede yeni anlayışlar öğretmen yetiştirme programı içinde yer almaya başlamıştır. Bu çalışmalar sonucunda okullarda tarih öğretiminde temel malzemelerden biri haline gelen ders kitapları artık yetersiz kalmaya başlamıştır. Ders kitaplarının yanında farklı materyalleri kullanmak günümüzde bir zorunluluk haline gelmiştir (Güven, 2014, s:2,3).

Tarih nedir sorusuna geçmişin aynasıdır şeklinde bir tanımın yanlış olacağı düşüncesine şu şekilde değinilmiştir. Tarih geçmiş hakkında yapılan çalışmaları kapsayan bir disiplindir. Tarih bir araştırma alanı olduğu için bire bir geçmişin aynasıdır şeklinde bir tanım yanlış olacaktır. Tarihe bilimsellik kazandıran tarafın tarih araştırma yöntemlerinde kullanılan yöntemlerden kaynaklanmaktadır (Dilek, 2007, s:5).

Tarih öğretimi geçmişten günümüze devletin ve toplumun yakından takip ettiği bir alan olma özelliğini hep korumuştur. Devletin ve Toplumun Tarih öğretimine önem vermesi tarihin şu özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Tarih toplumun gelecek nesillere beklentilerini aktarabilmesi aynı şekilde devletinde varlığını devam ettirebilmesi için büyük öneme sahiptir. Tarihin bu şekilde kullanılması toplumun değerlerinin ve kültürel öğelerinin vatandaşlarına aktarabilmesi açısından önem arz etmektedir. Tarihin bu önemli özelliklerinin yanında siyasilerin tarihi kendi siyasi emelleri için devletlerin tarih öğretimine suiistimal edilebildiği üzerinde de durulmuştur (Safran, 2010, s:65, 66).

Okullar belirli bir sistem ve düzen içerisinde öğretimin gerçekleştiği birimlerdir. Bu birimler içerisinde eğitimle beraber devletin topluma aktarılmasının gerektiğini düşündüğü devletin ideolojilerini de bu birimlerde aktarmaya çalışır. Bu yüzden

öğretim programları içerisinde de siyasal içerik yerleştirilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca ikinci bir yol olarak da öğretim programına müdahale edilmeden örtük programlar vasıtasıyla öğrenciye bu ideolojileri aktarmaya ve böylece devletin ve toplumun istediği bireyleri yetiştirmeye çalışılmaktadır. Türkiye’de J. Dewey’in eğitim üzerindeki anlayışlarından etkilenmiştir. Türkiye’de ABD. Yer alan Demokratik amaçlı sosyal bilgiler ve tarih öğretimi anlayışına benzer şekilde bir anlayış benimsenmiştir. Türkiye’de de Sosyal ve ulusal amaçlı sosyal bilgiler ve tarih öğretimi anlayışı ABD deki ve bu anlayışı benimseyen diğer devletler ile benzerlik göstermektedir (Dilek, 2007, s:65, 66).

2.1.1.1. Tarih öğretiminin amaçları. Türkiye’de Tarih öğretiminin amaçları, hem yasal düzenlemelerle milli eğitim bakanlığı tarafından, hem de bu sahada yapılmış bilimsel çalışmalarda belirtilmiştir. Birden fazla amacın tespit edildiği bilinmektedir. Bunlardan çalışmamız açısından önemli olanlar, aşağıda sıra ile verilmiştir. Bunlardan bu konuda önde gelen araştırmacıların benimsedikleri tanımlamalara biz de itibar ettik.

- 1.Tarihsel bilgi, toplumsal değerler ve kültür aktarımı için tarih öğretimi
- 2.Mevcut İdeolojik yapının bireye aktarılması ve kimlik gelişimi için tarih öğretimi.
- 3.Öğrencilere deneyim ve bilimsel düşünme becerilerini kazandırmak için tarih öğretimi
- 4.Geçmiş ve bugünü anlamak için tarih öğretimi.
- 5.Tarih ile ilgili temel kavramların öğretimi için tarih öğretimi.
- 6.Dil becerilerini geliştirmek ve boş zamanları değerlendirmek için tarih öğretimi şeklinde bir sıralama yapılmıştır (Safran, 2010, s:65, 66).
7. Tarih ölümlü bir varlık olan insanda var olma hissini oluşturur (İ.H. Demircioğlu. E. Demircioğlu, 2017, s:189).

2.1.1.2. Tarih öğretiminde karşılaşılan sorunlar. Türkiye’de tarih öğretimi tartışılmaktadır. Tartışmalar toplumun çeşitli kesimlerinde görüldüğü gibi akademik çalışmalarda yansımıştır. Bu tartışmalar çeşitli başlıklar altında ve uzun zamandır devam etmektedir.

Tarih öğretiminde Türkiye ve dünyada karşılaşılan bazı sorunlar üzerinde durulmuştur. Özellikle ilköğretim düzeyinde tarih öğretilirken karşılaşılan bir takım sorunlara dikkat çekmiştir. Tarih öğretimi yapılırken daha çok dolaylı yönde bir eğitimin yapılması gerekmektedir. Türkiye’de duruma bakıldığında daha çok ezberlemeye dayanan yoğun içerikli ders kitapları hazırlanmaktadır. Ders kitabı hazırlanırken kullanılan görseller ders içerisinde verilmek istenilen beceri ve değerleri destekler nitelikte olmalıdır. Türkiye’ de ders kitapları içerisindeki yoğunluğun çeşitli sebepleri vardır (Özbaran, 1998, s:143, 144).

Bunlardan en önemlisi ülkemizin ve yaşadığımız coğrafyanın üzerinde birçok uygarlığa beşiklik etmesi ve bunların tamamının ayrıntıları ile beraber ders kitaplarında içerik olarak verilmeye çalışılması ders kitaplarının yoğunluğunu arttırmaktadır. Bu duruma karşın asıl yapılması gerekenin ders kitaplarında masalsı bir anlatımla çocukların hayal dünyalarına hitap edebilecek bir tarih öğretiminin gerçekleştirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur (Özbaran, 1998, s:143, 144).

Ansiklopedik düzeyde bilgiler verilmesinin ilköğretim çağındaki bir çocuğa fayda sağlamayacağı yine çalışma içerisinde yer bulmuştur. Tarih öğretiminde karşılaşılan bir başka sorun sınıf düzeylerinde verilecek konuların veya alanların ne kadar olması gerektiği sorunudur. Çocuğun gelişim özellikleri dikkate alınarak hangi yaş seviyesinde ne düzeyde konu aktarımı yapılabileceği sorunudur. Birde bu tarihin öğretimi nasıl olmalıdır sorunu ortaya çıkmaktadır. Ülkemizde tarihi ve kültürel alanların çok olması ülkemiz açısından öğretimi kolaylaştırmaktadır. Öğrenci buralara yapılabilecek gezilerle tarih öğretimini daha somut bir şekilde gerçekleştirebilir (Özbaran, 1998, s:143, 144).

Tarih öğretiminde yöntem olarak, İçinde bulunduğumuz 2000’li yıllardan geçmişe doğru uzanan bir tarih öğretiminin gerçekleşmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. İlköğretim seviyesinden lise seviyelerine kadar bir düzenleme yapılmalıdır. İlköğretim çağındaki 10-12 yaşında ki çocuklara çok uzun aralıklı bir dönemin tarihini ezberletmeye çalışmak oldukça zor olacaktır. Öğrenci gelişim düzeyine göre

ilköğretimden liseye doğru konuların genişleyerek bir ilerleme kaydetmesi gerektiğinin olmazsa olmaz bir durum olduğu sonucu ortaya çıkmıştır (Özbaran, 1998, s:143, 144).

Tarih öğretiminde karşılaşılabilecek diğer olumsuz hususları ise şu şekilde ifade etmek yerinde olacaktır; öğretime ayrılan zamanın az olması, modern yöntemlerden ziyade klasik yöntemlerin kullanılması, öğrenmenin yapılandırılarak gerçekleştirilmesi yerine ezbere dayanan bir sistemin uygulanmaya çalışılması, ders kitaplarının çağın koşullarının gerisinde kalması olarak sınıflandırılmıştır (Hali, 2014, s: 158-166).

Tarih öğretiminde iki tür sorun üzerinde odaklanmıştır; bunlardan birincisi içerikle ilgili bir diğeri ise öğretim yöntem ve teknikleri ile ilgili sorunlardır. İçerikle ilgili sorunları şu şekilde sıralayacak olursak; tarih öğretiminde ulusalcı bir anlayış izlenmesi ve konular içerisinde denge oluşturulamaması tarih öğretiminde karşılaşılan temel sorunların başında gelmektedir. Çağdaş döneme çok yer verilmemesi ve Genellikle ders kitaplarının siyasi ve askeri tarih üzerinde yoğunlaşması, tarihsel konuların geliştirilememesi ve sürekli olarak aynı konular üzerinde durulması içerikle ilgili bir başka sorundur. Bunun yanında yoğun bilgi aktarımı tarih öğretiminde karşılaşılan sorunlardan bazılarıdır (Aktekin,2009, s:29,30).

Öğretim yöntemi ve teknikleri ile ilgili sıkıntılar; Aktif öğretimin gerçekleştirilememesi modern tekniklerin kullanılamaması, öğrencinin bilgiyi zihninde yapılandırma yerine bilgiyi ezberleyerek sadece o an için bilgiyi öğrenmeye çalışması tarih öğretiminde karşılaşılan başlıca sorunlardır (Aktekin, 2009, 29, 30).

2.1.2. Sosyal bilgiler dersinin doğuşu ve gelişimi. Sosyal bilgiler dersinin tarihçesini ele alan çalışmalarda, başlangıç olarak genellikle Türkiye değil, Türkiye dışındaki diğer ülkelerin, durumları öncelikli olarak belirtilmektedir. Nitekim bu konuda ABD hemen hemen çoğu çalışmada ele alınan bir ülkedir. Bu ülkede Sosyal Bilgiler dersinin, ülkenin iç sorunlarına, çözüm üretme sürecinde ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

Sosyal Bilgilerin ABD ders olarak ortaya çıkışını incelemeyen önce sosyal bilgilerin ders olarak bir disiplin olma dışında insanın var oluşundan bu yana hayatının ayrılmaz bir parçası olduğunu bilmek gerekir. İnsanın dünyaya geldiği andan itibaren yaşamını devam ettirebilmek için nasıl avlanmalıyım, nerede barınmalıyım, ne yemeliyim kendimi nasıl savunmalıyım gibi davranışlar insanın içinde yer aldığı doğal çevre ve toplum içinde kazandırılabilirdir. Bu kavramların tamamı sosyal bilgilerin konusu olduğu için sosyal bilgiler öğretiminin temellerini de insanın var olduğu bu dönemlere kadar dayandırmamızda herhangi bir sorun yoktur (Sönmez, 2010, s:5).

Sosyal bilgiler dersi ilk olarak ABD ortaya çıkmıştır. Thomas Jesse Jones tarafından sosyal bilgiler kavramı 1905 yılında ileri sürülmüş fakat sosyal bilgiler komitesinin faaliyet göstermeye başlaması ile 1916 yılında sosyal bilgiler dersi okutulmaya başlanmıştır. İlk dönemlerde tarih ve coğrafya dersleri içerik olarak okutulmuştur. Daha sonrasında ABD'nin çok uluslu bir yapı olması sosyal bilgiler dersi içerisinde farklı alanların da okutulmasını zorunlu kılmıştır.

Bu zorunluluk sosyal bilgiler dersi içerisinde “iyi ve sosyal vatandaş” kavramının geliştirilmesi temelinde dersler okutulmasına zemin hazırlamıştır. Toplumu birleştiren bütünleştiren değerlerin önem kazanmasına öncelik veren alanların okutulmasını da beraberinde getirmiştir. Amerikan Ulusal Sosyal Bilgiler Konseyinin kurulması ile 1921 yılında sonra sosyal bilgiler alanında yapılan çalışmalar daha düzenli hale gelmiştir. Bu dönemden sonrasında düzenli olarak kurullar toplanmış ve sosyal bilgiler içerik olarak geliştirilmeye çalışılmıştır. Sosyal bilgilerin Türkiye üzerinde ki gelişimi incelendiğinde, cumhuriyet döneminde 1924 yılından sonra ders olarak çeşitli adlarla okutulmaya başlamış fakat tam manası ile 1968 yılında eğitim programı içerisinde sistemli olarak sosyal bilgiler dersi adı altında yer almaya başlamıştır. Dersin kökenine bakıldığında Türkiye içinde çok eski dönemlere dayandığı görülmektedir (Açıkalin, 2017, s:1, 2, 3, 4).

Sosyal bilgiler dersinin gelişim süreci içerisinde daha da önem kazanmasında dünyada meydana gelen büyük değişimlerin katkısı yadsınamayacak kadar fazladır. II. Dünya savaşı sonrasında dünyadaki hızlı gelişim ve değişim (sanayileşme, şehirleşme ve nüfus artışı gibi toplumlarda meydana gelen sosyal ve ekonomik değişimler, Sosyal bilimlerin okullarda ders olarak okutulmasını bir zorunluluk

haline getirmiştir. Bu zorunluluklara bağlı olarak Sosyal bilimlerin amaçları da problem çözebilen, toplumsal değişmelere ayak uydurabilen, toplum içerisinde rol ve sorumluluklarını bilen vatandaş yetiştirme temelinde şekillenmiştir. Daha sonra toplumlardaki farklılıklar ve değişimler sosyal bilimlerin öğretiminde amaç ve hedeflerin ülkeden ülkeye değişiklik göstermesine neden olmuştur (Demircioğlu, 2010, s:10).

Bütün bu durumlara bakarak sosyal bilgilerin toplumun varlığı ve sürekliliği için ne kadar büyük bir önem arz ettiği görülmektedir. Bu yüzden sosyal bilgiler öğretiminde temel noktalardan bir tanesi de sosyal bilgiler dersine öğrencinin ilgi duymasını sağlamak ve bu derste öğrendiklerini de gündelik yaşamında hayatının belirli dönemlerine yansıtabilmesi öğrenciden beklenmektedir (Yapıcı, 2015, s:346-364).

2.1.3. Yapılandırmacı anlayış ve sosyal bilgiler. Eğitim ve öğretimde 2004 yılından bu yana yapılandırmacı (oluşturmacı) anlayış temelinde eğitim verilmektedir. Tarih öğretiminde davranışçı anlayıştan yapılandırmacı anlayışa doğru bir değişim olmuştur. Oluşturmacı anlayış çerçevesinde bilgi, bilginin doğası, nasıl öğrendiğimiz ve bilginin yapılandırması üzerinde çalışmalar yürütmüştür.

Piaget ve Vygotsky gibi araştırmacıların yapılandırmacı anlayışın gelişiminde önemli çalışmaları olmuştur. Bilişsel yapılandırmacılık ve sosyal yapılandırmacılık anlayışlarının temellerini bu araştırmacılar atmıştır (Güneş, 2007, s:52, 53, 54, 55, 56).

Gelişen ve değişen dünya toplumları yeni bir eğitim anlayışı, bulma çabası içerisine itmiştir. Bu araştırmalar sonucunda beyin temelli ve bireyi merkeze alan öğrenme yaklaşımları önem kazanmaya başlamıştır. Üzerinde en çok durulan ve kabul gören anlayışların başında yapılandırmacı yaklaşım gelmektedir. Yapılandırmacı yaklaşım yaparak, yaşayarak öğrenmeyi ve bu öğrenilenlerin ise zihinde yapılanmasını amaç edinmiştir (Güneş, 2007, s:52, 53, 54, 55, 56).

Bireyi temele alan bu sistemde öğrencinin öğretim içerisinde aktif olarak yer alması sonucu gerçekleşmekte ve edinilen bilgilerle kişinin zihninde bir anlam oluşturulmaya çalışılmaktadır. Öğreneni ve öğrenme sürecini temel alan bu anlayışta

üründen çok süreç önemlidir. Bilginin nasıl öğrenildiği ve nasıl özümseildiği yapılandırmacı anlayış açısından daha çok anlam ifade eder (Güneş, 2007, s:52, 53, 54, 55, 56).

Yapılandırmacı yaklaşımı üç bölümde değerlendirilmiştir. Bilişsel yapılandırmacılık; Piaget öğrenmenin merkezine bireyi ve bireyin anlam arayışını koymuştur. Öğrenci karşılaştığı her yeni durumda zihninde bulunan bilgileri yapılandırır. Her yapılandırmanın sonunda öğrenci yeni bilgiler edinir. Bilgi bu sayede sürekli ilerleyerek devamlılık arz eder (Güneş, 2007, s:52, 53, 54, 55, 56).

Piaget 'ye göre kişi öğrenim süreci içerisinde sürekli aktiftir. Süreklilik arz eden bir öğrenme çabası içerisinde. Bu çabalar sonucu elde edilen bilgiler yeni bilgiler elde edildikçe yapılandırılır. Öğrenci zihninde yapılandırılan bilgiler öğrenmenin kalıcılığını artırır. Kişi önce bilgiyi öğrenir daha sonra edinilen bilgilerin yerlerine yenileri koyularak anlamlı bir ilerleme sağlanır. Bu yeni oluşturulan bilgilere bağlı olarak Piaget öğrenmeye bir keşif gözü ile bakmıştır (Güneş, 2007, s:52, 53, 54, 55, 56).

Piaget kişide bilişsel ilerlemeyi dört basamak altında incelemiştir. Duyuşsal dönem: Bu dönem çocuğun iki yaşına kadar olan dönemini içine alınır. Bu dönemler içerisinde çocuk duyu organları ile çevreyi algılama çabası içerisinde. İşlem öncesi dönem: Bu dönem bireyin 2 yaşından başlayarak 7 yaşına kadar olan dönemini kapsamaktadır. Bu dönem içerisinde somut işlemlerle belirli öğrenmeler gerçekleştirilebilmektedir. Somut işlemler dönem: 7-11 yaş aralığını kapsamaktadır. Birey bu dönemde diğer dönemlere nazaran daha çok zihnini kullanmaya başlar. Akıl yürütmeye ve mantık kullanmaya başlar. Soyut işlemler dönemi: 12 yaşından itibaren başlamaktadır. Kişi zihnini soyut düşünce aşamalarında kullanabilmektedir. Yorumlama, analiz etme ve sentez yapabilme gibi yetileri bu dönemde kazanabilir (Güneş, 2007, s:52, 53, 54, 55, 56).

Sosyal Yapılandırmacılık: Vygotsky'nin düşünceleri bu anlayışa temel oluşturmuştur. Sosyal yapılandırmacılığa göre öğrenme toplum içerisinde ve dil aracılığı ile gerçekleşir. Aile ve sosyal çevre öğrenme için gereklidir ve temel oluşturur. Öğrenme için yukarıda belirttiğimiz gibi sosyal ortam ne kadar önemli ise de dil de bir o kadar önem taşımaktadır. Dil sosyal öğrenme anlayışının olmazsa

olmazdır. Dil sayesinde toplum içerisinde öğrenme gerçekleşir ve öğrenilen bilgiler bu sayede aktarılır (Güneş, 2007, s:52, 53, 54, 55, 56).

Öğrencinin sosyal çevresi ve dil, bilginin yapılandırılması açısından önem taşımaktadır. Öğrenme için toplumsal ortam çok önemlidir bundan dolayı bireyin tek başına yapabileceği etkinliklerden ziyade arkadaşları veya bir rehberle birlikte gerçekleştirebilecekleri öğrenme ortamları oluşturulmaya çalışılmalıdır (Güneş,2007, s:52, 53, 54, 55, 56).

Öğrenciler birbirleri ile fikir alışverişinde bulunabilirler bu sayede sosyal yapılandırmacı anlayış kökeninde öğrenme gerçekleşmiş olur. Ayrıca bu anlayış temelinde Vygotsky'e göre öğrenme direk yoğun ve karışık bir şekilde gerçekleştirilmemeli öğrenme basitten zora doğru ve aşamalı bir şekilde gerçekleştirilmelidir (Güneş, 2007, s:52, 53, 54, 55, 56).

Etkileşimsel Yapılandırmacılık: Bruner bu anlayışında çoğunlukla Piaget den etkilenmiştir. Bu anlayış öğrencinin düşüncelerini ve bilgilerini yeniden yapılandırmasına dayanan bir anlayıştır bu anlayışa göre öğrenci sahip olduğu bilgilerin üzerine yenilerini eklerken bir yandan da eski bilgileri üzerinde de bir düzenlemeye gider bu sayede bilgiler yapılandırılmış olur (Güneş, 2007, s:52, 53, 54, 55, 56).

Bruner öğretim süreci içerisinde etkili öğretim yöntemlerini yani aktif öğretim yöntemlerine yer verilmesi gerektiğini ve öğrencinin öğrenim sırasında etkin olması gerektiğini savunur. Bruner bu öğretim anlayışı içerisinde içsel güdülenmeye de önem vermiştir. Öğretim sürecinin sarmal bir şekilde ilerlemesi gerektiğini vurgulayan Bruner böylece zihinsel temelli kalıcı öğrenmenin gerçekleşeceğine inanır (Güneş, 2007, s:52, 53, 54, 55, 56).

Etkileşimsel yapılandırmacı anlayış beraberinde yeni kavramlarında ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunlardan bazılarını şu şekilde ifade edebiliriz: Üst düzey düşünme, üst düzey anlama, üst düzey değerlendirme gibi günümüzde halen bu kavramlar üzerine gidilmekte ve bu konular üzerine çalışmalar yapılmaktadır (Güneş, 2007, s:52, 53, 54, 55, 56).

Öğrencinin gelişim dönemi özellikleri ve öğrenme durumları diğer alanlarda olduğu gibi Tarih öğretiminde de olmazsa olmaz temel ilkelerin başında gelmektedir.

Gelişim ve Öğrenme durumlarının tarih öğretimine yansımalarını Akademik kitaplarda yer alan Piaget, Bruner, Roy Halam gibi düşünürlerin görüşlerine yer vererek değerlendirmeye çalışacağız.

Piagetin tarihe ilişkin görüşleri şu şekildedir. Tarih çocukların ve ergenlerin zihinsel olarak anlayabileceklerinin çok ötesindedir. Sebebini ise öğrencilerin tarihle ilgili kavramları anlayamadıkları şeklinde tanımlamıştır. Gençlerin öğrenmelerinde daha çok çevreyle ilgili ve güncel çalışmalar yapılması gerekliliği ile ilgili sonuçlara varmıştır.

Piaget bilişsel gelişimi 4 basamakta gruplandırmıştır.

1)-0-2 yaş aralığı duyuşsal evrim dönemi

2)-2-7 yaş aralığı işlem öncesi durum

3)-7-11 yaş aralığı somut işlemler dönemi bu dönemde düşünceleri kanıtlara dayandırmak gerekir.

4)-Soyut işlemler döneminde çocuklar kavramları ve soyutlamaları kullanmaya başlar (Güven, 2014 s:36).

İlköğretim seviyelerinde 5,6 ve 7. Sınıf öğrencileri üzerinde bir çalışma yürütülecektir. Bu yüzden Piaget'in 11 yaş üzeri çocuklar üzerinde yaptığı çalışmalarını inceleyeceğiz.

2.1.4. Gelişim psikoloji ve öğrenme psikolojisi nedir çalışma alanları nelerdir? Bu iki disiplini daha detaylı bir şekilde inceleyerek sorularımıza cevap bulmaya çalışacağız. Öğrenme psikolojisi: Öğrenme durumlarının nasıl ortaya çıktığı, Etkili bir öğrenme oluşabilmesi için neler yapılabilir, öğrenme için gerekli olan anlama, düşünme, hatırlama, unutma, güdülenme gibi süreçlerin nasıl gerçekleştiği ve nelerden etkilendiği üzerinde detaylı çalışmalar yapar. Gelişim Psikolojisi ise çocukluk döneminden başlayarak ergenlik ve yaşlılık dönemlerine kadar bireyin gelişimi üzerinde incelemelerde bulunan bir alandır. (Arı,2002, S:26) Bizim bu iki konuyu tarih öğretimi açısından ele almamızın temel sebebi Öğrenmenin etkili bir şekilde yapılandırılabilmesi için Öğrencinin gelişim özellikleri

ve öğrenme özellikleri nasıl öğrendikleri konuların öğretilebilmesi için olmazsa olmaz faktörlerdendir (Aydın, 2005, s: 39, 110, 111).

Gelişim ileri doğru, pozitif yönde bir değişimi işaret etmektedir. Bütün bunlara bağlı olarak bir becerinin ortaya çıkabilmesi için Büyüme, olgunlaşma ve Hazırbulmuşluk gibi temel faktörlere bağlı olarak yeni bir beceriden ve bu becerinin gelişim olabilmemesinden söz edilebilir. Burada konumuzla bağlantılı olarak büyüme olgunlaşma ve Hazırbulmuşluk gibi gelişimin temel terimleri üzerinde durmaya çalışacağız.

2.1.4.1. Büyüme. Kişinin kilo ve hacim olarak artışıdır. (Arı, 2003, s:34).

2.1.4.2. Olgunlaşma. Biyolojik donanımların işlevlerini yerine getirebilecek biyolojik olgunluğa ulaşmasıdır. Bu konuyu çalışmamızın ilerleyen dönemlerinde bilişsel gelişim ve tarih öğretimi konularının ilişkilendirilmesi sırasında daha detaylı bir şekilde değineceğiz (Arı, 2003, s:34).

2.1.4.3. Öğrenme. Kişinin olgunlaşma sürecinde çevreyle etkileşime girerek deneyim kazanması anlamına gelir. Öğrenilen malzeme bireye hızlı davranma olanağı sağlar, öğrenilen malzeme daha sonraki öğrenme ürünlerini kolaylaştırır. Kişinin kendi yaşantısı ile ilişkilendirip kalıcı bir hale getirmesini kolaylaştırır (Aydın, 2005, s: 39, 110, 111).

2.1.4.4. Hazırbulmuşluk. Olgunlaşma ve öğrenmenin birlikte bir davranış veya becerinin ortaya çıkabilmesinde etkili olmasıdır (Arı, 2003, s:34, 35). Hazırbulmuşluk yeni öğrenme ürünlerinde bireyin önceden sahip olduğu bütün özellikleri kapsar bunlardan bazılarını şu şekilde nitelendirebiliriz. Kişini yaşı, olgunluk düzeyi, tutumu, gelişimi gibi tüm özelliklerin yeni öğrenme ürününü etkilemesidir (Aydın, 2005, s:38).

2.1.4.5. Somut işlemler dönemi ve sosyal bilgiler öğretimi (7/11-12). Bu dönem 7-11 yaş aralığı ya da 7-12 yaş aralığını kapsayabilen bir dönemdir. İşlem öncesi dönemden somut işlemler dönemine hızlı bir geçiş olmadığı gibi somut işlemler döneminden soyut işlemler dönemine de aynı şekilde hızlı bir geçiş görülemez. Bu yüzden 6 ve ya 7 yaşından hemen sonra somut işlemler dönemine geçilir diyemeyeceğimiz gibi 11 ya da 12 yaşında soyut işlemler dönemine hemen geçilir diye bir şeyden söz edemeyiz (Arı, 2003, s:75, 76, 77, 78).

Bir önceki dönemin özellikleri ile bir sonraki dönemin özellikleri birbirlerini tamamlar nitelikte olup geçiş özellikleri zamanla görülür. Buradan anlayacağımız nokta şudur. 11 ya da 12 yaşında bir çocuk için bu çocuk artık soyut düşünebilir soyut işlemler dönemindedir diye net bir şey söyleyemeyiz bu durum 7 yaşındaki bir çocuk için somut işlemler dönemine geçmiştir. Artık somut işlemler döneminin tüm özelliklerini görebiliriz diyemeyiz. Bu ara süreler bir geçiş dönemi özelliği içerir. Somut işlemler döneminde öğrenci zihinsel faaliyetlere somut davranışlara dönüştürmeye başlarlar. (Arı, 2003, s:75, 76, 77, 78).

Bu dönemde öğrenci zihinsel faaliyetler açısından işlem öncesi dönemden farklı olarak odaktan uzaklaşma, tersine çevrilebilirlik, dönüşümsel düşünme ve korunum gibi zihinsel aktiviteleri gerçekleştirebilirler. Maddelerin yapısı miktarı gibi özellikleri açısından değerlendirebilme yetilerini kazanmaya başlarlar. Bu dönemde ayrıca Sınıflama, sıralama ve geçişlilik gibi özellikler açısından da maddeyi değerlendirebilir seviyeye ulaşır (Arı, 2003, s:75, 76, 77, 78).

Bu dönemde problemlerin çözülmesi için problem durumunun somut nesnelere; anında orada bulunması gerekir. Nesne gözle görülür elle tutulur olmalıdır. Öğrenci bu dönemde doğrudan ve de somut olarak işlem yapabilir. Bu dönemde soyut düşünce mümkün değildir (Ulusoy, 2006, s:57, 60).

Öğrenci bu dönemde soyut kavramları kullanabilmesine karşın bu soyut kavramların somut nesnelere karşılığı olması gereklidir. Doğrudan soyut nesnelere algılayamazlar (Arı, 2002, s:76).

Bu dönemde öğrenci gözünün önünde olan görüp üzerinde işlem yapabildiği kavramları ve nesnelere algılar. Soyut olan gözle görülemeyen, elle tutamadığı nesnelere algılaması oldukça güçtür. Somut işlemler döneminde öğrenci problem

durumu ile karşılaştığında problem somut nesnelere soyutlaştırılmaya çalışılmalıdır. Bu şekilde öğrenme malzemesinin öğrenilmesi daha kolay olacaktır (Kol, 2011, s: 1-21).

Sosyal bilgiler dersinde tarih öğretirken hitap edilen grubun çocuk olduğu unutulmaması gerektiğini bu yüzden tarih öğretilirken öğrencinin yaşamı ile ilişkilendirilmeli gündelik yaşam ve güncel olaylarla konu desteklenmelidir (Özbaran, 1998, s: s:371).

2.1.4.6. Soyut işlemler dönemi ve sosyal bilgiler öğretimi. Piaget bu dönem aralığı olarak, 11-12 yaşlarında kazanılmaya başladığını ancak 14-15 yaşlarında bir kararlılığa ulaşıp tam manası ile 16 yaşından sonra soyut düşünme becerisi kazanılacağını belirtmiştir (Arı, 2003, s:86).

Bu dönemde öğrenci soyut düşünme becerisini kazanır. Hipotezler geliştirebilir ve problemler çözebilir. Özellikle bu dönemde satranç tarzı oyunlar hipotetik düşünme becerisini artırır (Bacanlı, 2002, s:68, 69).

Bu dönemde çocuklara daha çok soyut düşünme becerisini kazandıracak etkinlikler yaptırılabilir. Fakat bunun yanında çocukların hepsinin aynı anda soyut işlemler dönemine geçemeyeceğini hesap ederek bu dönemde öğrencilerin önlerine somut nesnelere getirilerek öğrenme gerçekleştirilmeye devam edilmelidir (Bacanlı, 2002, s:68, 69).

Çocuk bu dönemde tümevarım, tümdengelim ve analogi gibi üst düzey düşünme becerileri kazanır. Bütün bunların yanında problem çözme, hipotez kurma gibi üst düzey davranışları da sergileyebilir duruma gelmektedir.

Bu dönemde çocuk artık her şeyi olduğu gibi kabul etmez. Bilgiyi araştırıp sorgular. Daha yaratıcı fikirler ortaya atmaya başlar. Bir problemi çözmek için birçok yol ortaya koyabilir. Görseller üzerindeki üç boyutluluk dikkat çekmeye başlar. Bu dönemde öğrencilerin devinimsel hareketlerini rahat gerçekleştirebilmeleri ve psikomotor becerilerini geliştirebilmek için Beden eğitimi, Resim, Müzik ve İş eğitimi derslerinden faydalanılmalıdır (Aydın,2005, s: 39, 110, 111).

Bu dönemin getirdiği bedensel gelişime uyumu sağlayabilmek için spor, resim, müzik gibi etkinliklerin yanında bilişsel yapılarını geliştirebilecek zekâ oyunları da oynattırılabilir. Çocukların öğrenme esnasında ortaya koydukları ergen sakarlıkları hoş görülmeli ve öğrenciye de bunun geçici bir durum olduğu hissettirilmelidir (Aydın, 2005, s: 39, 110, 111).

Bu dönemde öğrenci analiz, sentez ve değerlendirme gibi üst düzey becerileri kazanmaya başlarlar. Bu dönemde ergen benmerkezciliği dikkat çeker birey sürekli olarak başkaları tarafından tüm davranışlarının, hareketlerinin takip edildiğini düşünür. İlerleyen dönemlerde bu düşünce ortadan kalkar ergen benmerkezciliğini okul öncesi benmerkezciliğinden ayıran nokta öğrenci artık kendisini karşısındakinin yerine koyabilir ve empati yapabilir duruma gelmektedir. Başkalarının bakış açılarının farkındadır (Ulusoy, 2002, s:60, 61, 62).

Öğrenci bu dönemde duygu ve düşüncelerini sembollerle anlatmaya daha çok önem vermeye başlar. Bu yüzden bu dönemde daha çok müzik, dans, şiir ve resim tarzı sembolleri daha çok kullanmaya başlarlar. Bunun yanında düşüncelerini özgürce savunma duygusu içerisindedirler ve bu yüzden Tartışma ortamlarına katılmaktan zevk alırlar. Bu dönemin temel özelliği öğrenci bir olayı farklı yönleri ile görebilir. Kavramları daha iyi kullanırlar atasözleri, deyimler tarzı ifadelerin kullanılmasında ve anlaşılmasında artık bir sıkıntı yoktur (Ulusoy, 2002, s:60, 61, 62).

2.1.5. Bilişsel gelişim açısından tarih öğretimi. Piaget biyoloji üzerinde araştırmalar yaparak bu alanda çalışmalar yapmıştır. Daha sonra gelişim alanlarına yönelmiş ve çocukların düşünce ve mantık yapısı olarak yetişkinlerden büyük farklılıklar gösterdiğini fark etmiştir. Bütün bu araştırmalarının sonunda çocuklarda biyolojik gelişim ve bilişsel gelişim arasında inkâr edilemez bir bağlantı olduğu kanısına ulaşmıştır (Ata, 1998, s:2, 3, 4).

Piaget görüşlerinden etkilenmiş ve bu yaş dönemlerini tarih öğretimi üzerinde kullanan ilk kişi Roy Hallamdır. Roy Hallam araştırmasında ergenlik dönemindeki çocukların bile belli bir döneme kadar tarih ile ilgili soyutlamalar yapamadıklarını ortaya koymuştur (Güven, 2014, s:37).

Roy Hallam Piaget bilişsel alanla ilgili düşüncelerini tarih öğretimine yansıtmıştır. Roy Hallam 11 ve 16 yaş aralığında ki 100 öğrenci üzerinde bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmada seçilen öğrencilerde cinsiyet ayrımı yapılmamış kız ve erkek öğrenciler karışık olarak seçilmiştir. Cinsiyet farklılığının tarih öğretimi üzerinde herhangi bir etki oluşturmayacağı düşünülmüştür. Seçilen denekler hemen hemen eşit koşullara sahip bireylerden seçilmeye özen gösterilmiştir. Çalışmacı seçilen denekler için üç adet pasaj belirlemiştir (Hallam, R. N., 1967, s:182, 183, 186, 191).

Belirlenen pasajlar; Mary Tudor, İngiltere'nin Normandiyanın Fethi, Sivil Savaşlar ve İrlanda olmak üzere. Belirlenen bu üç konu üzerinden bir çalışma yürütülmüştür. Belirlenen bu üç pasajdan yola çıkarak her bir konu için 10 adet soru hazırlanmış ve bu sorulara verilen cevaplar Piaget operasyonel düşünme ölçütleri dikkate alınarak dokuz puanlık bir ölçeğe göre değerlendirilmeye çalışılmıştır. Roy Hallam çalışmasında çeşitli veri analizi tekniklerini uygulamış ve genel sonuçlara ulaşmaya çalışmıştır (Hallam, R. N., 1967, s:182, 183, 186, 191).

Hallam çalışması sonucunda genel olarak şu sonuca ulaşmıştır. Herhangi bir aşırı uç örnek dışında genel olarak 16,2 ila 16,6 yaş aralığı arasında tarihsel düşünce becerilerinin geliştiği kronolojik dönemin başladığı sonucuna ulaşmıştır. Bu evrenin tam manası ile gelişebilmesi için 16,5 ile 18,2 arasında bir zihinsel yaşın gerekliliğini savunmuştur (Hallam, R. N., 1967, s:182, 183, 186, 191).

Piaget bilişsel alanla ilgili çalışmalarında 11 yaşından itibaren soyut düşünme becerilerin gelişmeye başladığı hakkında bilgi vermiştir. Bu dönemden sonra bireylerin bir yetişkin gibi düşünmeye başladığı dönemin başlangıcı olarak görmüştür. Fakat tarihsel düşünme çok daha farklı ve gelişmiş beceriler gerektirir. Geçmiş hakkında bilgi elde etmek, geçmiş dönemleri anlamak, Tarihsel düşünce

Becerisi geliştirebilmek, tarihsel dönemle ilgili yorumlar yapabilmek, geçmiş ve yaşadığı dönemler arasında bağlantılar kurabilmesi gerekir (Aslan vd. 2015, s: 692) .

Tarihsel gerçek ile dönemin gerçeklerini birbirlerinden ayırabilmesi gerekmektedir. Roy Halam 1967 yılında yukarıda da belirttiğimiz gibi konu ile ilgili araştırmalar yapmıştır. Tarihsel bir düşünme becerisi kazanabilmek için tam manası ile soyut işlemler dönemine geçilmesi gerektiğini sonucuna ulaşmış ve bu döneme de ancak 16,5 yaşlarından itibaren geçilebildiği sonucuna ulaşmıştır (Aslan vd.2015, s: 692).

Piaget etkilenen Roy Hallam öğrencilerin tarihsel düşünmede soyut işlemler dönemine 16,5 yaşından önce geçemedikleri sonucuna varmıştır. Roy Hallam yaptığı deneyler sonucunda 13 yaşındaki öğrencilerin verdiği cevapların büyük çoğunluğunun daha somut işlemler döneminde olduğunu araştırmaları ile ortaya koymuştur. Piaget araştırmalarında 7-10 yaş aralığında ki öğrencilerin aile, memleket gibi kavramlar konusunda verilen tanımların somutluğuna dikkat çekmiştir (Ata, 1998, s:2, 3, 4).

David Elkind ilköğretim dönemindeki çocukların olguları ve teorileri ayırt etmede ve somut düşünme şekilleri oluşturmada oldukça zorlandıklarını Piaget 'in görüşlerine dayanarak ortaya koymuştur. Bu görüşlerin temelinde tarihsel düşünme, gerekli kavram ve becerilerin belli bir yaşa kadar geliştirilemeyeceği kanısına ulaşılmış ve buna dayanarak ilköğretim düzeyinde tarih öğretiminin azaltılması gerekliliği savunulmuştur (Ata, 1998, s:2, 3, 4).

Bu yüzden Bazı ülkelerde sosyal bilgiler dersi ilköğretim düzeyi öğrencileri için ders olarak konulmuş ve bu dersler içerisinde yer verilen kavram ve bilgiler somutlaştırılarak bu yaş grubu öğrencilerin ülke değerlerini kazanabilme olanağı sağlanmaya çalışılmıştır. Bu somutlamalar yapılırken seçilen konular da oldukça önemlidir. İngiltere'de somutlamaya elverişli konular üzerinde durulmaya çalışılmıştır (Ata, 1998, s:2, 3, 4).

Ev tipleri, giyim kuşam gibi çocukların karşılaştırma yapabileceği somut materyalleri dayalı konular seçilmeye çalışılmıştır. Eskiçağ tarihinde hayat tarzları, endüstri, ticaret, tarım gibi öğrencinin güncel olarak hayatında karşılaşılabileceği konular üzerinde durulmaktadır. İngiltere'de çocuklar için dokunulabilir müzelerin kurulması yine Piaget 'in bu görüşlerini temele alarak gerçekleştirilmiştir. Öğrenci üzerinde dokunabildiği, beş duyu organı ile hissedebildiği nesnelere üzerinde çalışmalar yapabilmekte ve fikir yürütebilmektedir (Ata, 1998, s:2, 3, 4).

Ergenlik döneminin sonlarında soyut düşünmenin başladığını ifade eden Piaget çocuklara bu dönemde verilecek olan soyut kavramların somut nesnelere desteklenmesi gerektiğini savunmuştur. Piaget yine ergenlik döneminin getirdiği benmerkezci düşüncesi gelişmiştir. Öğrenci her şeyin en doğrusunu kendisinin bildiğini düşünmeye başlar. Bu yüzden bireyin olay ve düşüncelerin sadece kendi

bakış açısından değerlendiren başkalarını anlamayan bireyler olmasını engellemek amaçlanır (Ata, 1998, s:2, 3, 4).

Bütün bu sebeplere bağlı olarak tarihte empatik düşünme becerisi geliştirilme fikri ortaya çıkmıştır. Öğrenci geçmişle ilgili empati kurabilmeyi öğrenmeye başladıktan sonra hayatının ilerleyen dönemlerinde de karşılaştığı insanlarla ve yaşadığı sosyal toplum içinde empati kurmaya başlar ve kendini düşünen birey yerine çevresindeki insanların duygu ve düşüncelerini anlayabilen bir insan olmasının önü açılmış olur (Ata, 1998, s:2, 3, 4).

İlköğretim ve ortaöğretim öğrencilerin tarihsel kavramlara ilişkin algıları ile ilgili bir araştırma yapmıştır. Araştırma içerisinde öğrencilerin tarih nedir sorusuna değişik dönemlerde nasıl cevap verdikleri ile ilgili bir çalışmadır. Öğrencilerin ilköğretim seviyelerinde tarihi zamanla ilişkilendirirken ilerleyen yıllarda geçmiş dönem ve daha da ileride 8 sınıf düzeylerinde güncellikle ilişkilendirerek telaffuz etmeye başlamışlardır (Ata, 1998, s:2, 3, 4).

Güncellik insanın bugün ve gelecekle ilgili çıkarımlarda bulunabilmesi için geçmiş dönemlerle ilgili bilgileri öğrenmesinin gerekliliğinin farkında olmaktır. Öğrenci lise düzeyinde üst düzey düşünme becerileri geliştirerek tarih hakkında çok boyutlu düşünebildiği sonuçlarına da bu araştırma da varılmıştır. Çalışmadan yola çıkarak öğrencilerin tarih algısı ile ilgili bir örnek verecek olursak 6. Sınıf öğrencilerinden bir tanesine tarih nedir diye sorulduğunda Tarih bir derstir yanıtı alınmıştır. 8. Sınıf düzeyinde bir öğrenciye aynı soru yöneltildiğinde geleceğe yön veren aynadır şeklinde bir tanımda bulunulmuştur (Altun, 2014, s: 2305-2326).

Konu ile ilgili ülkemizde yapılan tez çalışmalarına baktığımızda, İlköğretim 4 ve 5. Sınıf düzeylerinde sosyal bilgiler ders kitapları içerisinde yer verilen tarih konuları öğrencinin zihinsel gelişimi açısından değerlendirilmiş bunun yanında da öğretmenlere verilen gözlem formlarının bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışma sonucunda ders kitaplarında verilen konuların öğrencilerin bilişsel düzeyde kolayca kavrayabileceklerinin çok ötesinde olduğu görülmüştür. Tarih kitaplarında verilen tarih konularının öğrenciyi ezbere yönelttiği ve derse aktif katılımı zorlaştırdığı sonuçlarına yer verilmiştir (Hesna, 2002, s:83, 84).

İlköğretim öğrencilerinde Tarihsel zaman kavramının gelişimi ve öğretimi adı ile hazırlanan doktora tezinde öğrencilerin yaşa bağlı zihin gelişimleri ve sosyoekonomik çevrenin tarihsel zaman kavramların geliştirilmesinde oldukça büyük öneme sahip olduğu görülmüştür (Şimşek, 2006, s:1-316).

2.1.5.1. Bilişsel gelişim üzerine çevrenin etkileri. Bilişsel gelişimin öğrenme üzerine etkilerine detaylı bir şekilde değinmeye çalıştık. Fakat burada yapılan çalışmaları dünya üzerinde yer alan ülkelerin tamamı için genellememiz oldukça zordur. Gelişimi etkileyen biyolojik faktörlerin yanında çevresel faktörlerde oldukça etkilidir. Dünya üzerindeki nüfusun tamamı sosyal ve ekonomik olarak eşit şartlarda, aynı coğrafi faktörlere bağlı bir şekilde yaşam sürdüğünü ileri sürmemiz oldukça zordur.

Sosyal ve ekonomik şartlar ülkelerin gelir düzeyine göre farklılıklar gösterir. Coğrafi yapı ülkelerin dünya üzerinde bulunduğu konuma bağlı olarak değişiklikler gösterir. Tüm bu faktörler ve daha fazlası gelişim üzerinde tartışılmaz derecede bir etki oluşturmaktadır. Bu yüzden bazı ülkelerde bilişsel gelişim yaş olarak daha ileri dönemlerde daha geç tamamlanabilir. Gelişimi etki eden çevresel faktörleri akademik kitaplardan daha detaylı bir şekilde incelemeye çalışacağız.

Çevre ve gelişim ilişkisinde öncelikli olarak fiziksel görünüş üzerine yansımalarına şu şekilde yer vermiştir. Birey dünyaya belirli genetik özelliklerle gelir. Fakat fiziksel yapı ve görünüm zamanla çevrenin etkileri ile şekillenir. Dünyanın az güneş gören kuzey bölgelerinde dünyaya gelen bireyler zamanla daha açık tenli olurken, dünyanın daha fazla güneş alan güney bölgelerinde yaşayan insanlar daha koyu bir cilt yapısına sahip olurlar (Dönmezer, 2004, s:33, 34).

Beslenme koşulları iyi olursa vücut daha iyi gelişir beslenme yetersiz olursa bedensel yapıda buna bağlı olarak daha az gelişir. Çeşitli alışkanlıklar ve davranışlar gelişim üzerinde büyük etkiye sahiptir. Baskıcı tutumlar izleyen bir sosyal çevrede yetişen çocuk daha çok çevresinde ki insanlara bağımlı veya saldırgan bir kişilik yapısına sahip olabilir (Dönmezer, 2004, s:33, 34).

Zekânın gelişimi üzerine de çevresel faktörlerin rolü oldukça fazladır. Bu amaçla çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Özellikle evlatlık edilen çocuklar üzerinde yapılan

çalışmalar zekânın çevre koşullarından etkilendiğini göstermiştir. Elverişsiz çevre koşullarında yetişen çocuklarla aynı bölgelerden alınıp yaşam standartları daha yüksek ailelere evlatlık olarak verilmiş öğrencilerin zekâ bölümleri arasındaki fark çevre faktörünü güzel bir şekilde kanıtlamıştır (Dönmezer, 2004, s:33, 34).

Varlıklı ailelere evlatlık olarak verilen çocukların zekâ bölümü içerisinde geldiği yaşam koşulları kötü olan çocuklara göre daha yüksektir. Bütün bunlar göstermektedir ki ailenin sosyal ve ekonomik yapısı çocuğun zekâ gelişimi üzerinde belirgin bir etkiye sahiptir (Dönmezer, 2004, s:33, 34).

Çevreci kuramcılar arasında yer alan Urie Bronfenbrenner görüşlerine eserinde yer vermiştir. Bronfenbrenner kuramında öğrenciyi merkeze almış ve bunu çevreleyen birinci katmana çocuk yaşamının ilerleyen dönemlerinde gerekli olan belirli bir biyolojik donanımla dünyaya gelir. İkinci çevreyi ise fiziksel ve toplumsal alan oluşturur (Ataman, 2004, s:68,69).

Bu alan içerisinde, Aile, okul, arkadaşlar gibi sosyal çevresinin yanında fiziksel nesnelere; oyuncaklar, bilgisayar, televizyon gibi nesnelere de bu alan içerisine girmektedir. Bu alanı toplumsal ve ekonomik alan olarak da adlandırabiliriz. Bütün bu etkenlerin en dışında kültürel alan yer almaktadır. İnanç, değer, kültür ve kültürün alt sistemleri bu alan içerisinde değerlendirilmektedir. Bu kuramın temel varsayımı bütün bu öğelerin zamanla değişebileceği ve değişim süreci içerisinde birbirlerini etkileyebileceğidir (Ataman, 2004, s:68,69).

Kişinin doğuştan getirdiği özellikler çevrenin de etkisi ile zamanla değişebilir. Çevresel etmenler üç boyutta değerlendirilmiştir. Doğum öncesi, Doğum sırası etmenler ve doğum sonrası etmenler olarak gruplandırılmıştır. Konumuz çevresel faktörlerin gelişim üzerine etkisi olduğu için doğum sonrası faktörleri daha detaylı olarak incelemeye çalışacağız.

Doğum sonrası çevre; bireyin yaşantıları, savaşlar, kazalar, iklimler, aile, aile içi ilişkiler, sosyoekonomik ve sosyokültürel etkenler, kardeşler arası doğum sırası, akran grupları, iletişim araçları gibi birçok faktör gelişime etki eden çevresel faktörler içerisinde değerlendirilebilir. Beslenme; kişinin bilişsel ve devimsel gelişimi için düzenli ve dengeli beslenmesi şarttır. Kötü beslenen çocukların gelişimi yavaşlar. Yorgunluk: Çocukların aşırı hareket etmeleri de gelişimlerini olumsuz

etkiler. Çocuklar için uyku ve dinlenmeye gerekli zaman ayrılmalıdır (Ulusoy, 2009, s: 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14).

Hastalıklar Kazalar ve savaşlar; çocukların ilk dönemlerinde bulaşıcı hastalıklara yakalanma olasılıkları oldukça fazladır. Bulaşıcı hastalıklar hemen tedavi edilmeli ve çocuğun gelişim sürecine olumsuz yansımalarının önüne geçilmeye çalışılmalıdır. Savaş bölgelerinde ve ambargo uygulanan bölgelerde: Çocuklar yeterli ve düzenli beslenememektedir. Giyim kuşam gibi ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Salgın hastalıklara yakalanabilmektedir. Psikolojik olarak zarar görmekte ve vücut uzuvlarını kaybedebilmektedir. Gelişim üzerinde olumsuz etkisi olan bütün bu unsurlar savaşlarla beraber çocukların yaşamlarına girmekte ve onların psikolojik sosyal ve fiziksel gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir (Ulusoy, 2009, s: 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14).

Aile; Aile kişinin doğumdan sonra içerisine girdiği ilk çevredir. Bu çevre içerisinde çocuğun sevgi ihtiyacı karşılanırsa olumlu bir duygusal gelişim gözlenir. Çocuğa demokratik davranmak ona ilgi ve şefkat göstermek gelişimine olumlu yönde katkı sağlar. Kardeşlerin doğum sırası ise şu şekilde bir etki yaratmaktadır. İlk doğan çocuklara ve son doğan çocuklara daha fazla ilgi gösterilir. Bu çocuklar düzenli ve kurallara uyan, başarmaya istekli bireyler olarak gelişim gösterirler olumsuz yönü ise bazı bireylerde çevresindeki bireylere bağımlılık duygusu da gelişebilir. İlk ve son çocuk arasında doğanlarda ise daha az ilgi sonucu özgür kendi başlarına bir gelişim gösterirler. Akademik alanda başarı açısından gelişimleri de zayıftır. Farklı alanlarda kendilerini geliştirmeye çalışırlar (Ulusoy, 2009, s: 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14).

Sosyoekonomik ve kültürel düzey; Ailenin sosyoekonomik düzeyi iyi olursa çocuğun yeterli ve dengeli beslenmesini sağlayabilir bu durum çocuk gelişimi açısından oldukça önemlidir. Ayrıca gelir durumu iyi olan aileler çocuklarının farklı uyarıcılarla karşılaşmalarına daha fazla olanak sağlamakta (daha çeşitli oyuncaklar alabilmekte, farklı kurslara gönderebilmekte, çeşitli etkinliklerde bulunma fırsatlara tanıyabilmektedirler) böylece çocuğun daha iyi gelişmesini sağlayabilmektedir (Ulusoy, 2009, s: 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14).

Eğitim; okul öncesi eğitimlerinin de yaygınlaşması ile bireyler neredeyse doğumla birlikte eğitime başlanmaktadır. Çocukların bu dönemde bedensel gelişimlerine de eğitim aracılığı ile katkılar sunulabilmektedir. Çocukların ergenlik dönemlerine

gelmeleri ile beraber bu dönemin özellikleri ile ilgili bilgiler eğitim kurumları aracılığı ile verilip çocukların bu dönemleri en az sıkıntı ile atlatalarını da sağlanabilmektedir (Ulusoy, 2009, s: 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14).

Arkadaş Grupları; ilk çocukluk dönemleri ile beraber çocuk arkadaşları ile oynayarak sosyalleşmeye başlar arkadaşları ile diyalog kurar ve dil gelişimi olumlu yönde gelişmeye başlar. Ergenlik döneminde ise çocuk arkadaş gruplarına daha fazla önem vermeye başlar içinde bulunduğu dönemin özelliklerinden dolayı bu yüzden çocuğun arkadaş grubuna çok dikkat edilmelidir. Kötü alışkanlıkları olan arkadaşlarla beraber çocuğunda bu alışkanlıkları bu dönemler içerisinde kazanmaları kaçınılmaz bir sonuçtur (Ulusoy, 2009, s: 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14).

2.1.6. Sosyal bilgiler öğretiminde sarmal program. Sosyal bilgiler ders programları düzenlenirken içerik sarmal programa ve genişleyen çevre programlarına göre düzenlenmektedir. Günümüzde bu iki anlayış karıştırılarak ortak bir anlayışa göre programlar düzenlenmeye çalışılmaktadır. Genişleyen çevre anlayışında konuların çocuğun günlük hayatından olaylarla ilişkilendirmesi etkili olmaktadır.

Bu anlayış sayesinde öğretim ilkelerinde yer alan bilinenden bilinmeyene yakından uzağa, güncellik gibi alanların eğitim ortamına yansıtılabilmesine olanak sunmaktadır. Bu anlayışın sarmal programla kaynaştırılması sonucunda her geçen yıl kavramların ve konuların daha derinlemesine öğretilmesi ve konular arasında bütünlük sağlanmasında etkili olmaktadır (Öztürk, 2009, s:16, 17).

Tarih öğretiminde Sarmal öğretim programının öğretilmesinin daha yararlı olacağı üzerinde durmuştur. Konu ile ilgili anahtar kavramlar verilip konunun yeniden ele alınması şeklinde her yıl derinleşerek ilerleyen bir program yapısını savunur. Bu sayede öğrenme somuttan soyuta doğru bir ilerleme kaydedeceğini savunmuştur (Güven, 2014, s:36).

Güvenin bu çalışmasından yola çıkarak Bruner eserlerinden sarmal öğrenme programı ile ilgili bir bilgi taraması yapmaya çalışacağız. Daha sonrasında elde edilen veriler ışığında Hitit tarihi ile ilgili konuları incelemeye çalışacağız.

Bruner'in eserinde müfredat hazırlanırken öğrencilerin yaş özellikleri ve içinde buldukları gelişim dönemlerine göre belirli kavramları belirli tekniklerle

öğretilebileceğini savunmuştur. Öğrencilerin müfredat içerisinde yer alan konu ile sınırlı bir şekilde etkileşime girdiklerine vurgu yapmıştır. Bu sınırlı süre içerisinde öğrenciye öğretilecek konuların temel yapısını öğrencinin anlamasını sağlamaya çalışmak gerektiğinin önemine değinilmiştir.

Bu temel yapının öğretilmesi öğrencin sınıf içi ve sınıf dışında karşılaşılabilecek durumlar için bir gerekliliktir. Eğitimde yapının öğretilmesi ve öğrenilmesi klasik transfer probleminin temelinde yer alır. Önce öğrenilenlerin daha sonra öğrenilenleri kolaylaştırmasının şartı daha önce öğrenilenle daha sonra öğrenilenler arasındaki ilişkinin mümkün olduğunca açık hale getirilmesi ile gerçekleştirilir.

Temel fikirleri öğrenmek ve bu fikirleri etkili bir şekilde kullanabilmek için onları öğrenmeyi öğrenmeli ve bu bilgileri ilerleyen bölümlerde daha karmaşık hallerde kullanmak ve böylece derinleştirmek gerekir böylece temelde öğrenilen bilgiler daha kalıcı öğrenilir. Müfredat hazırlanırken konular öğrencinin içsel kavrayışına ve bu temel bilgilerin kullanılabilmesine uygun şekilde hazırlanmalıdır. Müfredat bu şekilde geliştikçe bu temel fikirler tekrar tekrar gözden geçirilmeli ve öğrenci konunun tamamını kavranıncaya kadar üzerine inşa edilmelidir (Jerome S. Bruner, 1977, s: 11, 12, 13).

Bruner öğrenmeyi bir süreç olarak değerlendirmiştir. Bu süreç içerisinde önceden öğrenilmiş bilgiler daha sonra ki öğrenilen bilgilere şematik olarak bağlanır böylece spiral bir şekilde öğrenme gerçekleşir. Spiral müfredat ile ilgili şu şekilde bir tanım yapılmıştır. Dersin öğretimi gerçekleşirken öğrencinin bilgiye sezgisel olarak ulaşabileceği bir yapı ile öğretime başlayarak süreç içerisinde çok fazla şekilde geri dönüşümler gerçekleştirilerek öğrencinin konuya tam anlamı ile hakim olmasını sağlayana kadar süren yapılandırılmış bir süreçtir (Gary K. Clabaugh, Edward G. Rozycki, 2010, s:37).

Bruner'ın sarmal program anlayışını daha detaylı inceleyecek olursak: Sarmal Program yaklaşımı, Sosyal bilgiler ve tarih öğretiminde de tercih edilen bir yaklaşım olan sarmal program yaklaşımı esnek bir yapıya sahip olduğu için günümüzde oldukça çok tercih edilen bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımda doğrusal ilerleyen bir anlayıştan ziyade önceden işlenen konu yeri geldikçe genişleterek öğretilir. Konuların genişletilerek öğretilmesindeki amaç hatırlamaktan ziyade, konuyu genişleterek zamanla daha fazla bilgi aktarmaktır. Program esnek olmasına karşın

öğrenilecek konu ve süre belli bir plan dâhilinde belirli süreler içerisinde gerçekleştirilir (Ertürk, 2013, s:143), (Demirel, 2012, s:127).

Türkiye’de Hayat Bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinde kullanılan sarmal program ile alakalı olarak ulaşılan sonuçlar şu şekildedir. 2005 ilköğretim ve sosyal bilgiler öğretim programlarında öğrencinin gelişim düzeyi dikkate alınmamıştır. Dersler ilerleyen yıllarda gereksiz tekrarlarla yenilenmiş ve konular genişletilmemiştir. Bu sorunların çözümü ile ilgili olarak Sarmal programda ardışıklık dikkate alınarak konu öğrencinin gelişim düzeyine göre her yıl genişletilerek verilmeye çalışılmasının gerekliliği vurgulanmıştır (Ünal F., Ünal M., 2011).

2.1.7. Tarih öğretiminde, kavram öğretiminin önemi. Öğrencilere tarih öğretiminde olmazsa olmaz kural kavramların öğretilmesidir. Kavramlar tarih dersinin öğretilmesinde temel bir noktadır. Tarih dersinde kullanılan kelimelerin çoğu genelde soyut ve karmaşık bir şekildedir. Öğrencilerin tarih dersini iyi bir şekilde öğrenebilmeleri ve toplumsal sorunlarla ilgili durumları algılayabilmesi için bazı kavramları çok güzel bir şekilde öğrenebilmeleri gerektiğini savunmuştur. Bu kavramlar, kronoloji, dönem, devrim, olgu, medeniyet, süreklilik, değişim, gibi kavramlardır (Demirel, 2015, s:58, 59, 60,61).

Kavramların öğrenilmesi tarih öğretimi açısından bazı değer ve becerilerin kazandırılabilmesi içinde önem arz etmektedir. Kavram öğretiminde öğretmenlere de büyük sorumluluklar düşmektedir. Öğrencilere alt sınıflardan itibaren kavramları somutlaştırarak ve örneklerle görerek daha iyi öğrenmelerini sağlayabilmelidir (Demirel, 2015, s:58, 59, 60,61).

Somut bilgilerden soyut sonuçlara ulaşılmaya çalışılmalıdır. Ayrıca genişleyen çevresel bir model uygulanmaya çalışılmalıdır. Öğrencinin yaş düzeyi hesaba katılıp Kavramlar öğretilirken somut örneklerden yola çıkarak soyuta düşünmeye doğru gidilmeye çalışılmalıdır. Öğrenci duyu organları ile algılaya bildiği kavramları daha kolay öğrenebilir (Demirel, 2015, s:58, 59, 60,61).

Canlının varlığını devam ettirebilmesi üç faktöre bağlıdır. Bunlar; ayırt etme, tanıyıp öğrenme, ayıklayıp seçme olarak sınıflandırılabiliriz. Bu faktörler canlının varlığını devam ettirebilmesi için olmazsa olmaz faktörlerdir. İnsanda bir canlı olduğu için bu

faktörler insan içinde geçerlidir. İnsanı diğer canlılardan bir adım daha öne çıkaran temel faktör insanın gelişmiş bir beyne sahip olmasıdır. İnsan gelişmiş beyni sayesinde soyutlama becerisini de geliştirmiştir. Bu sayede karmaşık problemlere çözümler üretebilir (Coşkun, 2011 s:6, 7, 8, 9).

Soyutlama becerisi dil aracılığı ile biçimlendirilir. Dil ise kavramlar yolu ile zihni geliştirir. Kavramları geliştirmenin temelinde yine başta bahsettiğimiz soyutlama becerisi yer almaktadır. Biraz önce bahsettiğimiz üç özellik soyutlama yapılırken de kullanılmaktadır. Ayırt etme, tanıma ve seçme olarak bu üç özelliği soyutlama yaparken de kullanabiliriz. Öncelikle nesneyi diğer nesnelere ayırt ederiz. Ayırt ettiğimiz nesneyi genel özellikleri ile sınıflandırırız. Daha sonra bu nesneyi diğer nesnelere ayırt edebiliriz (Coşkun, 2011 s:6, 7, 8, 9).

Soyutlama yapılırken bütünden parçaya giderek mi yapılır yoksa parçadan bütüne gidilerek mi yapılır sorusu halen sorulan bir sorudur. Felsefe alanı ile uğraşanlar soyutlama ilgili olarak şu üç özelliğe dikkat çekmişlerdir. Duyu yolu ile nesne algılanır ve diğer nesnelere düşünce yolu ile ayrılır. İkinci olarak birbirlerinden farklı olan nesnelere ortak yönleri baz alınarak genel bir kavram elde edilir. Üçüncü olarak ise somut olarak tek tek nesnelere ziyade nesnelere ortak özelliklerinden yola çıkarak genel bir özelliği ortaya çıkarma işlemi olarak nitelendirilmiştir (Coşkun, 2011, s:6, 7, 8, 9).

Peki, felsefenin soyutlama ile ilgili yaptığı bu tanımlardan hangi sonuçlara ulaşabiliriz.1.Tanımda soyutlamaya düşünce yolu ile ulaşılabilmesinin bilgisi verilmiştir. 2. Tanımda ise birbirlerinden farklı nesnelere ortak özelliklerini yakalayıp genel bir kavram oluşturma düşüncesidir.3. tanımda ise nesnelere yola çıkarak özelliklere ulaşıldığı yani bütünden parçaya gidildiği hususuna değinilmiştir (Coşkun, 2011, s:6, 7, 8, 9). Kavram öğretimi yapılırken şu noktalara dikkat edilmelidir. Kavramı oluşturan sözcük aktarılır, Kavramın anlaşılabilir bir tanımı yapılır, diğer kavramlardan ayıran yönleri detaylı bir şekilde yer verilir, Öğrencinin kavram ilgili örnekler oluşturması istenir. Kavram öğretimi bu sayede tam manasıyla gerçekleşmiş olur (Candan,2013, s: 353-373).

2.1.8. Hitit uygarlığı. Hititler konusu hakkında akademik araştırmalar ile detaylı bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Burada amaç 2017-2018 ders kitapları içerisinde yer alan Hititlerle ilgili bölümlerin daha detaylı ve sağlıklı olarak incelenmesini sağlamaktır.

Hitit devleti kurulmadan önce devletin kökeni ile ilgili bir kısım kalıntılar bulunmuştur. Bu kalıntıların grldği bölgeler 19. ve 18 yy. da Alışar, Alacahyk, Konya Karahyk, Acem Hyk ve Eski Yapar gibi yerleşim alanlarında Hitit kültürünün izlerine rastlanmıştır. Eski Hitit devletinin kurulması ile Hitit devletinden söz edilmeye başlanmıştır (Akurgal, 2000, s:48, 49, 50).

Hitit kelimesinin anlamına bakacak olursak Hitit olarak anılan bu topluluk kendilerinden Nesili olarak bahsetmişlerdir. Nesili ne anlama gelir? Nesice konuşanlar anlamına gelmekle beraber Kültepe'nin de adı olan Neşa kelimelerinden gelmiştir (Akurgal, 2000, s:48, 49, 50).

Bu topluluklar kendilerini Nesice olarak adlandırmalarına karşın yazılı eserlerinde yaşadıkları bu toprakları Hatti lkesi ve üzerindeki halktan da Hatti topluluğu olarak bahsetmişlerdir. Araştırmacılar ortaya çıkan bu eserler sonucu bu topluluklara Hititler ismini vermişlerdir (Akurgal, 2000, s:48, 49, 50).

Boğazköy'de kazılar yapılmadan önce Ahdi Atikte yer alan bilgilere göre Hitit adının Filistin'deki bir kavimden geldiği düşünülüyordu. Boğazköy'de yapılan kazılarda, bu kazıları Hugo Winckler ve Theodore Makridi gerçekleşmiştir. Ortaya ıkan Boğazköy tabletlerinin okunması ile Hititlerin Anadolu'da yer alan bir uygarlık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çekoslovak bilim adamı Horozny tarafından tabletlerin Hint Avrupa dili tarzında okunması bu dilin Hint Avrupa kökünden geldiği görüşünü güçlendirmiştir (Akurgal, 2000, s:48, 49, 50).

Hititler ahdi atikte yer alan adıyla günümüzde de hittim olarak anılmaktadır. Hitit uygarlığı farklı ülkelerde şu şekilde ifade edilmiştir: Almanlar Hethiler, İngilizler Hittites, Fransa'da Hittites, İtalya'da ise ittiti olarak adlandırılmıştır. Türkçede nceleri Etiler olarak nitelendirildiyse de günümüzde Hititler olarak ifade edilmektedir (Akurgal, 2000, s:48, 49, 50).

Nesice konuşan uygarlıklar Anadolu'ya egemen olmalarına karşın burayı kendi isimleri ile nitelendirmemişler ve Hatti lkesi olarak adlandırmışlardır. Asurlular

M.Ö.8.ve 7.yy'da bu bölgeden yine Hitit ülkesi diye bahsetmişlerdir. Bu durum bizi iki sonuca götürmektedir. Bunlardan Birincisi Hititlerin barış ve hoşgörü anlayışı, ikincisi İse Hititlerin yüksek bir kültüre ve medeniyete sahip olmasıdır. Hititlerin bu özellikleri bu bölgede hüküm süren ülkelerin bu isimle anılmalarına neden olmuştur. Kendilerini Hatti ülkesinin varisleri olarak göstermişler ve bu güçlü uygarlığın bir parçası olduklarını diğer medeniyetlere kabul ettirmeye çalışmışlardır (Akurgal, 2000 s:48, 49, 50). Asya Hititçedeki Assuva kelimesinden türetilmiştir (İnan, 2014).

2.1.8.1. Hitit tarihi. Hititlerin Anadolu'da bulunduğuna ait bir bilgi yokken Mısır hiyerogliflerinde Hititlerden bahsedilmiş; fakat Anadolu'da yaşayan bir uygarlık olduğu üzerinde durulmamıştır. Aynı şekilde Mezopotamya da ki çivi yazılarında da Hititlerin Anadolu'da yaşadığına ait bir bilgiye ulaşılamamıştır (Akurgal, 2000, 48, 49, 50, 51, 52).

Charles Texier(1839), William Hamilton(1842) gibi araştırmacılar sayesinde İvriz, Boğazköy, Yazılıkaya ve Kemal Paşa kaya kabartmaları üzerinde bulunan hiyeroglif yazılar uluslararası alanda dikkat çekmeye başlamıştır. Bu Hiyeroglifleri inceleyen İngiliz bilgin A. H. Sayce (1880) Anadolu'da bulunan hiyerografik kaya kabartmalarındaki yazılar ve bu yazıyla benzerlik gösteren diğer bütün yazıların Hititlere ait olduğunu ifade etmiştir (Akurgal, 2000, 48, 49, 50, 51, 52).

Mezopotamya'nın kuzeyinden başlayarak tüm Anadolu'yu Hitit ülkesi olarak ilan etmiştir. Mısırdaki bulunan 350'ye yakın mektup da Hititler hakkında bilgi bulunmuştur. Mektuplarda kullanılan dil çoğunlukla Akadçadır. Bu mektuplarda Hititler ve Hitit ordusunun hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca Hitit kralı Suppiluliuma'nın Tahta yeni çıkan Mısır kralına yolladığı tebrik mesajı da yer almaktadır (Akurgal, 2000, s:48, 49, 50, 51, 52).

Bu bilgiler üzerine Boğazköy'de daha detaylı bir araştırma yapma gereği duyan bilim insanları bu bölgede incelemeler yapmaya başladılar. Alman doğu derneği adına Dr. Hugo Winckler bu bölgede araştırma yapmaya başlamıştır. Bu kazılar sonucunda 10.000'ne yakın eser ortaya çıkmıştır. Bunlardan bir kısmı Arzava mektubu dilinde bir kısmı ise Akadca olarak yazılmıştır. Sonuç olarak Anadolu'nun Hatti ülkesi

olduğu Boğazköy'ünde bu ülkenin başkenti olduğu sonucuna ulaşıldı (Akurgal, 2000, s:48, 49, 50, 51, 52).

J.A. Knudtson yeni bir Hint-Avrupa dili bulduğu düşüncesini ortaya atmıştır. Mısır firavunlarından Akhenaten ve babası III. Amenofis'in diplomatik yazılarında iki kil tablet yazısına rastlamıştır. Çivi yazısı ile yazılan bu eserlerden bir tanesi Arzava ülkesi kralına yazıldığı için bu yazıya arzavaca denilmiştir. Başlarda bu konu çok dikkate alınmasa da iç Anadolu bölgesinde yapılan kazılarda birçok arzavaca dilinde yazılmış esere rastlanmıştır. B. Hrozný incelediği bu eserleri 1915 yılında gerçekten Hint Avrupa kökenli bir dille yazıldığını ilan etmiştir. Arzavaca olarak nitelendirilen bu dil ise Hatti ülkesinde kurulan bir dil olarak kabul edilmiş ve dil Hititçe olarak isimlendirilmiştir (J. G. Macqueen, 2015, s: 58 - 166).

Hitit ülkesine ve tarihine bulunduğu bölgeye yukarıda kısaca değindik. Çalışmamızın bu bölümünde burada yaşayan insanların bu bölgeye nereden geldiklerini, kökenlerini incelemeye çalışacağız. Hint Avrupa dilinin tarihine bakıldığında Anadolu'yu işaret etmediği, bu dilin doğduğu bölgeler içerisinde Anadolu'nun olmadığı üzerinde durulmuştur. HintAvrupa dillerinin kökenleri açısından değerlendirildiğinde burada yaşayanların Anadolu'ya dışardan geldiklerinin bir göstergesi kabul edilebilir. Hint Avrupa dilinin ortaya çıktığı bölgelerden bu halkın geldiği kanısına varılmıştır (J.G.Macqueen, 2015, s:58-166).

O zaman bu dilin ana yurdu neresi? Hint Avrupa dillerinin ortaya çıktığı bölgeler yine Aşağı Tuna'dan başlayıp Karadeniz'in kuzeyi ve Kafkasların eteklerine kadar uzanan bölge olarak gösterilmiştir. Bu bölgede bulunan kurganlar incelendiğinde Hint Avrupa dilinin ana yurdunun bu bölgeler olduğu üzerinde durulmuştur. Bütün bunlara dayanarak Hititlerin Anadolu'ya Kuzeyden geldikleri anlaşılır (J.G.Macqueen, 2015, s:58-166).

2.1.8.2. Hitit dilleri ve özellikleri. Dil alanında yapılan çalışmalar sonucunda Hititler döneminde Anadolu'da üç farklı dilin konuşulduğu ile ilgili bulgulara ulaşılmıştır. Hint Avrupa dilleri; Nesi, Luvi ve Pala dilleridir. Nesi çalışmamızın başında da belirtildiği üzere Hitit devletinin temellerini de atan Hint Avrupa boyunun kullandığı dildir. Nesi, Kültepe'nin de adı olan Neşa'dan geldiği bilinmektedir.

Boğazköy’de yer alan metinler Nesi dilinde yazılmıştır. Luvi dili ise genelde Güney Anadolu’da Lycia’ya, Arzava, Kizzuvatna bölgelerini de kapsayan yerlerde kullanılırken Pala dili ise Paflagonya’da yani Kızılırmak ve Sakarya bölgeleri arasındaki yerlerde konuşulmuştur (Akurgal, 2015, s:74, 75).

2.1.8.3. Çivi yazısı ve hieroglif. İnsanlar ilk olarak resimler vasıtasıyla yazı oluşturmaya çalışmışlar daha sonra resimler hece yazısı sistemine son olarak ta resim yazısı şeklini almıştır. Resimlerde kullanılan şekiller birbirlerinden ayrılarak bağımsız çizgiler halini almaya başladı. Bu çizgiler ucu üçgen şekli verilmiş kamış yardımıyla kil tabletler üzerine işaretlerin kazınması şeklinde oluşturulmuş bir yazı sitilidir. Bu oluşturulan şekiller çiviye benzediği için çivi yazısı ismi verilmiştir. Yazı sistemi temelde beş işaretten oluşmaktadır (Koç, 2003, s:17).

İngiliz William Flinders Petrie Nil’in doğu bölgelerinde Tell el Amarna’da Amenofise ait arşive ulaştılar. Bu ulaşılan belgeler genel olarak Akadca yazılmıştır. Araştırmacılar iki tablet dışında bütün tabletleri çözümleyip okumuşlardır. Bu iki tabletin dili diğerlerinden oldukça farklı bir yazı sitili ile yazılmıştır. Bu iki tablet Arzava adında bir ülkeye yazılmıştır. Bu yüzden çözümlenemeyen bu yazılar Arzava Mektupları olarak adlandırılmıştır (Birgit Brandau- Hartmut Schickert, 2004, s:25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34).

Fransız araştırmacı Boğaz köyde kazı çalışmaları yaptı ve burada Arzavaca yazılmış eserlere ulaştı fakat bu dönemde çok fazla ilgi görmemiştir. Daha sonra aynı bölgeye 1905 yılında Alman Hugo Winckler ve Theodor Makridi araştırma yapmak üzere geldi. Bu bölgede dönemin iklim şartları yüzünden çok çalışılamadı. 1906 yılında aynı ekip tekrar geldi ve bölgede kazı yapmaya başladılar. Kazılar çok bilinçsiz bir şekilde yapılmış ve bu yüzden birçok eser tahrip olmuştur (Birgit Brandau- Hartmut Schickert, 2004, s:25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34).

Buradan çıkarılan Akadca tüm metinler okunabilmiş fakat Arzava dilinde yazılan metinler yine okunamamıştır. Kazılar esnasında bir kil tablet çok dikkat çekmiştir. Bu durumun nedeni aynı tabletin bir nüshasının Mısırda Kamak tapınağının duvarına kazınmış olmasından kaynaklanmaktadır. Metinler birbirlerinin aynıdır. Hititlerin

başkenti Hattuş'ın'ta bu sayede bulunmuş oldu (Birgit Brandau- Hartmut Schickert, 2004, s:25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34).

Bu bölgede başta okunamayan birkaç Arzavaca metin varken yapılan kazılar sonucunda bu metinlerin de sayısı artmaya başladı. Bu durum göstermiştir ki Arzavaca aslında Hititlerin kullandığı bir dildir. 1915 yılında Friedrich Hrozny bu bölgede yer alan eserler üzerinde çalışmalar yapmıştır. Bu dönem 1. Dünya savaşına denk gelmektedir. Friedrich Hrozny "Hitit sorunun çözümü" adlı makalesini bu dönemlerde yayımlamıştır (Birgit Brandau- Hartmut Schickert, 2004, s:25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34).

Hrozny çivi yazısını çok güzel okuyabilmesine karşın anlamlarını tam olarak çözemiyordu. Çözebildikleri ise Sümerce işaretlerin yer aldığı çok az bir bölümdür. Ninda kelimesi çözülebilmüş nadir kelimelerdendir. Ninda "ekmek" anlamına gelmektedir. Hrozny bu kelimelerden yola çıktı ve ekmek kelimesinin önünde yer alan tümceleri anlamaya çalıştı olaya tamamen tarafsız bakıyordu. Burada yer alan Ezzatenni "Yiyeceksin" Almancada Ezzan, Yine Almancada Essen, Latince olarak edere ve İngilizcede yer alan eat yemek anlamına gelir. Burada yer alan kelimelerin kökenine indikçe günümüzde kullanılan kelimelere yakın olduğunu keşfetmeye başlamıştır (Birgit Brandau- Hartmut Schickert, 2004, s:25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34).

Bu düşüncesinin temellenmesini sağlayan bir başka kelime ise wadar kelimesidir tablette yer alan kelime, İngilizcede water, Almancada wasser anlamına gelen "Su" kelimesine karşılık gelmektedir. Hititçenin Hint-Avrupa dillerinden gelmektedir. Günümüzde kullanılan yunanca, latince, Almanca, gibi Avrupa'da konuşulan dillerin kökenleri Hitit dilline benzemektedir. Hrozny böylece Arzavaca da denilen Hitit dilini çözebilmiştir (Birgit Brandau- Hartmut Schickert, 2004, s:25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34).

Mısır yakınlarındaki Tell Amarna'da bulunan mektupların ikisinde ve Boğazköy kazılarında elde edilen bulgular sonucunda binlerce çivi yazısı belgeye rastlanmıştır. Kullanılan bu çivi yazısı Karum bölgesinde kullanılan çivi yazılarından biçimce daha eskidir. Hititlerin kullandıkları çivi yazısının kökenin Eski Babil döneminin öncelerine ait olabileceği düşünülmektedir. Fakat bu tarz bir örneğe daha rastlanmamıştır. Bütün bunlara dayanarak Hititlerin yazıyı Anadolu'da mı

kullanmaya başladılar yoksa Anadolu'ya gelmeden önce kullanıyorlar mıydı gibi tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bilinen bir husus vardır ki Hititler Eski Hitit döneminden beri bu yazıyı kullanmaktadırlar. Yazı gelişimi açısından bakıldığında ise Hititler kelimeleri hecelere ayırarak kullanmışlardır. Yeni kullanılan bir yazı türünün bu kadar geliştirilmesi içinde belirli bir süre gerektiği göz önünde tutulmalıdır. Sonuç olarak bu bilgiler göz önüne alındığında Hitit alfabesinin köklü bir geçmişi olduğu kanısına da ulaşabiliriz. Hititler çivi yazısının yanında Hiyeroglif yani resim yazısını da kullanmışlardır. Kullanılan bu yazıda da hecelerle yazma düzeyine ulaşılmış ayrıca her sözcük bir işaretle anlatılmıştır (Yiğit, 2005, s:79-86).

Anadolu'ya ilkyazı Mezopotamya'dan Asurlu tüccarlar sayesinde gelmiştir. Kültepe yakınlarında Karumlarda ticaret yapmışlardır. Bu ticaret sayesinde Anadolu halkı yazıyla tanışmıştır. Asur ticaret kolonileri çağı olarak da isimlendirilen bu dönemde kullanılan yazı daha çok ticaretle ilgili olmuş bölgenin siyasi, sosyal yapısı hakkında çok fazla bir bilgi edinilememiştir. Sadece bölgede kullanılan bazı terim isimler ve bazı toplulukların isimleri hakkında bilgiler edinilebilmiştir. Bu dönemle ilgili dikkat çeken asıl nokta bu bölgede yaşayan halkın benimsedikleri yazı, Asurluların kullandığı yazı olması gerekirken özellikle kuzey Suriye bölgelerinde yoğun kullanılan Eski Babil çivi yazısını kullanmalarındır (Yiğit, 2005, s:79-86).

Hitit devletinin kurulmasından itibaren bu yazı Anadolu bölgesinde kullanılmıştır. Bu yazı sivilinde siyasi ve dini açılardan kullanılmış yine topluma çok fazla indirgenememiştir. Bu makalede yazının neden Anadolu'da kullanıldığından ziyade ne zamandan itibaren kullanıldığı üzerine durulmuştur. Anitta metni Hititçe ilk metindir. Bu metin kral Anitta hakkında bilgi vermektedir. Fakat bu metin Asur ticaret kolonileri zamanında kullanılan yazıdan Hititçeye çevrilemeyeceği düşüncesi hâkimdir. Akadca bir metinden çeviri yapılmış olabilir ya da sözlü gelenekten gelen bir ürünün Hititçeye çevrilerek yazıldığı düşünülebilir (Yiğit, 2005, 79-86).

Çivi yazısının kökeni hakkında en net bilgilere I. Hattuşili zamanında yazılan eserlerden ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu dönem içerisinde yazılan I.Hatuşiliye ait olduğu düşünülen vasiyetname ve anallar hem Akadca hem de Hititçe olarak yazılmıştır. Hititçenin ortaya çıkışı ile ilgili varılan sonuç ise şu şekildedir (Yiğit, 2005, s:79-86).

Hititlerin ilk kuruldukları dönemde ya orta Anadolu'nun güneydoğu kısımlarında ilk olarak temellerinin atıldığı ya da Suriye'nin kuzeyine yapılan fetihler sonucunda Eski Babil kökenli Hitit çivi yazısının öğrenilmiş olduğu düşüncesidir. Bu düşüncüyü ise destekleyen bulgular ise bu günkü Hatay ili sınırlarımız içerisinde yer alan dönemin Allalah kentine yapılan seferler ve buralardan elde edilen buluntulardır. Bu bölgede kullanılan yazı kalıntıları ile Hititlerin kullandığı yazı sili birbirlerini destekler niteliktedir. Bu durum göstermektedir ki seferler sonucunda bu yazı Hitit ülkesine götürülmüş ve Hititçe olarak geliştirilerek kullanılmıştır (Yiğit, 2005, s:79-86).

Hititlerin Hititçe çivi yazısının yanında hiyeroglif yazısını ve resim yazısını da kullanmaları Mezopotamya'dan Asurlular vasıtasıyla yazı gelmeden önce ve Hititçe çivi yazısı kullanılmadan önce kullanılan bir resim yazısının var olduğunu göstermektedir. Türk tarih kurumunun Acem höyük, Kültepe ve Kara Höyük kazılarında Hitit öncesi Mühürlerde resim yazılarına rastlanmıştır (Kınal, 1969, s:2).

Bu da göstermektedir MÖ. 3 binde yaşamış kavimlerin Mezopotamya ve mısır kültürünün ötesinde Anadolu'da yaşayan halkın kendilerine has bir kültür çevresi olduğu ortaya çıkmıştır (Kınal, 1969, s:2).

2.1.8.4. Kadeş savaşı. Ramses, Hitit tehlikesini önlemek için saldırıya geçtiyse de ordu düzensiz ve bilinçsiz ilerliyordu. Muvattali firavunun ordusunu ikiye ayırdı ve orduyu yenilgiye uğrattı firavunun orduları kaçmaya başladılar. Firavunun bölgesine girer girmez Hitit askerleri savaşı bırakıp yağma yapmaya başladılar. Mücadeleyi sürdürselerdi II. Ramses ve ordusunu yok edebilirlerdi. Bu yağma süreci II. Ramsese zaman kazandırdı birliklerini toparlayıp karşılık verdi. Bu mücadelede kesin bir galip taraf çıkmamıştır (İnan, 2014, s:168).

M.Ö 1285 Kadeş savaşı yapıldı. Mısır ordusu 4 gruba ayrıldı bu gruplar Amun, Reh, Ptah ve Seth olarak isimlendirilmiştir. Mısır Kralı bu birliklerle birlikte kuzeye sefer düzenledi. Mısır ordusu yaklaşık 20 Bin kişilik bir ordu ile hareket etmiştir (Akurgal, 2015, s:52).

Aile bireyleri, savaş arabaları ile yaklaşık 5000 bin kişiden oluşan 4 grup halinde adeta bir kır eğlencesine gider gibi savaşa katılmışlardır. Firavunun büyüklüğünü

kanıtlama amacıyla kendinden emin bir şekilde harekete geçmiş ve kendini çok güveniyor olmasından dolayı ağır bir yenilgi almıştır (Birgit Brandau, hartmut Schickert, 2004, s:230) .

Savaşın gidişatı ile ilgili akademik eserlerde şu bilgilere değinilmiştir: II. Ramses Amun birliğinin başında ilerlerken 2 bedevi ajanla karşılaştı Hititlerin ellerinden kaçtıklarını söylediler Hitit ordusunun çok daha gerilerde olduğunu Halep yakınlarında olduğunu söylediler (Akurgal, 2015, s, 53).

Birgit Brandau ajanlarla ilgili şu hususlara yer vermiştir. Askerler iki bedeviyi getirdiler. Bedeviler biz size katılmak isteyen aşiretlerin sözcüsüyüz. Aşiretin yeri sorulduğunda ise şu yanıtı vermişlerdir. “Aşiretimiz, sefil Hattuşa Hükümdarının olduğu yerdedir çünkü Hattuşalı düşman şimdi Halpa ülkesinde Firavunun-sağlık ve mutluluk içinde yaşasın- kuzeye geldiğini duyduğundan beri, güneye gidemeyecek kadar Firavun sağlık ve mutluluk içinde yaşasın korkuyor.” II. ramses buna inanmıştı Hitit ordusunu kaba, hantal ve korkak görüyordu. (Birgiit Brandau, hartmut Schickert, 2004, s:232, 233).

Muvatali 35 bin kişilik bir ordu ile Kadeş bölgesi yakınlarında bekliyordu ayrıca 3500 adet savaş arabasında vardı. (Akurgal,2015, s:53) Muvatalli ordusu ile ilgili, 3500 savaş arabası ve yaklaşık 37 bin asker olarak nitelendirmiştir. Ayrıca bu birliklere ek Hattuşulinin zorlamalarıyla Arzava, Kargamış ve Suriye’den birçok paralı asker getirilmiştir (Birgiit Brandau, hartmut Schickert, 2004, s:232).

Akurgal savaşın sonu ile ilgili olarak şu hususlara değinmiştir. Ani bir baskın ile Hitit ordusunun mısır kuvvetlerini yenilgiye uğratmıştır. Sonrasında yağma girişiminde bulunmalarının Hitit ordusunu savaş düzeninden uzaklaştırdığı ve geriden gelen yardım kuvvetleri sayesinde mısırın Hitit ordusuna karşı koyduğuna değinilmiştir. Diğer kaynaklar incelendiğinde Hititlerin yağmacı bir yapıya sahip olduğu ile ilgili herhangi bir kanıt da ulaşılamamıştır. Savaşın sonunda mısır yakınlarındaki Amurru Hitit krallığına bağlamış ve artık Suriye için mısır tehlikesi ortadan kalkmıştır (Akurgal, 2015, s:53).

2.1.8.5. Krallığın çöküşü. Ülke içinde ve dışında meydana gelen başkaldırıları ülkenin yıkılmasını hızlandırdı. Özellikle dışardan kara ve deniz yoluyla gelen tehlike o kadar güçlüydü ki Troya ve Hattuşayı yok etti. Sadece bu ülkeler için bir tehlike olarak kalmadı Yakın doğu ve Mısır ülkelerinin tamamı üzerinde bir saldırıya ve tahribata başladı. Kavimler göçünün son dalgaları olarak nitelendirilen ve genel olarak kuzey kavimler olarak bahsedilen ya da deniz kavimleri olarak adlandırılan bu kavimler önüne gelen her şeyi yok etmişlerdir. Firavun III. Ramses bu durumu şu şekilde anlatmıştır. Hatti ülkesinin hiçbir kralı bu saldırıya karşı koyamadı. Kode, Kargamış, Arzava, Alasia gibi krallıkların yok edildiğine değinilmiştir. Nitekim bu saldırılar durdurulmuştur ancak Anadolu ve Ortadoğu 200 ila 400 yıl arasında bir karanlık döneme girmiştir. Bu olayların yaşandığı dönem yaklaşık olarak M.Ö.1190-1180 yılları olduğu düşünülmektedir (Akurgal, 2000, s:95, 96).

Mısır eserlerinden ulaşılan bu yılları, Asur, Hitit ve Troya gibi bölgelerden elde edilen bilgiler destekler niteliktedir. Anadolu'nun güney doğusunda kurulmuş olan Pakhuva ülkesi ve bu ülkenin Mida adında bir kralından söz edilmektedir. Muhtemelen olarak bu kavim doğu Avrupa'dan gelmiştir. Balkanlardan gelen bu kavimler Güneydoğu Anadolu'ya gelmişlerdir. Asur Kralının 20.000 bin Muşikiye karşı savaştığını dile getirmiştir. Muşikiler Frigler gibi balkanlardan gelebileceği gibi Friglerin kendisi de olabilir. Mısırların bahsettiği kuzey kavimleri de bu balkanlardan Friglerle beraber gelen kavimler olabileceği düşünülmektedir. Balkan kavimleri III. Ramses'in de yazıtlarında yer aldığı gibi Troya medeniyetlerini yıkıp bu bölgeye kadar gelmişlerdir (Akurgal, 2000, s:95, 96).

Bu olayların tarihleri birbirlerini destekler niteliktedir. Troya yıkılmış Güney Anadolu'ya akınlar başlamıştır. Hattuşaya ilk etapta dokunulmamış Kargamış, Suriye ve üzerinden Ammura kadar geldiler buradan Mısır'a saldırılar düzenlemeye başladılar. Kıbrıs'ı ele geçirip buradan deniz akınları ile saldırılar yaptılar saldırıların Mısır'a kadar gelmesi yaklaşık 20 yıl sürmüştür. Ege göçü olarak da bilinen bu hareket Yunanistan, Anadolu ve Suriye'de çok büyük bir yıkıma neden olmuştur. Özellikle orta Anadolu'da yıkımın şiddeti fazlasıyla hissedilmiştir yapılan kazılar bunu destekler niteliktedir. Bölgede feodal ve federatif yapılar etkili olmuştur. Yaklaşık 400 yıl süren bir karanlık döneme girilmiş ve bu süre zarfında bu bölgelerde hiçbir uygarlık izine rastlanamamıştır. Okuma ve yazma işlemleri daha

çok devletin yönetiminde etkili belli bir kısım tarafından kullanıldığı için Hititler gibi krallıkların yıkılması beraberinde uygarlığın da yok olmasına neden oldu. Halk okuma ve yazma bilmediği için yaklaşık 400 yıl yazı kullanılmadı. Geçen bu 400 yıllık süre sonucunda m.ö.8 yy da tekrardan yazı ile ilgili eserlere ulaşılabilmektedir (Akurgal, 2000, s: 95, 96).

2.1.8.6. Dini yapı. Hititler birçok alana fetih yapmış ve buralardan ganimetler elde etmişlerdir. Gerçekleştirilen fetihler sonrasında fetih edilen ülke halkı ile onların tanrılarını da kendi egemenlikleri altına almışlardır. Bu yüzden ülke Bin Tanrılı bir ülke konumuna gelmiştir. Tanrı sayısı o kadar çok artmış ki Puduhepa tanrılarını yeniden düzenleme gereği bile duymuştur (Koç, 2016, s:91).

Hitit inanç sisteminin yansımalarının en güzel şekilde görülebileceği yerlerden biride Boğazköy-Hattuşa'nın 1,5 km, kuzeydoğusunda yer alan Yazılıkaya büyük bir tapınak olma özelliği taşımaktadır (Koç, 2016, s:91).

Hititler Anadolu'da merkezi bir devlet kurmuş ve birçok ulusu kendi bünyesinde barındırmıştır. Hitit devletinin çok uluslu yapısı ve federatif bir sisteme bağlı olmasından dolayı birçok dini inancı içinde barındırmıştır. Bu inançları kaynaştırmıştır. Hititlerde o kadar çok fazla tanrıya inanılıyordu ki bazı tabletlerde “Hatti ülkesinin bin tanrısı” şeklinde ifadeler bulunur. Birçok tanrıya inanılmasına karşın aslında bu tanrılardan bazıları aynı tanrılardır (Akurgal, 2000, s:104, 105, 106).

Sadece bölgelere göre isimleri farklı anılmıştır. Gök tanrısı, Hepatlar ya da İştalar olarak isimlendirilir aslında ikisinde de Gök tanrıdan bahsedilmektedir. Hititler tanrıyı siyaset amaçlı kullanmışlardır. Bu hoşgörü anlayışının temelinde yatan durumda budur. Birçok farklı küçük topluluğu kendi çatısı altında tutabilmek için onların inançlarına hoşgörülü yaklaşmış daha sonra bun anlayış III. Hattuşili zamanında Hitit devletinin Hurileşmesine neden olmuştur (Akurgal, 2000, s:104, 105, 106).

Gök tanrı, Hititlerin baş tanrısıdır. Hitit uygarlığına mensup kişilerin çoğunluğu ona tapıyorlardı. Taru, Teşup gibi farklı isimleri de vardır. Hititler ayrıca dağları da

kutsal kabul etmiş ve birçok krallarının ismini yine bu dağlarla özdeşleştirmişlerdir (Akurgal, 2000, s:104, 105, 106).

Baş tanrıça, Dişi tanrılara tapmak yine bu dönemde çok önde gelen bir davranıştı. Kadını baş tanrı olarak görmüşlerdir. Dişi tanrı anlayışı da uzun süre varlığını devam ettirmiştir. Hattilerde Vuruşemu, Hurilerde Hepat, Hititlerde Arinna, Geç Hititlerde Kupaba şeklinde varlığı uzun süre devam etmiştir (Akurgal, 2000, s:104, 105, 106).

Tanrı Çifti, Güneş Tanrısı ve Gök tanrısını birbirlerinin eşleri olarak kabul etmişlerdir. Yapılan tasvirlerde koca sağda, eşi solda olarak gösterilir. Hititlerde sağ taraf protokol bakımından önemli ve kutsaldır (Akurgal, 2000, s:104, 105, 106).

Tanrılar Üçlüsü: Metinler üzerinde baba, anne ve oğuldan oluşan tanrı figürlerine de rastlanmıştır (Akurgal, 2000, s:104, 105, 106).

Hititlerde Şenlikler: Tanrılar için düzenlenmiştir. Dini tapınma törenleridir. Özellikle ekimin yapıldığı ya da ürünlerin hâsılat edildiği dönemlerde yapılırdı. Tanrıya sunumlar yapılırdı Ayinler ise şenliklerden ayrılan yönü bireylere özgü olmasıdır. Kişilerin isteklerini gerçekleştirmek için belli kişiler vasıtasıyla gerçekleştirilen törenlerdi. Bu törenlerde dua edilirdi (Koç, 2016, s:93, 94, 95, 96, 97, 98).

Dua ya bakacak olursak genel olarak başlarına gelen felaketlere karşı yapılan dualar metinlere yazılarak kaydedilmiş aynı felaketler başlarına tekrar geldiğinde bu metinler okunuyordu. Veba duası gibi... Büyü Anadolu'da taş devrinden beri var olan bir durumdur. Hititler Anadolu'da fetihlere başlayınca bu durum onların ilgisini çekmiş diğer uygarlıklarla bu alanda bilgilerini paylaşmışlardır (Koç,2016, s:93, 94, 95, 96, 97, 98).

2.1.8.7. Hititlerde kraliçeler. M.Ö 15. Yüzyıllarda başlayarak Tavanna ve Labarna (Tabarna) unvanları kullanılmıştır. Tabarna: Egemen kral, Tavanna: Egemen kraliçe anlamlarına gelmektedir. I. Hattuşiliden Tabarna olarak söz edilmiş ve eşi de Tavanna olarak nitelendirilmiştir. Bazı belgelerde Hattuşilin 3 tane eşi olduğundan söz edilse de bu kesin bir bilgi değildir. Hattuşilieşi Tavanna ölünce Kadduşi ile evlenmiştir. Üçüncü eşi olarak bahsedilen Haştayar aslında Hattuşilin eşi değil kız kardeşi olabileceği düşüncesi hâkimdir. Hititler Baba erkil bir aile

yapısına sahip olmasına karşın Hattiler de bu durum farklıdır (Memiş, E. 1994, s:280, 281, 282, 283, 284, 285, 286).

Hattiler anaerkil bir aile yapısına sahiptir. Hititler kuruluşlarının ilk dönemlerinde Hattilerden bu noktada etkilenmişler ve kral öldükten sonra Kralın kızının oğlu tahta geçmiştir. Bu durum biraz böyle devam etmesine karşın Hattuşili durumu kendi geleneklerine göre değiştirmiş ve kendi oğlunu tahta çıkarıp Kız kardeşinin oğlunu tahtan indirilmiştir. Bu dönemde hem anaerkil hem de babaerkil aile yapısının yansımaları görülmüştür. I. Muşşilinin eşi Kali hakkında çok fazla bilgi yoktur. I. Muşşilinin kız kardeşi ve Hantilinin eşi olan Harepşili hakkında ise az da olsa bilgi mevcuttur (Memiş, E. 1994, s:280, 281, 282, 283, 284, 285, 286).

Heraşşili Hurriler tarafından esir alınıp katledilmiştir. İştapariaş ise Ammunuş ve eşi Tavannanın kızlarıdır. Telepinuş ile evli olan İştapariaş dönemlerinde önyasyadan bir kavimler göçü yaşanmıştır. Mitaniler bu bölgelere göç etmeye başlamışlardır. Bu göç dönemleri Eski Doğunun karanlık çağı olarak bilinir. Bu yüzden yaklaşık 50 yılla karşılık gelen bu dönem hakkında çok fazla bir bilgiye ulaşılamamıştır. Kurban listelerinden ulaşılan bilgilere göre bu ara dönemde Harapşeki, iyaya, Şummiri adlarındaki Kraliçelerin hüküm sürdüğü düşünülmektedir. Bu dönemde siyasi alanda en etkili gözükten Kraliçe Haştayardır. I. Hattuşili ile Haştayar oğlu için taht mücadelesine girmiştir. Yeni Hitit devleti döneminde II. Tuthaliyanın eşi Nikalmati veonun kızı Aşşminukal bu dönemde etkili olmuşlardır. II. Tuthaliyanın ve eşi Nikalmatinin ismi birçok metinde geçmektedir. Özellikle II. Tuthaliyanın kız kardeşinin kral ve kraliçeye büyü yaptığı ile ilgili metinlere rastlanmıştır. Bu durum halen bu dönemde taht mücadelelerinin yaşandığının en büyük kanıtıdır. Nikalmati den sonra tahta Aşşmunukal tahta geçmiştir. Fakat burada bir kargaşa mevcuttur. Arnavundanın eşi olarak bilinen Aşşmunukal Nikalmatinin kızı olduğuna göre öz kardeşi ile evlenmesi gerekiyordu. Arnavandada II. Tuthaliyanın oğludur (Memiş, E. 1994, s:280, 281, 282, 283, 284, 285, 286).

Bu durumda II. Tuthaliya evlatlık edinilmiş olabilir. Çünkü öz kardeşlerin evlenmesi Hitit kanunlarına göre ölüm cezası ile cezalandırılması gerekmektedir. Akurgal bu husus ile ilgili şu bilgilere yer vermiştir. II. Tuthaliyanın eşi tavanna Genç yaşta öldüğü için Tuthaliyada bir daha evlenmediği için Tavanna makamına kızı Aşşmunukal geçmiştir. Babası ve erkek kardeşi Arnavanda döneminde Tavanna

olarak görevine devam etmiştir. Bu dönemde tavannanın ne kadar etkin olduğunu bu döneme ait bazı metinlerden çıkarmaktayız. Bu metinlerden birinde Bir kadına toprak bağış yapan Kral Arnuvanda ve Kraliçe Aşmunukal Bağış protokolünde yer alan mühürleri kral ve kraliçenin aynı mevkide olduğunu göstermektedir (Memiş, E. 1994, s:280, 281, 282, 283, 284, 285, 286).

Yeni Krallık dönemi ile birlikte kraliçeler siyasi, politik ve dini alanda çok fazla yetkilere sahip olmuşlar Kral ile eşit görülmüşlerdir. Bu durumun kanıtı ise Tavananna (bağımsızlık ve etkinliliğin sembolü) unvanının kullanılmasıdır. İmparatorluk çağı Hititlerde artık kraliçelerin belirgin bir şekilde etkili olduğu dönemdir. Hititlerdeki kraliçelik makamı dönemin diğer uygarlıklarından çok farklıdır. Çünkü bu dönemde hüküm süren uygarlıklarda kraliçe sadece kralın eşidir. Hititlerde Krala eşit, memlekete ve hükümete hükmetme yetkisi varken dış siyasette de doğrudan müdahil olabilen egemen bir kraliçelik makamı vardır (Memiş, E. 1994, s:280, 281, 282, 283, 284, 285, 286).

III. Hattuşili döneminde etkili olan Kraliçe Puduhepadır. İç ve dış siyasette çok fazla etkili olmuş ve görevini en iyi şekilde yerine getirmiştir. Özellikle dış siyasetteki etkisi Mısır ile yapılan Kadeş anlaşmasında Puduhepanın da imzasının olması en güzel kanıttır. Puduhepanın birçok belgede adının geçmesi Hitit döneminde en tanınan Tavannalardan biri olmasını sağlamıştır (Kılıç, Y. Duymuş, H. H. 2007, s.93, 94).

Hitit kraliçeleri sadece siyasi alanda etkili olmamışlardır. Aynı zamanda krallığın tüm alanlarında etki alanları görülür. Bu alanlardan biri de dini faaliyetlerdir. Başrahip olarak bilinen kralın yanında başrahibe olarak etkili olmuşlardır. Kralla birlikte birçok dini faaliyeti yönetiyordu. Hititlerde kral anlamına gelen tabarna ve kraliçe anlamına gelen Tavanna M.Ö. 15 yy kullanılmaya başlanılmıştır (Ünsal. V. 2012, s:135, 136, 137).

2.1.8.8. Hitit güneş kursları. Anadolu'da geçmiş kültürlerin izleri günümüze korunarak taşınabilmiştir. Bu izlerin kimisi olduğu gibi saklanarak korunmuş bazıları da kendi kültürel değerlerimiz ile ilişkilendirilerek kendi kültürümüzle özdeşleştirilerek gelmiştir. Bir örnek verecek olursak efelerin giydiği kıyafetler ve

Hitit kabartmalarında yer alan figürlerin elbiseleri birbirleri ile benzerlik göstermektedir. Bunun gibi birçok değer izleri bugün Anadolu'da yaşayan halk üzerinde görmek mümkündür. Mustafa Kemal Atatürk Arkeoloji, Antropoloji, Filoloji gibi bilimlere önem vererek kendi kültürel köklerimizi anlamamızı ve sahip çıkmamızı sağlamaya çalışmıştır (Çığ, 2009, s:135, 136, 137, 138, 139, 140,141).

Hitit güneş kurslarının bir örneği Ankara'nın da sembolü olan yarım daire şeklinde iki boynuz ile çevrilmiş iç tarafında geyik figürü ve geyik figürünün yanında da iki adet boğa figürü ile çevrelenmiş heykele yer verilmiştir. Bu figüre benzer figürler mezarlardan da çıkartılmıştır. Fakat mezarların kime ait olduğu bilinmemektedir. Hititlerden önce yaşamış bir uygarlığa yani Hattilere ait olduğu düşünülmektedir. Hatti uygarlığına ait birkaç parça eser okunmuş lakin tam olarak çözümlenememiştir. Burada kullanılan dilin Hint Avrupa diline ait olmadığı Kafkas kökenli bir dil olduğu ortaya çıkmıştır. Kafkasya'da bunlara benzer eserler bulunmuştur. Bu figürde yer alan simgelere bakıldığında geyik, orta Asya uygarlıkları için kutsal bir hayvandır. Eski Türk kabilelerinin yurt kuracakları yerleri belirlediğine inandıkları bir varlıktır. Yol göstericidir. Boğada yine aynı şekilde orta Asya da kutsal kabul edilmektedir. Bu durum Hititler içinde aynıdır. Boğa Hititlerde Fırtına tanrısını simgeler. Geyik ise koruyucu tanrıdır. Orta Asya'da Boğa, geyik, kartal figürleri kabilelerin atası olarak görüldüğünden kutsal olarak kabul edilmektedir. Bu simgelerin orta Asya'da da kutsal olarak kabul görmesi bu simgelerin buradan göç eden halk ile beraber geldiği düşünülmektedir. Bu durum göstermektedir ki Anadolu'ya Türkler Malazgirt savaşından önce Hititler döneminden bile önce geldikleri kanısına ulaşılabilir (Çığ, 2009, s: s:135, 136, 137, 138, 139, 140, 141).

2.1.9. Görsel unsurlar ve bu unsurlar kullanılırken dikkat edilecek hususlar. Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan Hitit tarihi ile ilgili bölümlerde yer alan görselleri incelemeye başlamadan önce görselleri değerlendirirken hangi hususlara dikkat etmemiz gerektiği ve bu görsellerin öğrencinin öğrenme durumu üzerine olan etkilerini incelemeye çalışacağız.

Şahin Görsel öğeler ile ilgili şu bilgileri sunmuştur; içerikte anlam oluşturup metin ile bütünlük oluşturan, kitap içerisindeki içeriğin daha çok anlaşılır olmasını sağlayan öğeler görsel olarak nitelendirilebilir. Kitap içerisinde yer verilen görseller işlev

olarak Şu hususlarda fayda sağlamaktadır. Kitap içerisinde öğrenciye aktarılmak istenilen tüm ürünlerin daha kolay ğretilbilmesini sağlar. Öğrencinin dikkatini öğrenme ürününün üzerine çekmesine yardımcı olur. Gdlenmeye ve derse karşı dikkat uyandırmaya yardımcı olur. Öğrenci için öğrenilmesi zor olabilecek soyut kavramların ğretilbilmesinde ve de somutlaŐtırılmasında yardımcı olur. Kitap içerisinde kullanılan görseller diğer görsel öğeler ve kitap içerisinde yer verilen metinler ile birbirlerini destekler Őeklide kullanılmalıdır. Görsel ve metinler birbirlerini tamamlar Şekilde olmalıdır. Görsel metnin algılanmasını ve zihinde tutulabilmesini kolaylaŐtıracaktır. Kitapta içerik hazırlanırken görsel ve metinler üzerinde kullanılan renklere zen gösterilmelidir. Ne çok fazla renk kullanılmalı nede soğuk renklere çok fazla yer verilmelidir. AŞırı renk görsel içerisinde karmaŐaya, soğuk renk ise uzaklık ve derinlik algısı oluŐturabilmektedir. Renkler ile ilgili üzerine durduğumuz noktalar renklerin ğrenci psikolojisi ve öğrenme üzerinde ne kadar büyük bir etkiye sahip olduğu net olarak görülmektedir (Şahin, 2012, s.6,7).

Prof. Dr. Nihat Boydaş Sosyal Bilgiler ders kitabında bulunması gereken görsel nitelikleri Şu Şekilde belirtmiştir. Bu nitelikler ayrı ayrı maddelenmiŐ olsa da birbirleriyle ilişki içindedirler. Bu niteliklere Şu Şekilde değinilmiştir:

- 1.Ders kitapları görsel ve estetik olarak bazı özellikleri içerisinde barındırmalıdır.
- 2.Kitap içerisinde sadece bilgiye yer verilmemeli içerik olarak duygusal değerlere de hitap edebilmelidir.
- 3.Kitapta kullanılan görseller ve metinler birbirlerini desteklemeli bir bütün oluŐturabilmelidir.
- 4.Kullanılan görsel öğeler kurallara uygun Şekilde hazırlanmalı, kullanılan boşluklar ve diğer nitelikler içerikle bütünlük sergileyebilmelidir.
- 5.Görseller ve metin birbirlerini tamamlayabilmeli öğrencide estetik duygusunu oluŐturabilmelidir.
- 6.Kullanılacak görsel öğrencide evre bilinci oluŐturabilmelidir.
- 7.Öğrencinin hayal gücünü, estetik duygularını geliŐtirebilmelidir.
- 8.Öğrenciye içinde yaşadığı dünya ile ilgili duyarlılık kazandırabilmelidir.

9.Harita anlatılmak istenen konuyu bir bütün olarak görmemizi sağlar. Haritalar oluşturulurken uyulması gereken bazı noktalar vardır. Haritada olması gereken özellikler ise şu şekilde sıralanabilir; Lejanta mutlaka yer verilmelidir. Kullanılan semboller öğrenci tarafından görülebilecek boyutta olmalıdır. Harita içerisinde farklı renklere elden geldiği kadar çok yer vermeye çalışılmalıdır. Renkler sayesinde haritada gösterilmek istenen özellikler (fiziki, siyasi gibi...) daha net vurgulanabilmelidir.

10.Talim ve Terbiye Kurulu tarafından Sosyal Bilgiler ders kitapları hazırlanırken yazı boyutlarında kullanılacak puntolar şu şekilde verilmiştir; 1.Sınıfta 20-24,2.Sınıfta-18, 3.Sınıfta-14, 4.Sınıfta-12, 5.Sınıf-11,6.Sınıfta ise 10 punto olarak kullanılması gerektiğini belirtmiştir.

11.Görsel öğeler sayesinde öğrencinin bir bütün olarak derse katılımı sağlanmış olur (Şahin ve diğerleri, 2003, s.130, 131, 132).

2.1.9.1. Görsel öğelerin öğrenme üzerine etkileri. Öğrenciler öğrenme ve gelişim durumları açısından farklı özelliklere sahiptirler. Öğrencilerin farklı yönleri öğrenme durumlarında da farklı stillerin kullanılmasına ortam hazırlamıştır. Bu öğrenme stillerine bir göz atacak olursak görsel öğrenmenin, öğrenme ve öğretim üzerindeki etkilerini daha güzel bir şekilde görmüş oluruz.

Görsel Sözel Öğrenenler: Öğrenciler de görsel ve yazılı materyallerin öğrenilmesi öğrenci açısından daha hızlı gerçekleşmektedir. Birey öğrenme esnasında daha çok gözlerini kullanır ve okuyarak öğrenmeyi tercih eder.

Görsel Öğrenenler: Görsel olarak ortaya konulan öğrenme ürünü daha kolay öğrenilir. Bu öğrenme ürünüde kullanılacak materyaller ise şu şekilde sıralanabilir; Fotoğraf, grafik, harita gibi... Bu tarz öğelerin kullanılması öğrenmenin daha etkili ve hızlı olmasını sağlar.

İşitsel Sözel Öğrenenler: Bu stilde öğrenci dinleyerek öğrenir.

Devimsel Duyumsal Öğrenenler: Öğrenci aktif bir şekilde yaparak yaşayarak öğrenir (Şahin, 2003, s.145-146).

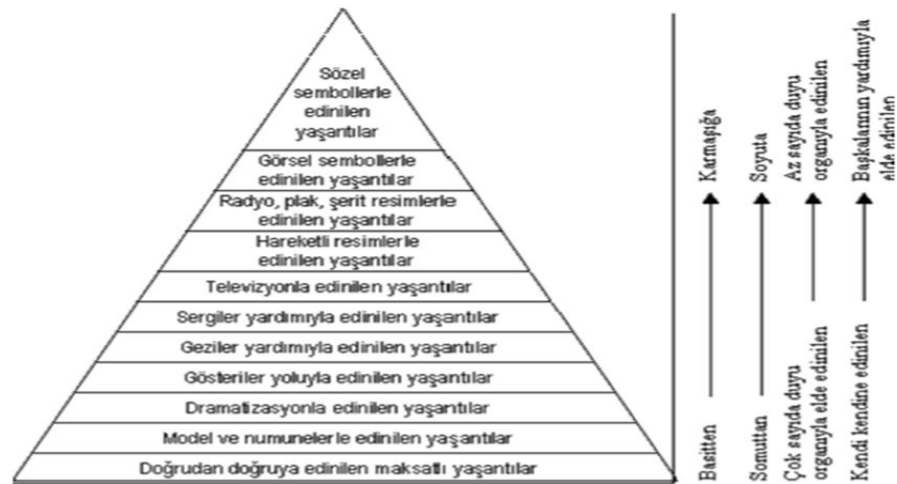
Görüldüğü gibi belirtilen öğrenme stillerinden bir kısmı görsel öğrenmeyi içerisinde barındırmaktadır. Görsel öğrenmenin bu kadar büyük bir öneme sahip olması eğitim ve öğretim içerisinde ders kitaplarını ve kitap içerisinde görsel öğelerin kullanılmasını bir zorunluluk haline getirmiştir.

Edgar Dale, yaşantılardan yola çıkarak kavramların oluşumuna etkilerini ilişkilendirmiş ve öğrencilerde somuttan soyutta doğru öğrenmeyi sağlayacak olan yaşantı konisi adı verdiği bir model ortaya koymuştur.

Çilenti, yaşantı konisinin dayandığı ilkeleri şu şekilde sıralamıştır:

1. Kalıcı bir öğrenme için öğrencinin duyu organlarının tamamının öğrenme faaliyetleri içerisine katılabilmesi gerekmektedir.
2. Öğrencinin öğrenme sürecinde aktif olması kalıcı öğrenmenin gerçekleşmesinde etkili olmaktadır.
3. Öğretim sürecinde öğrencinin etkili olarak kullandığı organ gözleridir.
4. Etkili bir öğretimin gerçekleştirilebilmesi için öğrenci seviyesine göre hareket edilmelidir. Basitten karmaşığa, somuttan soyuta gibi öğrenme ilkeleri dikkate alındığı noktada etkili öğrenme gerçekleşir.

Şekil 8: Dale (1969) 'in Yaşantı Konisi

Şekil 1. Edgar Dale'nin Yaşantısı Konisi

Kaynak: Dale E. (1969). Audiovisual Methods in Teaching (3rd Edition.). Holt, Rinehart & Winston. NEW York, London.

Yaşantı konisinin temel olarak yapılan araştırmalar doğrultusunda öğrenciler öğrenme esnasında duyu organlarından şu şekilde istifade ederler:

Görerek %83, işiterek %11, koklayarak %3,5, dokunarak %1,5, tadarak %1 şeklinde duyu organlarını kullanarak öğrenme işlemini gerçekleştirirler.

Sabit bir zaman belirlendiğinde öğrenciler; Okuyarak % 10, İşiterek % 20 Görerek % 30, gördüğümüzün ve işittiğimiz % 50'sini, Söylediklerimizin ise % 70'ini, hem yapıp hem de söylediklerimizin ise % 90'ını zihninde tutabilmektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi öğrenci hangi yaş grubunda olursa olsun hangi sınıf düzeyinde bulunursa bulunsun, etkili ve kalıcı öğrenmeyi gerçekleştirebilmek için sosyal bilgiler ders kitaplarında ve ders süreci içerisinde görsel öğelere oldukça fazla yer verilmesi gerekliliği bir zorunluluktur.

Görsel materyaller kullanılırken dikkat edilmesi gereken bazı hususlar yer almaktadır. Peki, bu hususlar nelerdir? Bu hususlara bir göz atacak olursak şu şekilde bir gruplandırma yapılabilir:

Bu prensipler:

1. Görsel öğenin kullanım amacı öğrenme ürününün daha kolay anlaşılmasını sağlamak ve öğrenci zihninde öğrenme ürününü anlamlandırmak ve derse ek kaynak olması amacı ile kullanılır.
2. Görsel öğelerin amacı ders içerisinde fayda sağlamaktır. Bu yüzden kullanılan tüm görsellerin bir anlamı vardır.
3. Görsel malzeme kullanımında ve seçiminde öğrencilerin ihtiyaçları ve beklentileri dikkate alınmalıdır.
4. Görsel materyali kullanacak birey iyi ve kötü materyali ayırt edebilmelidir.
5. Görsel malzeme ve materyaller Aktif öğretim yöntemleri ile beraber kullanılmalıdır.
6. Kullanılan materyal farklı öğrenim faaliyetlerini teşvik etmelidir.

Bütün bu görsel materyallerin kullanımını öğrenciler için ne işe yarar? Bunun cevabını ise şu şekilde maddeleyebiliriz:

1. Çoklu öğrenme ortamını oluşturur,

2. Öğrencilerdeki bireysel farklılıklara cevap verir ve öğrencinin bu doğrultuda ihtiyaçlarını karşılar.
3. Dikkat çekerler.
4. Hatırlamayı kolaylaştırır
5. Somutlaştırmaları kolaylaştırır.
6. Zamanın etkili ve verimli kullanılmasını sağlar ayrıca zamanı ekonomik kullanmamıza yardımcı olur.
7. Öğrencinin güvenli bir şekilde gözlem yapmasını ve bunlarla ilgili sonuçlara varmasını sağlar.
8. Farklı zamanlarda birbirleri ile tutarlı içeriğin sunulmasını sağlarlar.
9. Görseller belirli bir süreliğini değil yeri geldiğinde Tekrar tekrar görsel materyallerden faydalanıla bilir.
10. Öğrenme ürünün içeriğini daha kolay anlamamızı gerçekleştirir.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında kullanılabilen olan materyallere bir göz atacak olursak şu şekilde bir gruplandırma yapılabilir;

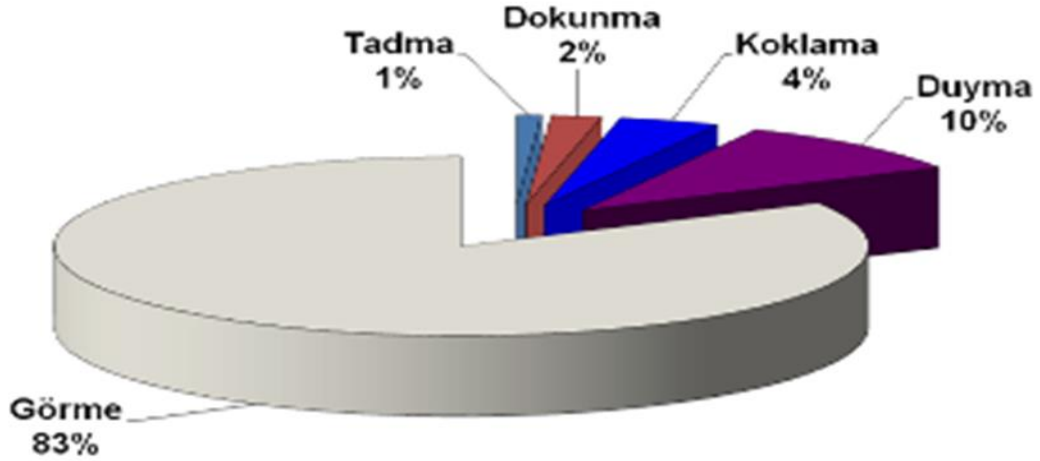
Fotoğraflar, resim, karikatür, harita, grafik, kroki, tablo, şema ve diyagram kullanılabilir. Bunların yanında daha birçok görsel materyal sosyal bilgiler ders kitabında ve ders süresi içerisinde kullanmak mümkündür (Şahin, 2003, s.145, 146).

Görsel öğeler öğrencinin öğrenme özelliklerini geliştirebilmek için bu kadar önemli iken bu yöntemi ders içerisinde kullanmamak büyük bir hata olacaktır. Dersi sadece kavramlarla öğretmek yerine dersi resim, grafik, küre gibi materyallerle zenginleştirmek öğrencilerin tamamında bireysel farklılıklara da hitap edebilmemize olanak sağlar. Bu sayede sınıf düzeyinde etkili öğretim gerçekleşir. Sosyal bilgiler dersleri içerisinde tarih ve coğrafya gibi dersleri görsel öğelerle destekleyerek öğretirsek soyut kavramları somutlaştırmış oluruz. Dersi sürekli sözel olarak anlatmak sınıf içerisinde monoton bir hava oluşturur. Öğrencinin derse olan ilgisi ve dikkati azalır. Öğrencinin derse karşı güdülenmesini artırabilmek ve sürekli öğrencilerin dikkatlerini ders üzerinde tutabilmek için sürekli yazdırmak ya da sürekli anlatmak yerine dersi görsel materyallerle desteklememiz gerekir.

Öğrenci ders içerisinde müfredat da yer alan ve gündelik yaşamında da sık sık bazı kavramlarla karşılaşmaktadır. Öğrenci bu bilgileri ve kavramları öğrenebilmek için yardıma ihtiyaç duyar. Öğrenciye bu durumlarda en fazla yardımcı olacak

materyallerin başında görsel öğeler gelmektedir. Görsel öğelerden şu hususlarda faydalanılmaktadır; Sunumu kolaylaştırmak, öğrencinin düşünce yapısını canlı tutmak, kilit noktalara işaret etmek, karşılaştırma ve ilişkilendirmeler yapmak, kavramları ve varlıkları nitelikleri ile beraber daha detaylı bir şekilde açıklamak amacıyla görsel öğelerden faydalanılmaktadır (Yazıcı, 2006, s:1, 2).

Öğrenme süreci içerisinde duyu organlarımızın hangi oranlarda etkili olduğu Aşağıdaki şekilde gösterilmektedir. Şekilden de anlaşılacağı gibi görerek öğrenmenin, bir başka deyişle görsel öğelerin süreç içerisindeki payı çok büyüktür. Aşağıdaki şekilde de görüldüğü gibi insanlar gördüklerinin %83'nü, duyduklarının %10'unu, koklayarak %4'ünü, dokunarak %2'sini tadarak ise %1'ni, hatırlamaktadır. Bizde öğrenmenin kalıcı olmasını istiyorsak anlatılan konuyu görsel öğelerle süslemeli ve bu görsel öğeleri konu ile bağlantı kurarak açıklamalıyız. Öğrenciye de resimle ilgili izlenimlerini ifade etmesini istersek en azından eski çağ tarihi öğretiminde öğretilen konunun hatırlanmasında % 83 oranını yakalama fırsatı buluruz.

Şekil 2. Görsel öğrenmenin pasta grafiğinde gösterilmesi

Kaynak: (docplayer.biz.tr)

2.1.9.2. Resimler ve resimlerin genel özellikleri. Yaptığımız çalışma sonucunda görsel öğelerin öğretim ve öğrenme üzerinde tartışmasız şekilde çok büyük katkılarının olduğu görülmüştür. Özellikle ders kitaplarında görsel öğe olarak resimlerden oldukça fazla bir şekilde yararlanılmıştır. Resimlerden bu kadar faydalanılması bizi araştırmamızda resimleri bu kadar cazip kılan özelliklere bir göz atmaya yönlendirmiştir. O halde şu soruya cevap bulmak gerekir; Bir ders kitabında resimler diğer görsel materyallere göre neden daha fazla kullanılır? Sorumuza cevap olabilecek özellikleri şu şekilde sıralayabiliriz;

1. Resimler sayesinde soyut düşüncelerin ve kavramların gerçekçi bir şekilde öğrenciye aktarılmasında kolaylık sağlar. Kısacası öğretim esnasında somut kavramların soyutlaştırılmasında önemli bir etkiye sahiptir. Dale'nin yaşantı konisinde de yer alan sözel sembol düzeyden, somut düzeye geçişte kolaylık sağlar. Görüşleri daha gerçekçi bir biçimde aktarır. Dale'nin yaşantı konisinde de yer alan sözel semboller düzeyinden daha somut düzeye çıkılmasında kolaylık sağlar.
2. Ders kitabında resim kullanılırken çok fazla bir donanıma gerek yoktur. Maliyet açısından ekonomiktir. Kullanımı kolaydır. Çünkü bunların kullanımında donanıma gerek yoktur.
3. Resim öğretim hayatında hemen hemen tüm derslerde kullanılabilir bir yapıya sahiptir.
4. Resimler sayesinde öğrencinin öğrenme düzeyleri ölçülebilir, kısacası ölçme ve değerlendirme alanlarında da görsellerden istifade etmek mümkündür.
5. İnsanlar resimleri yorumlarken kendi duygu ve düşüncelerini resim üzerinde yansıtma durumunda gerçekleşebilmektedir (Kaya, 2006, s:51, 52).

2.1.10. Sosyal bilgiler öğretiminin öğretim ilkeleri açısından değerlendirilmesi. Sosyal bilgiler ders kitapları içerisinde Hitit tarihi ile ilgili bölümler öğretim ilkeleri açısından değerlendirilmeye çalışılacaktır. Eğitim ve öğretim için temel teşkil edebilecek bu ilkelerin sosyal bilgiler ders kitabı içerisinde tarih öğretimi alanında ne kadar kullanılabildiğini görebilmek amacı ile incelemeler

yapılmıştır. Bu amaçla Öğretim ilke ve yöntemleri ile ilgili akademik kaynaklardan istifade edilmiştir.

2.1.10.1. Çocuğa görelilik ilkesi. Öğrencinin gelişim özellikleri bir bütün olarak dikkate alınmalıdır. Öğrencinin zihinsel, sosyal, duygusal ve bedensel gelişimini desteklemeli ve eğitim öğrencinin öğrenme ve gelişim özelliklerine göre düzenlenmelidir (Arslan, 2008, s:38). Öğretim işlemlerinin başında öğrenciyi görmüştür. Bu yüzden öğrenciyi temele alan aktif öğretim yöntemlerinin belirlenmesi gerekliliğini öne sürmüştür. Buna bağlı olarak eğitimde yöntem ve tekniği belirleyen noktalar öğrenci merkezinde şekillenir. Yöntem ve teknik seçilirken öğrencinin gelişimi, ilgileri ve ihtiyaçları temele alınır. Belirtmiş olduğumuz bu özellikler öğrencinin bir konuya veya olaya bakışını şekillendirir. Öğretim öğrenciyeye uygun olarak yürütülmeli, öğrenciyeye görelilik ilkesi, öğrencinin ilgileri, merakları, heyecanları öğretimin temel sermayesidir, öğrencinin öğrenmesini engelleyen durumların ortadan kaldırılması gerekmektedir, derslere aktif katılım sağlanmaya çalışılmalıdır (Küçükahmet, 2009, s:49). Öğrenciler arasındaki bireysel farklılıklara dikkat çekilmiş ve bu durumun öğrenme üzerine yansımalarına değinilmiştir. Öğretim yapılırken görsel zekâ için film, sözel zekâyâ sahip öğrenciler için kompozisyon yazdırılabilir, kinestetik zekâ için drama tiyatro oynattırılabilir (Köksal ve Atalay, 2015, s:6). Öğretmenlerin öğrenciler arasındaki bireysel farklılıklara saygı duymaları gerektiği hususuna da yer verilmiştir (Dirik, 2014, s:108)

2.1.10.2. Yakından uzağa ilkesi. Öğrenci yaşadığı yerlerin özelliklerini bilmeden başka yerler hakkında fikir yürütmesi oldukça zordur. Sadece yaşadığı çevreyi değil aynı zamanda içinde bulunduğu çağı ve dönemi de algılayabilmelidir ancak bu sayede geçmiş dönemler ve gelecek hakkında yorumlar yapabilir (Arslan, 2008, s:34, 35). Öğrenci sürekli olarak çevresi ile iç içedir. Bu yüzden çevre öğrenci üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Konular işlenirken örnekler yakın çevreden seçilmelidir. Evrensel ve küresel boyutta konularda bile öncelikli olarak yakın çevreden yola çıkılmalı ve daha sonrasında genel yargılara ulaşılmalıdır (Küçükahmet, 2009, s:50).

Yakın çevreden örneklerle başlayarak konu genişletilerek daha genel sonuçlara varılmaya çalışılmalıdır (Köksal ve Atalay, 2015, s:8). Öğrencinin çevresinde görmediği etkileşime giremediği bilgilerin zamanla unutulacağı hususunda bir değerlendirme yapılmıştır (Dirik, 2014, s:109).

2.1.10.3. Kolaydan zora, basitten karmaşığa ilkesi. Öğrencinin yapabileceği etkinlikler ile öğrenim durumuna başlanmalıdır. Öğrencinin üstesinden gelemeyeceği güçlükler içerisine sokulmamalıdır. Eğer öğrencinin bedensel ve zihinsel gelişiminin üstünde görevler verirse öğrenci öğrenme ürününün üstesinden gelemedikçe başarısızlık duygusuna kapılır.

Öğrenci kendisine olan güven duygusunu da kaybeder ve kendine olan özgüvenini kaybeder. Öğrencinin öğrenilecek konuya karşısındaki tutumu olumsuz etkilenebileceği gibi ileriki hayatı sürecinde de öğrenci öz yeterlilik duygusunu kaybeder ve hayatı boyunca başarısız bir birey olmasına sebep olacaktır. Banduraya göre de öz yeterlilik ve güdülenmişlik arasında önemli bağlantılar vardır. Öz yeterlilik duygusu düşük olan insanlar güdülenmişlik duygularını da yitirirler. Yapabilecekleri en basit işlemleri öz yeterlilik duygusunu kaybettikleri için yapamayacaklarını düşünüp hemen bırakırlar. Kaygı ve güvensizlik duygusu gerçekleştirilecek faaliyet üzerinde gereken sabır, dayanma gibi önemli özelliklerin yok olmasına neden olmakta böylece bir işe başlamadan başarısızlık psikolojisine girilmesine neden olabilmektedir. Bu yüzden öğrencinin gerçekleştireceği eğitim durumları öğrencinin başarabileceği düzeyde olmalı ve kolaydan zora doğru adım adım ilerlenmelidir. Böylece zorlukların üstesinden gelebilecek kendine güvenen ve sabırlı bireyler yetişmesine olanak sağlamaktadır. Bu öğretim ilkesi uygulanırken ders içerisinde rol, gözlem ve drama gibi öğretim teknikleri kullanılabilir (Arslan, 2008, s:35, 36, 37).

2.1.10.4. Somuttan soyuta. Öğrencinin zihninde yer alan daha kolay algılayabildiği hemen hemen tüm varlıklar somuttur. Öğrenci algılayabildiği tüm varlıkları aynı zamanda beş duyu organı ile de hissedebilmektedir. Bütün bunları dikkate alırsak öğrenme sırasında öğrencinin zihninde bilgilerin kalıcı olması için bilgiyi elimizden geldiğince somutlaştırmaya çalışmalıyız. Kitap içerisinde yer alan örnek somutlaştırma çabamızın öğrencinin öğrenme özellikleri açısından ne kadar önemli olduğunu bize güzel bir şekilde göstermektedir. O halde örneklerden bir tanesini inceleyelim: an ve kaz kelimelerini öğrenciye öğretmeye çalışırsak sadece an, kaz kelimelerini verip bunları bir süre sonra sorarsak öğrenci bu kavramları unutacaktır.

Çünkü zihninde bu kavramların somut bir ifadesi yoktur. Bu kavramları kelime haline getirmeye çalışırsak Anne, kazak şeklinde öğrencinin zihninde bu kavramların bir karşılığı olduğu için bu kavramları bir süre unutmayacaktır. Bu kelimeler içindeki an ve kaz kelimelerini bir süre hatırlayacak ama belli bir süreden sonra tekrar unutacaktır. Bu kavramları cümle içerisinde kullanırsak; Annem bana çörek hazırladı şeklinde veya Kış için birkaç kazak aldım şeklinde cümle olarak kullanırsak bu kavramları unutmamız oldukça güç olur. Fakat en son olarak bu kavramları görseller ile verirse kazak resmi veya bir çocuk ve anne resmi öğrencinin zihninde bu görseller yer eder ve bu bilginin unutulması artık çok zorlaşır. Soyut nesnelere somutlaştırıp bunları yaşantı haline getirmek öğrenciye kazandırılmak istenilen bilginin tam manası ile öğretilmesi kalıcı olarak sağlanmış olur (Arslan, 2008, s:38, 39, 40). Etkili bir öğretimin gerçekleştirilebilmesi öğrencinin duyu organlarını da işin içerisine katarak öğrenmeyi gerçekleştirmesi ile mümkün olur. Öğrenme ürününün beş duyu organı ile algılanabilmesi öğrenmeyi kolaylaştırır. Öğretimde somut materyaller kullanılarak zamanla öğrenmenin soyutlaşmasına ortam hazırlanır (Küçükahmet, 2009, s:52). Soyut düşüncelerin temelinde somut yaşantılar yatmaktadır. Piaget'in görüşleri temel alınarak bu kavramlar üzerinde durulmuştur. Piaget sezgisel, somut ve soyut olarak dönemler belirlemiştir. Çocuk olayları ilk olarak sezgilerine dayandırarak açıklamaya çalışır. İlerleyen dönemlerde öğrenci somut yaşantılar temelinde sorulara çözüm üretir ve en sonunda soyut düşünce sistemi gelişir ve artık olayları soyut olarak değerlendirebilir (Dirik, 2014, s:111).

2.1.10.5. Bilinenden bilinmeyene ilkesi. Eski öğrenme ürünlerinden yola çıkarak yeni öğrenme ürünlerini öğrenebiliriz. Eski bilgi yeni bilgi için temel oluşturmalıdır. Öğrencinin zihni boş olarak okula gelmez aile ve çevre çocuğun bilincinin şekillenmesinde ve bilgi yapısının temellenmesinde önemli bir unsurdur. Çocuk okula geldikten sonra yeni öğrendiklerini eskiden öğrenmiş olduklarının üzerine temellendirmeye başlar burada öğretmene düşen önemli görevlerden biride öğrencinin geçmişte yanlış öğrenmelerini tespit edip yeni öğrenmeler için doğru temeller oluşturulmalıdır (Arslan, 2008, s:49, 41). Yeni öğrenilecek bilgiler için konu ile ilgili eski bilgilerin hatırlanması ve yeni bilgilerin bunun üzerine inşa edilmesi gerekmektedir (Küçükahmet, 2009, s:50). Eski bilgiler ve yeni bilgiler arasında bağlantı kurulursa yeni öğrenilen bilgiler daha kolay öğrenilir (Köksal ve Atalay, 2015, s:7).

2.1.10.6. Yaparak yaşayarak öğrenme. Kalıcı öğrenme yaparak yaşayarak gerçekleştirilebilir. Bu tarz bir öğrenimin gerçekleştirilebilmesi için ise beş duyu organının öğrenme süreci içerisine katılması gerekmektedir. Bu sayede öğrenmede kalıcılık sağlanır. Beş duyu organını kullandığımızda öğrenme durumuna göre katkıları şu şekilde ayrılmaktadır. Görme %75, İşitme %13, Dokunma%6, Tatma %3, Koklama%3 şeklinde bir orana sahiptir.

Öğrenme sürecinde beş duyu organını katabilmek için çeşitli öğretim yöntemleri kullanılmalıdır. Bu yöntemler; Drama, rol oynama, gezi gözlem, gösterip yaptırma, gibi öğretim yöntemlerinin kullanılması gerekmektedir. Bu sayede öğrenmede beş duyu organını işin içine katmış oluruz. Öğrenci yaparak yaşayarak öğrendiği zaman çeşitli sorunların üzerinden gelebilir ve sorunlara çözüm üretebilir. Kendine olan öz güveni yerine gelir ve öğrencinin zihni işlerlik kazanmış olur. Sadece öğretmenin anlatması ve öğrencinin dinlemesi öğrencide ezberleme ve hatırlama gibi özelliklerini geliştirir. Ezberlediği bilgileri yeni durumlara uygulayamaz (Arslan, 2008, s:41). Katılım ne kadar yoğun olursa öğrenme de o kadar kalıcı olur. Öğrenci eğitim içerisinde iki çeşit katılım gerçekleştirir. 1.Örtük katılım ve 2. Açık katılım olarak sınıflandırabiliriz. Açık katılım daha çok küçük yaşlardaki öğrencilerde gerçekleşir. Öğrenci davranışları ile derse katılır. Derste etkin olur. Örtük katılım ise öğrenci davranış olarak aktif gözükme de bilişsel olarak aktif bir şekilde derse

katılır eğitimin ilerleyen dönemlerinde açık katılım örtük katılıma dönüşmeye başlar (Dirik, 2014, s:113).

2.1.10.7. Açıklık ilkesi. Ders ne kadar duyu organına hitap ediyorsa öğretim o kadar etkili olmaktadır. Öğrenciyi öğretecek materyallerle karşı karşıya getirmek ya da öğrenilecek konu ile ilgili yerlere gezi düzenlemek öğretimi daha kalıcı ve etkili olmasını sağlar. Özellikle soyut kavramlar öğretilirken ne kadar çok kelimelerle örneklendirme yapılırsa öğrencinin soyut kavramları öğrenmesi de o denli kolaylaşacaktır. Öğretilen konu ile ilgili modeller yapıla bilir derse görsel materyaller de getirilebilir (Küçükahmet, 2009, s:51). Açık ilkesi iki yönlü olarak ele alınabilir; Derste kullanılan bütün terimler öğrencilerin anlayabileceği şekilde düzenlenmelidir. Öğrencinin anlayamayacağı düzeydeki kavram ve terimler öğretmen tarafından açıklanmalı ve öğrencilerin anlayabileceği düzeye getirilmelidir. İkinci olarak ise öğretimin kolaylaştırılması için öğrencinin beş duyu organının hemen hemen hepsine ders içerisinde hitap edilebilmelidir. Bu sayede öğrenilecek malzeme açık ve anlaşılır hale gelir ve öğrenmede kalıcılık sağlanır (Köksal ve Atalay, 2015, s:10).

2.1.10.8. Güncellik ilkesi. Eğitim ve öğretim süreci içerisinde öğrencilerin öğrenme durumları güncel olaylarla desteklenmeli ve öğrenme de bu sayede kalıcılık sağlanmalıdır. Ders kitaplarında karşılaştığı bilgileri gündelik yaşamlarına aktaramazlar ise öğrenmede kalıcılık sağlanmaz gündelik hayatta karşılaştığı sorunlara çözüm üretmezler (Arslan, 2008, s43).

2.1.10.9. Ekonomiklik İlkesi. Öğrenim süresi içerisindeki bu kısa dönemleri en az emek ve araç gereçle üst düzey bilgi ve kazanım elde edilmeye çalışılmalıdır (Arslan, 2008, s:44). Öğretim yapılırken en az zaman, emek ve enerji ile derslerin işlenmesi gerektiğini savunur. Ayrıca okul ve okul dışı materyallerden de istifade ederken yine bu ilke dâhilinde hareket edilmesi gerektiğini savunur (Hesapçıoğlu, 1998, s:111).

BÖLÜM III

YÖNTEM

Çalışmamızın bu bölümünde araştırma modeli çalışma grubu, veri toplama aracı, verilerin toplanması ve verilen analizi alt bölümleri ile ilgili bilgiler verilecektir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma da nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Ders kitabında yer alan Hitit tarihi ile ilgili konuların metinsel, fiziki ve görsel açılarından değerlendirilmesi için doküman incelemesi yapılmıştır.

3.2. Araştırmanın Evreni

Sosyal Bilgiler 5,6 ve 7. Sınıf ders kitaplarındaki Hitit tarihi konularının geçtiği bölümler, tarih öğretimine uygunluğu açısından değerlendirilmesi.

3.3. Veri Toplama Aracı

Araştırma deseni olarak nitel araştırma içerisinde de yer alan doküman incelenmesi yöntemi uygulanmıştır. Doküman incelemesi yöntemi ile araştırmaya konu olan olay ve olgular ile alakalı olarak yazılı materyallerin incelenmesini içine alan bir araştırma metodudur. (Yıldırım ve Şimşek, 2016) Bu yöntemi geçmiş dönemleri yansıtan eserler ve yayımlanmış dergi, kitap gibi yazılı materyallerin incelenmesinde kullanılan bir metottur (Karasar,2008)

Doküman incelemesi gözlem ve görüşme yöntemlerinin kullanılmasının zor olduğu durumlarda kullanılabilir. Gözlem ve görüşme yönteminin yanında da araştırmaların bilimsel geçerliliğini artırmak amacı ile kullanılır. Doküman inceleme yöntemi tek başına kullanılabildiği gibi diğer yöntemlerin yanında araştırmadaki bilimsel geçerliliği artırmak amacı ile de kullanılır (Yıldırım ve Şimşek,2016)

Yöntemi tek başına kullandığımız zaman diğer yöntemlere göre bize bazı yararlar sağlamaktadır. Gözlem ve görüşe yöntemi gibi kişilere etkileşimden kaynaklanan olumsuzluklar bu yöntemde görülmektedir (Metin,2016)

Bu çalışmada ders kitabında Hitit tarihi ile ilgili bölümler tarih öğretimine uygunluğu açısından incelenmiştir. Tarih öğretimi ile ilgili kaynaklar taranmıştır. Bu kaynaklardan istifa edilerek tarih öğretiminin nasıl olması gerektiği hakkında bilgi elde edilmiştir. Ülkemizde yapılandırmacı anlayış temelinde bir eğitim benimsendiği için bu kaynaklardan yola çıkarak özellikle öğrencinin bilişsel ve fiziksel gelişiminin öğretime olan yansımaları tespit edilmiştir. Eğitimbilimleri kitaplarında gelişim psikolojisi ve öğrenme psikolojisi kitapları üzerinden bilimsel veriler toplanmıştır. Tarih öğretimi ile ilgili çalışmalardan ve eğitim bilimleri ile ilgili kaynaklarda bilişsel gelişimin tarih öğretimi açısından önemi ile ilgili sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçlardan yola çıkarak bu alanda ilk çalışmaları yapan Roy Hallam'ın kaynaklarına ulaşılmış ve Hitit tarihi konuları ders kitabında incelenirken bu verilerde dikkate alınmıştır. Tarih öğretimi ile ilgili bilimsel çalışmalarda sarmal programın tarih öğretimi üzerine olumlu etkileri ile ilgili verilere ulaşılmıştır. Bu bağlamda sarmal programı ortaya atan Bruner'ın eserlerinden istifade ederek konu hakkında detaylı bilgiler toplanmaya çalışılmıştır. Bu verilerden yola çıkarak bu yaklaşımın ders kitabında Hitit tarihi ile ilgili konularda yansıtıla bilirliliği açısından incelenmiştir. Sosyal bilgiler ders kitabında Hitit tarihi öğretimi yapılırken eğitimin temelinde yer alan öğretim ilke ve yöntemlerine uygunluğu incelenmiştir. Bu amaçla öğretim ilke ve yöntemleri ile ilgili yazılmış kaynaklar taranmıştır. Burada yer alan öğretim ilke ve yöntemleri tespit edilmiştir. Sosyal bilgiler ders kitabı içerisinde yer alan Hitit tarihi ile ilgili bölümlerde metin inlemelerini daha sağlıklı yapabilmek için Hititler hakkında çeşitli akademik kaynaklar taranmıştır. Bu kaynaklarda yer alan bilgiler ve görüşler ders kitabı içerisindeki metinleri inçlerken kullanılmıştır. Aynı konu ile ilgili farklı görüşler konu içerisinde ilgili başlıklar altında farklı eserlerden istifade edilerek yer vermeye çalışılmıştır. Hitit tarihi ile ilgili konuların 5.6.7. Sınıf düzeylerinde kazanımları yansıtılabilmeleri açısından kitapta yer alan bilgiler, metinler ve görseller incelenmiştir. Sosyal bilgiler ders kitapları görsel açıdan değerlendirilebilmesi için, gözlem ve yazılı doküman incelemesi ve tarama yöntemleri kullanılmıştır. Ayrıca yine farklı anlarda yapılan ders kitabı incelemeleri

değerlendirilmiş ve taramaları yapılmıştır. Ders kitabının Hitit tarihi konularını içeren üniteler belirlenmiştir. Akabinde bu bölümler, ders kitabının olması gereken görsel özelliklere ve bu alanda eserler hazırlanmış olan uzman görüşmelerine göre değerlendirilmiştir. Kitapta yer alan görseller, metinler talim terbiye kurulunca belirlenmiş içerik ve tasarım öğeleri açısından bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Belirtilen bilgiler doğrultusunda çalışmanın aşamaları aşağıda konu başlıkları şeklinde gruplandırılmıştır.

Konu hakkında kanun yönetmelik, tüzük, yönergeler tespit edilmiştir.

Tarih öğretim İlkeleri tespit edilecektir.

Konu hakkında yapılmış ve yayımlanmış bilimsel çalışmalar tespit edilecektir.

Hitit tarihi hakkında kabul gören temel eserlerden konunun bilimsel baz alınacak veri çerçevesi oluşturulacaktır.

Kitaplar çeşitli Başlıklar altında içerik analizine tabi tutulmuştur.

Elde edilen veriler literatür ve temel ilkeler çerçevesinde ders kitaplarına bakış açısı oluşturmak üzere kullanılacaktır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

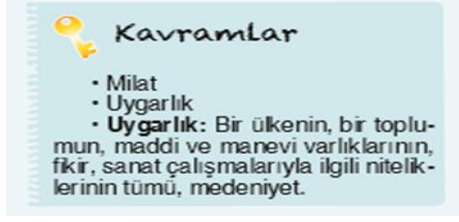
4.1. Gelişim, Öğrenme Psikolojisi ve Kavram Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi

Bu bölümde 5.sınıf, 6.sınıf ve 7.sınıf sosyal bilgiler ders kitabı üzerinde Hitit tarihi konuları Hitit Tarihi öğretimi açısından değerlendirilecektir. Konumuza 5.sınıf ders kitabı incelemesi ile başlayacağız. Ders kitabında Kültür ve Miras ünitesi içerisinde, Anadolu medeniyetleri konusunda Hitit tarihine değinilmiştir. Konunun içeriğini öğrencinin gelişim ve öğrenme özellikleri açısından daha detaylı bir şekilde incelenecektir.

Bu bölümde özellikle öğrencinin bilişsel gelişim dönemi ve içinde bulunduğu yaş aralığı dikkate alınacaktır. Ders kitabı içerisinde yer alan konuları, konular içerisinde geçen kavramları, yazı metinlerini ve görsel unsurları; öğrencinin bulunduğu dönem içerisinde ulaşım ulaşamayacağını alanla ilgili kaynak ve literatür taraması yaparak incelemeye çalışacağız.

Konumuz içine giren 6, 7 ve 8. Sınıf öğrencileri de yaş olarak Roy Hallamın da eserinde yer verdiği gibi tarihsel kavramları öğrenebilecek soyut düşünce gücüne tam manası ile ulaşamadıkları bir dönemi kapsar. Roy Hallam soyut düşünce gücüne ulaşılacak yaş aralığı için 16,4 yaşlarını uygun bulmuştur. İşaret edilen yaş aralığı öğrenci için lise düzeylerine denk gelmektedir (Hallam, 1967, s:182, 183, 186, 191).

Ünite içerisinde verilen kavramların 5. Sınıf öğrenci düzeyine uygunluğu açısından değerlendirdiğimizde şu noktalar dikkat çekmiştir. Beşinci sınıf sosyal bilgiler ders kitabında Hititler ile ilgili bölümde ünite içerisinde konu girişlerinde kavramlar bölümü oluşturulmamıştır. 7. Sınıf ders kitabına baktığımızda aşağıda görüldüğü gibi her ünitenin girişinde bir kavramlar bölümü oluşturulmuştur.

Şekil 3. 5.sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 98

Kaynak: Evirgen, Ö. F., Özkan, J., Öztürk, S., Özduval, S., (2017), İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Kitapta her konu girişinde kavramlar bölümünün yer alması konunun öğretilmesinde yarar sağlamaktadır. Öğrencinin bu bölümde hangi kavramları öğreneceği hakkında ön bilgi kazandırmakta konu ile ilgili bir alt yapı oluşturmaktadır. Fakat beşinci sınıf ders kitabını incelediğimizde ünite içerisinde konu girişlerinde herhangi bir kavram bölümüne yer verilmemiştir.

Anadolu uygarlıkları bölümünde yer alan Medeniyet kavramı, Kadeş, Anal, kil tablet gibi terimlerin anlamları ya da bu terimlerin isimlerinin ünite başlarında verilmesi öğrencinin dikkatini çekecek ve konunun öğretilmesinde kavramlar bölümünde verilmesi öğretimin kolaylaştırılması açısından daha çok verim sağlayacaktır. Bu hususta dikkat çeken bir başka nokta 5. Sınıf ders kitabında Anadolu medeniyetleri kavramının yer almasına karşın medeniyet kavramının ne olduğuna 5. Sınıf ders kitabında yer verilmemiştir.

Sözlük bölümüne baktığımızda kitabın sözlük bölümünde de bu kavrama yer almamıştır. Bu kavram 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer bulmuş kitabın hem kavramlar bölümünde hem de sözlük bölümünde tanımı yapılmıştır.

medeniyet: Uygarlık, bir ülkenin, bir toplumun, maddi ve manevi varlıklarının, fikir, sanat çalışmalarısıyla ilgili niteliklerinin tümü.

Şekil 4. 7.sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 192

Kaynak: Özdemir, H., Evirgen, Ö. F., Dağ, Ö., (2017), İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

uygarlık: 1. Uygur olma durumu, medeniyet, medenilik. 2. Bir ülkenin, bir toplumun, maddi ve manevi varlıklarının, fikir, sanat çalışmalarıyla ilgili niteliklerinin tümü, medeniyet.

Şekil 5. 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 195

Kaynak: Özdemir, H., Evirgen, Ö. F., Dağ, Ö., (2017), İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Öğrencinin kavramın ne olduğunu öğrenebilmesi için öncelikli olarak kavramın bir tanımının yapılması gerekmektedir. Coşkun kavram öğretimini üç temel üzerinde (Ayırt etme, tanıyıp öğrenme ve ayıklayıp seçme olarak) değerlendirmiştir. Kavram öğretimi esnasında bu hususlar olmazsa olmaz durumlardır (Coşkun, 2011, s:6, 7, 8, 9).

Öğrencinin kavramın ayırt edebilmesi, kavramı tanıyıp öğrenmesi için öncelikli olarak kavramın tanımının ne olduğunu bilmesi gerekmektedir. Daha sonra öğrendiği kavramı diğer benzer kavramlardan ayırt edebilir ve böylece kavram öğrenme gerçekleşmiş olur. Beşinci sınıf ders kitabını incelediğimizde medeniyet kavramının tanımına yer verilmemiş konu içerisinde bir başlık olarak geçmiştir. Kil tabletlerle ilgili 5. Sınıf ders kitabında Hititler ünitesi içerisinde yer verilmiş Sümerler anlatılırken kil tabletler hakkında kısa bir tanım yapılmış fakat kil tabletlerle ilgili tanıma yine 6. Sınıf ders kitabının sözlük bölümünde yer verilmiştir.

kil tablet: Eski medeniyetlerden kalma, üzerinde çivi yazısı ile metin yazılmış taş belge.

Şekil 6. 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 179

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.

Altıncı sınıf ders kitabında yukarıdaki gibi kil tabletin ne olduğu hakkında bir tanım yapılmasına karşın 5. Sınıf ders kitabına baktığımızda kil ve tablet kavramlarının ayrı ayrı tanımları yapılmıştır. Öğrenci gelişim özellikleri açısından bakıldığında öğrenci kitapta direk kil tablet olarak kavramın tanımını arayacaktır. Bu yüzden öğrencinin kil ve tablet kavramlarını ayrı ayrı görüp ortak bir çıkarımda bulunması somut

işlemler döneminde oldukça zordur. Öğrencinin bu dönemde hipotetik düşünme becerileri tam olarak gerçekleşmemektedir.

kil: Islandığı zaman kolayca biçimlendirilebilen yumuşak ve yağlı toprak

Şekil 7. 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 191

Kaynak: Evirgen, Ö. F., Özkan, J., Öztürk, S., Özduval, S., (2017), İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

tablet: Eski medeniyetlerden kalma, pişmiş veya güneşte kurutulmuş kilden yapılmış, üzerinde çivi yazısı ile metin yazılı belge.

Şekil 8. 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 192

Kaynak: Evirgen, Ö. F., Özkan, J., Öztürk, S., Özduval, S., (2017), İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

5. sınıf ders kitabının sözlük bölümünde baktığımızda kil için yumuşak yağlı toprak olarak bir tanım yapılmış tablette bu toprakların üzerine yazı yazılıp pişirilmesi veya kurutulması sonucunda elde edilen yazılı belge olarak tanımlanmıştır. Fakat 6. Sınıf ders kitabındaki tanımda yukarıda görüldüğü gibi üzerine çivi yazısı ile yazı yazılmış taş belge olarak bir tanım yapılmıştır. Burada kavramın tanımının yapılp öğrencinin kavrayıp tanıyıp öğrenmesi ve ayırt etmesini sağlamak yerine bilgi hatası yapılmıştır.

Kil tablet 5. Sınıf ders kitabında pişirilmiş toprak olarak yer alırken 6. Sınıf kitabında taş üzerine yazılmış bir metin belgesi olarak ifade edilmiş ve yanlış bilgi verilmiştir. Kil tablet altıncı sınıfta taş üzerine yazılmış yazılar olarak ifade edilerek öğrenciyi bir kavram yanlışlığına düşürmüştür. Talim terbiye kurulu başkanlığının ders kitabında içerik nasıl olmalıdır yönetmeliğinde yer alan şu maddeye ters bir durum oluşmaktadır.

Kavram yanlışlığına yol açacak bilgi ve ifade tarzı bulunmamalıdır. Tanım ve açıklamalar net ve anlaşılır olmalıdır. Bu yönü ile bu kavramda hatalı olarak kullanılmıştır. Anal kavramı ders kitabında geçmesine rağmen sözlükte yer almamıştır. Beşinci sınıf ders kitabında incelediğimiz bu kavramları Talim terbiye

kurulu başkanlığı tarafından hazırlanan ders kitabı içerisinde yer alan sözlük kısmının nasıl olması ve nelere dikkat edilmesi gerektiği hususlarına bakıldığında bu durum ile ilgili hatalar yapıldığı da tespit edilmiştir.

Sözlük içerikte bulunan kavramları tam ve doğru vermesi gerekir. Kil tablet kavramına baktığımızda ve ayrıca medeniyet kavramlarına baktığımızda bu durumla ilgili hatalar göze çarpmaktadır. Kil tablet yukarıda da bahsettiğimiz gibi 5. Sınıf kitabında “kil” pişmiş toprak olarak ifade edilirken 6. sınıf ders kitabında taş üzerine yazılan yazı metni olarak ifade edilmiştir. 7. Sınıfta yapılan medeniyet kavramının tanımında Uygarlık kavramı ile aynı anlamlara geldiği üzerinde durulmuştur. Kitabın sözlük bölümüne baktığımızda medeniyet kavramında:

medeniyet: Uygarlık, bir ülkenin, bir toplumun, maddi ve manevi varlıklarının, fikir, sanat çalışmalarıyla ilgili niteliklerinin tümü.

Şekil 9. 7.sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 192

Kaynak: Özdemir, H., Evirgen, Ö. F., Dağ, Ö., (2017), İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

uygarlık: 1. Uygur olma durumu, medeniyet, medenilik. 2. Bir ülkenin, bir toplumun, maddi ve manevi varlıklarının, fikir, sanat çalışmalarıyla ilgili niteliklerinin tümü, medeniyet.

Şekil 10. 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 195

Kaynak: Özdemir, H., Evirgen, Ö. F., Dağ, Ö., (2017), İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Yukarıda görüldüğü gibi medeniyet: uygarlık, Uygarlık ise medeniyet kavramlarını denk geldiği şekilde bir tanım yapılmasına karşın aynı kitapta medeniyet ve uygarlık kelimeleri sözlükte ayrı ayrı yer bulmuştur. Medeniyet kavramı uygarlık kavramını içine almış olmasına karşın, Uygarlığın tanımı yapılırken uygar olma durumu medenilik gibi tanımlar yer bulmuş, aynı tanımda 2. Bir anlam olarak medeniyetin tanımı yapılmıştır.

Medeniyet ve uygarlık tanımları tam olarak birbirlerini karşılamış olsaydı eğer ders kitabında medeniyetin tanımında aynı şekilde Uygur olma durumu, medenilik gibi

tanımlara yer verilmesi gerekirdi. 5. Sınıf ders kitabında anal kavramına yer vermesi ve bu kavramın sözlükte yer bulmaması aynı yönetmelikte yer alan şu hususa aykırı gelmektedir.

Sözlük içerikte bulunan ve anlamı bilinmeyen sözcük ve sözcük grubu, kavram ve terimlerden oluşmamalıdır maddesine aykırı olarak kullanılmıştır. Ayrıca öğrenci seviyesine uygun bir açıklamaya da yer verilmemiştir. Medeniyet kavramının eş anlamlısı olarak uygarlık kelimesine yer verilmiştir.

medeniyet: Uygarlık.

Şekil 11. 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 191

Kaynak: Evirgen, Ö. F., Özkan, J., Öztürk, S., Özdural, S., (2017), İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Burada kavram diğer eş anlamlısı ile açıklanmamalıdır maddesine aykırılık söz konusudur. Talim terbiye kurulunun hazırladığı yönetmeliğe bu yönü ile aykırı bir durum oluşmaktadır. Bunun yanında 6. Sınıf ders kitabında yapılan medeniyet kavramı ile ilgili açıklamada yer alan maddi manevi öğeler şeklindeki ifadeyi öğrencinin algılayabilmesi oldukça güçtür.

Ders kitabı öğrencinin kimseden yardım almadan kitabı açıp okuyup anlayabileceği şekilde hazırlanmalıdır. Talim terbiye kurulunda içeriğin nasıl olması gerektiği hususlardan biri olan içerik bir öğrencinin başkasının yardımı olmadan, okuyarak anlayabileceği ve öğrenebileceği ayrıntılı ve yapıda olmalıdır ilkesine ters olmamalıdır.

Sosyal bilgiler 5. Sınıf ders kitabında yer alan Hitit tarihi ile ilgili bölümü metin olarak değerlendirecek olursak; ders kitabında bir paragraf içerisinde iki farklı olay anlatılmıştır. Metni oluşturan paragraflar yapı ve anlam bakımından bir bütünlük oluşturmamalıdır. Kendi aralarında birbirleri ile uyumlu olmalıdır. İlkesine ters bir durum burada söz konusudur. Ayrıca anlatım özellikleri içerisinde yer alan Anlatım, metin içerisinde akıcılığı bozacak nitelikte uzun cümlelerden ve karışık ifadelerden uzak; okumayı yavaşlatmayan ve kolay okunabilir nitelikte olmalıdır, Anlatım hiçbir

tartışmaya yol açmadan tek bir yargıyı açıkça ifade etmelidir. Maddelerine de aykırılık vardır.

Metni inceleyecek olursak;

Hititler, önemli gördükleri olayları anal (yıllık) denilen kil tabletlere yazarlardı. Bunlar Hititlerin tarih kitaplarıydı. Hititleri son derece becerikli mühendislerdi. Taştan inşa ettikleri barajlardan günümüze ulaşanlar bulunmaktadır. Çorum yakınlarındaki başkentleri Hattuşa'ya saraylar, tapınaklar inşa etmişler ve surlarla şehri korumuşlardı.

Şekil 12. 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 40

Kaynak: Evirgen, Ö. F., Özkan, J., Öztürk, S., Özduval, S., (2017), İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Paragrafın giriş cümlesinde anallardan bahsedilmiş ve bunların Hititlerin tarih kitaplarıydı şeklinde cümleyi bitirmiştir. Cümleyi herhangi bir sonuca bağlamamıştır. Cümlenin devamında Hititlerin becerikli mühendisler olduğundan bahsetmiştir. Analları anlatarak başlattığı paragrafı Hititlerin yaptığı mimari eserlerle sonuçlandırmıştır. Türkçe yazı dili standartlarına uygun olarak doğru ve özenli kullanılmalıdır. Maddesinde yer alan Yazım yanlışı bulunmamalıdır. Anlayışına ters bir durum tespit edilmiştir. Bu durum şu cümle içerisinde gerçekleşmektedir. “Hititleri son derece becerikli mühendislerdi.” Hititler ifadesi kitapta Hititleri şeklinde yazılmış ve bu kurala uyulmamıştır.

Hititleri son derece becerikli

Şekil 13. 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 40

Kaynak: Evirgen, Ö. F., Özkan, J., Öztürk, S., Özduval, S., (2017), İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları

6. sınıf ders kitabında kullanılan kavramlara baktığımızda burada da aynı durum söz konusudur. Piaget etkilenen Roy Hallam araştırmalarına göre öğrencilerin tarihsel

düşünmede 16,5 yaşından önce soyut düşünebilme yeteneğini kazanamadığı düşünüldüğünde burada verilen kavramların öğrenci gelişimi açısından öğrenilmesinin oldukça güç olacağı görülecektir (Hallam, 1967, s:182, 183, 186, 191). Kitapta tavananna, pankuş, soylu, meclis gibi kavramlar kullanılmıştır. Tavannana ve pankuş kavramları metin içinde açıklanmaya çalışılmış fakat açıklama içerisinde geçen terimleri de öğrencinin algılayabilmesi güç olacaktır. Pankuş kavramı açıklanırken soylulardan oluşan meclis şeklinde bir ifade kullanılmıştır. Soylu ve meclis kavramları öğrencinin gelişim özellikleri dikkate alındığında algılayabilmesi oldukça güç olacaktır. Soylu kavramı sözlük bölümünde açıklanmaya çalışılmıştır.

soylu: Doğuştan veya hükümdar buyruğuyla, bazı ayrıcalıklara sahip olan ve özel unvanlar taşıyan kimse.

Şekil 14. 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 180

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.

Öğrenci için yapılacak tanımlar basit, net ve anlaşılır olması gerekmektedir. Talim ve terbiye kurulunun yönetmeliğinde de yer alan maddeye göre “Kullanılan sözcük, kavram ve terimler öğrencilerin gelişim düzeyine uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır.” Şeklindeki tanıma uygun olmalıdır.

Yukarıda analizini yaptığımız kelimelerin zaten tanımını yapılsa bile öğrenci yaş ve içerisinde bulunduğu dönem dikkate alındığında somut işlemler döneminde bu tarz kavramları öğrenebilmesi oldukça güçtür. Arı'nın gelişim psikolojisi kitabında yer verdiği gibi Öğrenci bu dönemde soyut kavramları ders içerisinde kullanabilmesine rağmen bu kavramların somut nesnelere bir kaşığı mutlaka olmalıdır. Doğrudan doğruya soyut kavramları ve nesnelere algılayamazlar” ifadesi burada bizim düşüncemizi destekler niteliktedir (Arı, 2003, s:86).

Köstüklü'nün eserini incelediğimiz zaman eserinin son bölümünde ilköğretim, ortaöğretim ve lise düzeyinde soyut gelebilecek kavramlara yer vermiştir. Orta öğretimde yer alan kavramlar arasında medeniyet kavramı da soyut bir kavram

olarak yer bulmuştur. Ayrıca 5. Sınıf düzeyi ders kitabında geçen Anal, kil tablet, Kadeş gibi kavramlarda öğrencinin doğrudan algılayabileceği kavramlar değildir. Bu kavramların bu yaş aralığında öğrenilmesi oldukça güçtür (Köstüklü,1999, s:106, 107).

Dersin başında bu kavramlar öğrencinin anlayabileceği bir şekilde günlük hayattan örneklerle açıklanmalıdır. Kavramların somut karşılıkları sınıfa getirilebilmelidir. Anaları anlatabilmek için sınıfa bir günlükle gelinebilir. Öğrenci kendisinin de kullandığı ve günlük hayatta ne işe yaradığını anladığı bu nesneden yola çıkarak, Analarında tanrıya hesap vermek için yıllık olarak o yıl yapılanların anlatıldığı eserler olduğunu bağlantı kurarak daha iyi anlayacaktır. Anal kavramı artık burada somutlaştırılmış olur. Öğrenci için Anallar kavramını, bu günlük sayesinde eliyle dokunabildiği bir nesne haline getirmiş oluruz. Bu durum kil tabletler içinde aynı şekilde gerçekleştirilebilir. Derse getirilebilecek çamur kıvamına getirilmiş toprak parçası ile bunun üzerine nasıl yazı yazıldığı ve aynı şekilde Kadeş anlaşmasının da buna benzer bir şekilde çamur parçasına yazılıp fırınlanarak bir tablet haline getirildiği anlatılabilir. Oyun hamuru üzerinde aynı çalışma ile bu durum öğrencilere aktarılabilir.

Öğrenciye bu dönemde verilecek bilgiler ilerleyen yıllarda da öğrencinin aklından hiç çıkmayacak 6. ve 7. Sınıflarda aynı konuları daha kapsamlı öğrenirken bu temel üzerine inşa edecektir. Ders kitabını incelediğimizde 6. Sınıfta da anal denilen yıllıklardan ve kil tabletlerden çivi yazısından bahsedildiği görülmüştür.

Aynı şekilde Zaman içinde bilim konusunda 7. Sınıfta da Sümer ve Hititlerde yazı konu başlığı altında kil tabletler ve çivi yazısından bahsedildiğini görülmektedir. Öğrenciye daha beşinci sınıfta yapabileceğimiz bu iki uygulama sayesinde aynı öğrencilerle 6. ve 7. Sınıfta bu konuların daha hızlı ve kolay öğrenilebildiği görülecektir.

Gelişim ve öğrenme kitaplarında gördüğümüz öğrenen ile ilgili faktörlerden dikkat, güdülenme, genel uyarılmışlık hali gibi faktörlerin de öğrenci açısından devreye girmesini sağlamış olacaktır. Sınıfa farklı bir materyalle girilmesi öğrencinin dikkatini çekecektir. Ders sırasından yapılan etkinlikler öğrencinin öğrenme isteğini artırır ve derse karşı güdüler.

6. sınıf ders kitabı içerisinde yer alan metinler içerik olarak değerlendirmeye çalışacaktır. Konunun içeriğini analiz etmeye başlamadan önce konu başlığı ile ilgili dikkatimizi çeken bir husus üzerinde durulmuştur. Burada bir nokta Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından belirlenen içerik ve konu bütünlüğü açısından, konu anlatımını oluşturan unsurlar (başlıklar, başlıklar altında verilenler vb.) birbirleriyle tutarlı olmalıdır. Maddesine aykırı bir durum tespit edilmiştir.

Kitap üzerinde bu noktayı değerlendirecek olursak; Mezopotamya uygarlıkları adı ile bir alt başlık atılmıştır. Bu başlık altında Sümerler, Asurlular ve Babiller uygarlıklarına yer verilmiştir. Bu uygarlıklardan sonra Hititler ile ilgili bir başlık atılıp Hitit Uygarlığı hakkında bilgi vermeye başlanmıştır. Hititler konu başlığından önce Anadolu Uygarlıkları adı altında ikinci bir başlık daha atılıp Hititler konusuna bu başlık altında yer verilmesi gerekmektedir. Başlık renk olarak farklı olsa da öğrencinin gelişim özellikleri dikkate alındığında öğrenci bu farklılığın ayrımını yapamaya bilir. Bu durum Mezopotamya uygarlıklarından biri olarak yanlış bir değerlendirmeye neden olabilecektir. Öğrencinin gelişim özellikleri dikkate alınmalı ve algılamaları bizim gibi olmayacağına farkında olunmalıdır.

Hititler konu başlığı Mezopotamya Uygarlıkları konu başlığı gibi aynı renkte bir ana başlık gibi vermeye çalışılmışsa da öğrenci yaşı ve gelişim özellikleri itibari ile Hititler uygarlığını, Asur, Sümer ve Babil uygarlıklarının devamı niteliğinde Mezopotamya'da yer almış bir uygarlık olarak değerlendirebilme olasılığı oldukça fazladır.

Öğrencilerdeki bireysel farklılıkların dikkate alınması bu hususta çok önemlidir. Ders kitaplarının sınıfın tamamına hitap ettiği unutulmamalı birkaç öğrenci bu ayrımı belki yapabilir ama sınıfın tamamında Yanlış bir öğrenmeye yer vermemek için gerekli hassasiyet gösterilmeli ve tüm olasılıklar düşünölmelidir.

İLK ÇAĞDA ANADOLU VE ÇEVRESİ

Hazırlık Çalışması

Anadolu'nun en eski medeniyetleri, Mezopotamya medeniyetleridir.

Mezopotamya Uygarlıklarından

Harita 5.8: Mezopotamya uygarlıklarının bölgesi

Harita 5.9: Mezopotamya uygarlıklarının mimari yapıları

Tarih boyunca Mezopotamya, İnanç ve Felsefe alanlarında önemli bir rol oynamıştır. Mezopotamya, bu medeniyetlerin doğduğu bölgedir. Mezopotamya, bu medeniyetlerin doğduğu bölgedir.

Mezopotamya, bu medeniyetlerin doğduğu bölgedir. Mezopotamya, bu medeniyetlerin doğduğu bölgedir.

Mezopotamya, bu medeniyetlerin doğduğu bölgedir. Mezopotamya, bu medeniyetlerin doğduğu bölgedir.

Mezopotamya, bu medeniyetlerin doğduğu bölgedir. Mezopotamya, bu medeniyetlerin doğduğu bölgedir.

Mezopotamya, bu medeniyetlerin doğduğu bölgedir. Mezopotamya, bu medeniyetlerin doğduğu bölgedir.

Mezopotamya, bu medeniyetlerin doğduğu bölgedir. Mezopotamya, bu medeniyetlerin doğduğu bölgedir.

Harita 5.10: Mezopotamya uygarlıklarının mimari yapıları

Mezopotamya'da kurulan diğer bir uygarlık da **Asurlular**dır. Asurluların başkenti Ninova şehridir. Yaşadıkları topraklar tarıma elverişli olmadığı için hayvancılık ve ticaret ile uğraşmışlardır. Asurlular, Anadolu'da Kültepe, Alisar ve Boğazköy gibi yerlerde ticaret kolonileri kurmuşlardır. Anadolu'ya bu koloniler aracılığı ile yazıyı taşımışlardır. Ticareti canlandırmak için Kral Yolu'nu kullanmışlardır.

Resim 2.4: Asurluların Kayseri Kültepe'de bulunan bir ticaret kolonisi (Karum)

Asurluların çoğu bölgede ticaret kolonileri kurulan sosyal yapılarının nasıl geliştiği? Açıklayınız.

Yandaki Temsilî resim 2.4'te Asurluların hangi özellikleri göstermiştir? Belirtiniz.

Mimarîye de önem veren Asurluların kentleri çok gösterişliydi. Büyük sarayların duvarları kraların yaptırdıkları gösterişli resimlerle bezeliydi. Ninova'daki sarayda arkeologlar kil tabletlerle dolu bir kütüphane keşfetmişlerdi.

Zengin kütüphanelerinin varlığı Asurlular ile ilgili nelerin göstergesi olabilir? Söylünüz. Bir diğer Mezopotamya uygarlığı ise **Babililer**dir. Başkentleri Babil'dir.

En parlak dönemlerini (enü) hükümdarları Hammurabi zamanında yaşamışlardır. Hammurabi, Mezopotamya'nın en gelişmiş kanunlarını hazırlamıştır. Büyük bir taş üzerinde yazılmış olan bu kanunlarda mülkiyet, ticaret ve ceza gibi konulara değinilmiştir. Bu kanunların temel prensibi kısaca kısasa esasına dayanmaktadır. Bu esasla göre işlenen bir suç, aynı işleme eşdeğer uygulamaktadır.

"Kısasa kısasa" uygulamasının toplumsal yapıda ortaya çıkaracağı sorunlar neler olabilir? Söylünüz.

Resim 2.5: Babil'in asma bahçeleri

Başlıca geçim kaynakları tarım ve ticaret olan Babililer tıp ve astronomi alanlarında ilerlemişlerdir.

Mezopotamya'nın mimari açıdan en gelişmiş uygarlığı olan Babililer, inşa ettikleri asma bahçeleri ile ünüldür (Temsilî resim 2.5).

Mezopotamya uygarlıklarının yerleşme, ekonomik faaliyet ve sosyal yapı bakımından benzerlikleri ve farklılıkları nelerdir? Karşılaştırınız.

Öğrenme 15.1

Şekil 15. 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 46-47

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.

Şekil 16. 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 48

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.

İlk metinde konu anlatımına bir gezi havası verilerek anlatılmaya çalışılmıştır. Ayşe'nin annesinin işi gereği Çorum, Boğazköy de Hattuşa 'ya yapılan bir geziden bahsedilerek konuya bir giriş yapılmıştır.

► Hititler

Annesi, görevi gereği gittiği Çorum'un Boğazköy (Hattuşag) ilçesine Ayşe'yi de götürdü. Burası, Anadolu'nun ilk uygarlıklarından biri olan Hititlerin başkenti idi. Orada gezdikleri müzede Ayşe'nin dikkatini kil tabletler çekti. Annesi, bunların çivi yazısı ile yazılmış tabletler olduğunu söyledi ve şu bilgileri anlattı:

Şekil 17. 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 48

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.

Burada Ayşe'nin dikkatini kil tabletler çekmiştir. Annesi kil tabletler hakkında bunların çivi yazısı ile yazıldığını söylemiştir. Aynı paragrafta "Devamında şu bilgileri verir" şeklinde bir ifade kullanılmıştır.

– Hititler, önceleri Anadolu'da dağınık beylikler hâlinde yaşamışlardır. Sonraları birlik oluşturarak Kızılırmak Nehri çevresinde Hitit Devleti'ni kurmuşlardır (Harita 2.9). Hititler de Mezopotamya'da yaşamış ilk uygarlıklar gibi yerleşim alanı olarak akarsuların çevresini tercih etmişlerdir.

Hititlerde devlet, kral tarafından yönetilirdi. Ancak "Tavananna" adı verilen kraliçe de yönetimde söz sahibiydi. Kral, pankuş adı verilen ve soylulardan oluşan meclise karşı sorumluydu. (Temsilî resim 2.6) Toplum hür, yarı hür ve kölelerden oluşurdu.

Şekil 18. 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 48

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.

Burada kil tabletler ya da çivi yazısı hakkında bir bilgi verileceği düşünülürken Hititler hakkında genel bilgi verilmiştir. Kil tabletleri merak eden Ayşe'ye annesi bunların sadece çivi yazısı ile yazıldığını söylemektedir ve gerekli açıklama yapılmamaktadır. Burada çivi yazısının ne olduğu hakkında bir bilgilendirme yapılması konu bütünlüğü açısından oldukça önemlidir. Öğrencinin dikkatini çekebilecek bir yazı girişi oluşturulmuş ve öğrenci devamında çivi yazısı hakkında bir bilgilendirme olacağını düşünürken konudan uzaklaşmış ve yazı Hitit tarihi hakkında genel bilgiler verilen bir konuma gelmiştir. Bu sayede çivi yazısı hakkında edinilecek bilgiler havada kalmıştır.

Hitit sanatında kabartmalar önemli bir yer tutar. Bunlar kil ve kayaların üzerlerine işlenmiş resimler (hiyeroglif)dir. Bu kabartmalar incelendiğinde Hititlerin savaşçı bir topluma olduklarına ve sosyal yaşantıları ile ilgili bilgilere ulaşmak mümkündür (Fotoğraf 2.27).

Şekil 19. 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 49

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları

Fotoğraf 2.27: Bir Hitit kabartmasında miğferli askerler (Anadolu Medeniyetleri Müzesi)

Şekil 20. 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 49

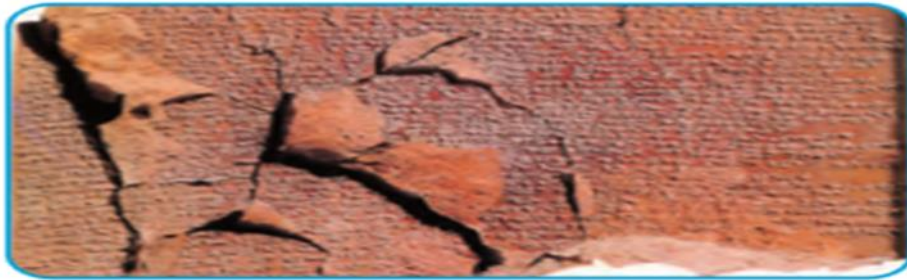
Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları

Aynı konu içerisinde yukarıdaki görsellerde de görüldüğü gibi hiyeroglif (Resim) yazısı hakkında bilgi verilmiştir. Konunun başında çivi yazısı hakkında bir açıklama bilgisi verilip bu dönemde Hititlerde iki tarz yazı kullanıldığı üzerine bir bağlantı kurulup Hiyeroglif yazı hakkında bu bölümde bilgi verilmesi konu bütünlüğü açısından ve konunun daha etkili öğrenilmesi açısından fayda sağlayacaktır.

 Fotoğraf 2.26'yı inceleyiniz. Antlaşma sizce neden kil tablet üzerine yazılmış olabilir? Söyleyiniz.

Şekil 21. 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 49

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları

Şekil 22. 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 49

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları

Aynı sayfada yer alan Kadeş antlaşması metnin neden kil tablet üzerine yazıldığı hakkında öğrenciye soru yöneltilmiştir. Kil tabletler hakkında herhangi bir bilgi

verilmemiştir. Konu içerisinde yine Mezopotamya'nın iklim yapısı ve coğrafi yapısı hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Öğrencinin coğrafi şartları bilmeden Kadeş antlaşması metnin neden kil tablet üzerine yazıldığı hakkında herhangi bir fikir yürütmesi oldukça zordur.

Mezopotamya da çivi yazısının kil tabletler üzerine yazılma nedenini coğrafi yapı dikkate alınarak inceleyecek olursak: Bölge Dicle ve Fırat nehirleri arasında yer almaktadır. İklim ise sıcak ve kuraktır. Bu bölgede toprak kıraç ve sürekli olarak rüzgârlara maruz kalmaktadır. Bu kıraç araziye Dicle ve Fırat nehirleri şekil vermektedir.

Bölgede maden, taş ve ormanlık araziye neredeyse hiç rastlanılmamaktadır. Bölgede kullanılabilir bitki olarak bataklıklarda yetişen sazlıklardan başka çok fazla bir bitki örtüsü de yoktur. Mezopotamya da medeniyet kuran Sümerler bu nehirleri tarımda kullanmışlar nehirler vasıtası ile gelen alüvyonlar üzerinde tarım yapmışlardır. Maden ve taş olmaması bölgede yaşayan halkı ırmak kili ve çamurunu fırınlamak için çanak çömlek ve levhalar yapmaya yöneltmiştir.

İmkânların sınırlı olmasından dolayı çamurdan elde edilen levhalar üzerine yazı yazma sistemini geliştirmişlerdir. Kil üzerine yazı yazmak için bölgede ağaç türü malzeme ve sert maden bulunmadığı için kamış kullanılmıştır. Kamış, kil çamur halindeyken kolay bir şekilde yazı yazılabilmesine olanak tanımıştır. Kil çamurunun üzerine yazı yazıldıktan sonra fırınlarda pişirilerek ya da güneşte kurutularak tabletler daha sağlam hale getirilmiştir. Sümerlerin Mezopotamya da çivi yazısını kil tabletler üzerine yazmalarında iklimin, coğrafyanın ve doğal faktörlerin etkisi oldukça fazladır (Azertürk, 2014, s:76).

Öğrencinin yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda bir çıkarımda bulunabilmesi için konu ile ilgili bir alt yapısının olması gerekmektedir. Öğrenci sadece Sümerlerin nehir kıyılarında yaşamalarından yola çıkarak bu tarz bir çıkarımda bulunması oldukça zordur. Öğrencinin yaşı itibari ile de zaten tarihsel soyut düşünme becerisi tam anlamıyla gelişmemiştir. Öğrencinin içinde bulunduğu durum göz önünde alınırsa üst düzey bir düşünce sistemi geliştirmesi oldukça zordur.

5. Sınıf ders kitabında Kadeş anlaşmasından bahsedilmiştir.

Hititler, topraklarını genişletmek için Mısırlılarla savaşmıştır. Hititlerin galibiyeti ile biten savaş sonunda (MÖ XII. yy) bilinen ilk yazılı antlaşma olan Kadeş Antlaşması'nı imzalamışlardır.

Şekil 23. 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 49

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları

Tarihte bilinen ilk yazılı anlaşma olduğu vurgulanmıştır. Birde bu anlaşmanın kil tablet üzerine yazıldığına vurgu yapılmış fakat kil tabletle ilgili bir açıklama yapılmamıştır. 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında da Kadeş anlaşmasından bahsedilmiştir. Mısır ile Hititler arasında yapılan bu Kadeş savaşını Hititlerin kazandığı üzerinde durulmuştur.

Ekrem Akurgal, Afet inan gibi yazarlar savaşın sonunda herhangi bir galibin olmadığını çalışmalarında belirtmişlerdir. İnan bu durum hakkında eserinde şu bilgileri aktarır. “Ramses, Hititleri durdurabilmek için saldırıya geçmiş fakat ordusunun düzensiz olması, bilinçsiz ilerleme göstermeleri nedeniyle muvattaliye karşı koyamamışlardır. Muvattali firavunun ordusunu iki kısma bölmüştür” (İnan, 2014, s:168).

Firavunun ordusu dağılmış ve geri çekilmeye başlamışlardır. Hitit ordusu firavunun bölgesine girer girmez askeri disiplinden kopmuş ve yağmaya başlamışlardır. Yağma yapmak yerine ordu aynı disiplinle ilerleye bilseydi Ramses ve askerlerini yok edecekti. Hitit askerlerinin yağma yapmaya başlaması Ramses ve ordusuna tekrar toparlana bilme imkânı tanıdı. Ramses ve ordusu kendisini toparlayıp tekrar Hitit askerlerine saldırdılar bu yüzden savaş meydanından kesin olarak bir galip taraf çıkmamıştır” (İnan, 2014, s:168).

Akurgal savaşın başlayışı ve sonucu ile ilgili şu bilgilere yer verir; II. Ramses Kadeşin kuzeybatısına ulaştı ve burada son iki tümeni bekleyip Kadeşe beraber saldıracaklardı. Amun ve Reh grupları Ptach ve seth gruplarını beklerken 2 tane ajan yakaladılar. Bu ajanlar Kadeş yakınlarında Hitit ordusunun pusu kurduğunu söylediler (Akurgal, 2015, s:53).

II. Ramses geride kalan birliklerin acele etmeleri için hemen bir haberci gönderdi. Bu arada Hititler ani bir baskın yaparak Mısır kuvvetlerine ağır bir yenilgi yaşattılar.

Kimi eserlerde Hitit ordusu II. Ramsesi tamamen yok edebilecekken yağma yapmaya giriştiklerini ve savaş disiplininin koptuklarını geriden gelen orduların baskını ile geri çekilmek zorunda kaldıkları söylenmektedir (Akurgal, 2015, s:53).

Hititlerin yağmacı olduğuna dair hiçbir yerde bu tarz bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bu savaşın herhangi bir kazanının olmadığı söylene de Muvatalli Şama kadar ilerledi. Mısırın komşusu olan Amurru krallığını kendilerine bağladılar. Suriye için artık Mısır tehlikesi yok olmuş oldu (Akurgal, 2015, s:53).

İnan ve Akurgal'ın eserlerinde de görüldüğü gibi savaş sonucunda herhangi bir galip taraftan bahsetmek oldukça zordur. Bazı kaynaklarda Hititlerin galip olan tarafa yakın olduğu üzerinde durulmuşsa da Hititlerin mısırı tamamen bir bozguna uğrattığı büyük yenilgiden söz edilebilecek kesin kaynaklara ulaşılamamıştır.

Eserimizde Hitit tarihi ile ilgili bilgi verdiğimiz bölümde Kadeş anlaşması ile ilgili bölümde konu çeşitli eserlerden daha detaylı bir şekilde irdelenmiştir. Mısır kralı Ramses savaşı kendisinin kazandığına dair yazılar yazdırtıp tapınağa asmış Hitit kralı yine aynı şekilde savaşta galip geldiğini bildirmiştir. Bu yüzden Hititlerin kesin bir şekilde galip geldiğini ders kitabında vurgulamak yanlış olacaktır. Ders kitabının bu bölümünde maddi bir hatadan bir bilgi hatasından söz edilebilir.

— Hititler, önceleri Ana-
dolu'da dağınık beylikler hâlinde
yaşamışlardır. Sonraları birlik oluştura-
rak Kızılırmak Nehri çevresinde Hitit
Devleti'ni kurmuşlardır .

Şekil 24. 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 48

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları

Hititlerin Anadolu'ya kuzeyden gelip yerleştikleri üzerine görüşler hâkimdir. Kullandıkları dil Hint-Avrupa kökenli bir dildir.

Hint Avrupa dilinin tarihine bakıldığında Anadolu'yu işaret etmediği, bu dilin doğduğu bölgeler içerisinde Anadolu'nun olmadığı üzerinde durmuştur. Hint Avrupa dillerinin kökenleri açısından değerlendirildiğinde burada yaşayan halkında

Anadolu'ya dışardan geldiklerinin bir göstergesi olarak kabul etmiştir (Macqueen, 2015, s:27, 28).

Hint Avrupa dilinin ortaya çıktığı bölgelerden bu halkın geldiği üzerinde birtakım görüşler vardır. Hint Avrupa dillerinin ortaya çıktığı bölgeler ile ilgili olarak,

Aşağı Tuna'dan başlayıp Karadeniz'in kuzeyi ve Kafkasların eteklerine kadar uzanan bölge olarak gösterilmiştir. Bu bölgede bulunan kurganlar incelendiğinde Hint Avrupa dilinin ana yurdunun bu bölgeler olduğu sonucuna varılmıştır. Bütün bunlara dayanarak Hititlerin Anadolu'ya Kuzeyden geldikleri anlaşılır (Macqueen,2015, s:27, 28).

Bu bilgilere dayanarak Hititlerin Hitit devleti kurulmadan önce Anadolu'da dağınık beylikler halinde yaşadığı sonradan birleşip bir merkezi otorite kurduğundan söz edemeyiz. Anadolu'ya kuzeyden gelip Hattilere bağlı olarak varlıklarını bir süre devam ettirdiği daha sonra Hatti devletinin yıkılmasından sonra kendilerini bu medeniyetin varisi olarak görüp Eski Hitit devletini kurup bu uygarlığı devam ettirdikleri sonucuna da varılabilir. Hitit tarihi ile ilgili bölümleri akademik kitaplardan irdelediğimiz bölümler incelendiğinde bu hususlar ile ilgili yorumlara ulaşabilmek mümkündür.

7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabına baktığımız zaman ise Zaman İçinde Bilim ünitesinde, Söz uçar yazı kalır konu başlığı altında Hititler ve Sümerlerde yazı şeklinde Hititler konusu kendisine yer bulmuştur. Sümerlerin ilk defa yazıyı bulan uygarlık olduklarına değinilmiştir.

Sümer ve Hititlerde Yazı

MÖ 4000'li yıllarda Sümerler, düşüncelerini ve çevrelerindeki nesnelere kil tabletler üzerine resmetmişlerdir. Zamanla kullanılan bu resimler, resim olmaktan çıkmış kısa çizgi ve çizgi gruplarından oluşan harflere dönüşmüştür. Bu harflerle yazılan ve çivi yazısı denilen yazıda harfler artarak yaklaşık bin değişik karakter oluşmuştur. Bu durum yazıyı zor öğrenilir hâle getirmiştir.

Şekil 25. 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 102

Kaynak: Özdemir, H., Evirgen, Ö. F., Dağ, Ö., (2017), İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Sümerlerle ilişkisi olan başka uygarlıklar da çivi yazısını alıp kendi dillerine uyarlamışlardır.

Kuşkusuz insanlık Sümerlerle başlamaz, çok daha öncelere uzanır. Fakat onlardan kalan yazılı belge olmadığı için haklarında fazla bilgi yoktur.

İşte ilk yazılı belgelerden bize ulaşan iki örnek:

Sümer çivi yazısıyla yazılmış bir mektup

Şekil 26. 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 102

Kaynak: Özdemir, H., Evirgen, Ö. F., Dağ, Ö., (2017), İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Yazının oluşumunun temelinde resimlerin yer aldığı daha sonra resimlerde yer alan işaretlerin yazı karakterlerine dönüştüğü vurgulanmıştır. Sümerlerle ilişkisi olan uygarlıklarında zamanla yazıyı kullandığı üzerine durulmuştur. Burada başlıkta Sümer ve Hititlerde yazı olarak ele alınmasına karşın Hititlerde kullanılan yazı sitilinden ya da Hititlerde yazının gelişimi ile ilgili herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir.

4.2. Sarmal Program Açısından Ders Kitaplarının İncelenmesi

Konumuzun bu bölümü sarmal program ve hazırbulmuşluk açısından değerlendirilmiştir. Bruner öğrencinin yaş durumu ve içinde bulunduğu gelişim dönemine bağlı olarak belirli kavramları farklı teknik ve yöntemler kullanılarak öğretilebileceğini savunmuştur. Öğrencinin okulda müfredat ve programlarla öğrenme ürünleri ile sınırlı bir şekilde (gerek zaman açısından gerekse konu açısından) karşı karşıya geldiğini vurgulamıştır (Jerome S. Bruner, 1977, s:11, 12, 13), (Gary K. Clabaugh, Edward G. Rozycki, 2010, s:37).

Bu yüzden bu sınırlı süreyi iyi kullanarak öğrenciye öğrenilecek konunun temel yapısı öğretilmeye çalışılmalıdır. Konunun temel yapılarının öğretilmesi daha sonraki yıllarda öğrenme açısından kolaylık sağlayacaktır. Bruner'ın anlayışına göre önce öğrenilenlerin daha sonra öğrenilecek olan kavramları kolaylaştırması gerekmektedir (Jerome S. Bruner, 1977 s:11, 12, 13), (Gary K. Clabaugh, Edward G. Rozycki, 2010, s:37).

Öğrencinin biyolojik ve fiziksel olarak öğrenme ürününü öğrenmeye elverişli olması gerekir. Bunun yanında öğrencinin öğrenme ürününe karşı bir ön bilgisinin olması da öğrenme ürünün öğrenilmesini kolaylaştırır. Bilgi verdiğimiz bu iki durumdan birincisi öğrencinin konuyu öğrenebilecek olgunluk düzeyine ulaşması ile ilgilidir. İkinci durum ise öğrenme ürünü ile ilgili bilişsel olarak bir ön bilgisinin olması ile yani hazırbulmuşluk kavramı içerisinde değerlendirilir.

5. Sınıf ders kitaplarında kültür ve miras öğrenme alanı içerisinde yer verilen Anadolu ve Mezopotamya uygarlıkları konusunu yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda değerlendirilmiştir. Bu amaçla öğrencinin hazırbulmuşluk seviyesini artırabilmek için Anadolu ve Mezopotamya uygarlıkları hakkında önceki yıllarda ön bilgi verilip verilmediği ile ilgili bir inceleme yapılmıştır. M.E. B yayınına ait olan sosyal bilgiler 4. Sınıf ders kitabı içerik olarak değerlendirildiğinde Eski çağ tarihi ile ilgili kavramlara çok fazla değinilmediği görülmüştür. 5. sınıf ders kitabında kültür ve miras öğrenme alanı içerisinde Hitit tarihi ile ilgili kavramlara yer verildiği görülmüştür. Fakat 4. Sınıf ders kitabı içerisinde aynı bölümde bu kavramlara çok fazla yer verilmediği görülmektedir.

Ders kitabının bu bölümünde Aile tarihimizi öğreniyoruz, kültürümüz, şimdi oyun zamanı, milli mücadelemiz gibi konu başlıkları ele alınmıştır. İlk bölümde aile kavramı üzerine durulmuştur. Kültürümüz konusunda ise Anadolu'nun birçok medeniyete ev sahipliği yaptığı vurgulanmıştır.

Konunun bu bölümünde Anadolu'da yer almış ilkçağ uygarlıkları ile ilgili birkaç esere de yer verilmesi konunun temellendirilmesi açısından büyük bir öneme sahiptir. Burada verilebilecek birkaç örnek sayesinde Anadolu'da ki kültür birikimini en temelden günümüze kadar yansıtılmış olacaktır. Ünite içerisinde yer alabilecek ilkçağ uygarlıkları ile ilgili bölümler öğrencinin dikkatini daha fazla konu üzerine çekecektir.

Öğrencinin zihninde hem konu bütünlüğü oluşmuş olur, hem de 5. Sınıfta Kültür ve Miras öğrenme alanı içinde yer alan Anadolu uygarlıkları konusunun temelleri bu dönemde atılmış olur. Öğrencide bu sayede hazırbulmuşluk açısından bir ön bilgi oluşacaktır. Öğrenci 5. Sınıfta bu konularla karşılaştığında ilk defa görmüş olmayacak ve konuyu gelecek dönemler içerisinde daha iyi kavrama imkânı bulacaktır.

Öğrenmeyi etkileyen, öğrenen ile ilgili faktörlerden önceden kazanılan yaşantılar konusu öğrencinin hazırbulmuşluk seviyesinin öğrenme durumlarına etkisi ile yakından ilgilidir. Eskiden öğrenilmiş bilgiler yeni öğrenilen bilgilere bir temel ve dayanak oluşturmaktadır. Eski bilgiler yeni öğrenilen bilgiyi destekler nitelikte ise olumlu aktarma da gerçekleşmiş olur.

M.E. B yayınlarına ait sosyal Bilgiler 4. Sınıf kitabında Bilim Teknoloji ve Toplum ünitesi altında Geçmişten günümüze teknoloji konu başlığı altında ilkçağ uygarlıkları ile ilgili birkaç noktaya değinilmiş fakat gelecek yıllar için temel oluşturacak net bilgilere yer verilmemiştir. Dolayısı ile 5. Sınıf ders kitabında yer alan Anadolu ve Mezopotamya uygarlıkları adlı konu açısından herhangi bir olumlu aktarma söz konusu olmamıştır

Bu bölümde 6. Sınıf ders kitabında verilen Hitit tarihi ile ilgili bölümleri incelemeye çalışacağız. Öncelikli olarak 6. Sınıf ders kitaplarında Hitit tarihi ile ilgili bir bölüme yer verilmiştir. Bu bilgilerin öğretimi ve hazırbulmuşluk açısından 5.sınıf ders kitaplarında ön bilgi verilip verilmediğini inceleye çalışacağız. Beşinci sınıf ders kitaplarında Kültür ve miras ünitesi incelendiğinde Anadolu Medeniyetleri başlığı altında Hititler konusuna yer verildiği görülmüştür. Kitap içerisinde diğer uygarlıkların daha gelişmiş bir yapıya sahip olduğundan bahsetmiştir. Tarihte ilk yazılı anlaşma olan Kadeş anlaşmasından, anlaşmanın ve anal denilen yıllıkların kil tabletler üzerine yazıldığından bahsedilmiştir.

5. Sınıf ders kitabında Anadolu medeniyetleri kavramının yer almasına karşın

Anadolu Medeniyetleri

Şekil 27. 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 40

Kaynak: Evirgen, Ö. F., Özkan, J., Öztürk, S., Özduval, S., (2017), İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Medeniyet kavramının ne olduğuna 5. Sınıf ders kitabında yer verilmemiştir. Sözlük bölümüne baktığımızda kitabın sözlük bölümünde de bu kavram yer almamıştır. Bu kavram 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer bulmuş kitabın hem kavramlar bölümünde hem de sözlük bölümünde tanımı yapılmıştır.

medeniyet: Uygarlık, bir ülkenin, bir toplumun, maddi ve manevi varlıklarının, fikir, sanat çalışmalarlarıyla ilgili niteliklerinin tümü.

Şekil 28. 7.sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 192

Kaynak: Özdemir, H., Evirgen, Ö. F., Dağ, Ö., (2017), İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları

Eser içerisinde Sarmal program açısından bakıldığında hata yapılmıştır. Bu bölümde medeniyet kavramı verilmiş fakat ne olduğu 2 yıl sonra açıklanmıştır. Burada olması gereken nokta 5. Sınıfta verilen bu kavramın önce ne olduğu tanımının yapılması 6 ve 7. Sınıflarda konu kısa bir şekilde hatırlandıktan sonra ek bilgilerle geliştirilmesi sarmal program açısından önem arz eder. Bu durumda kavramın öğrenilmesi oldukça güçtür.

Sarmal program açısından Öğrenci burada verilen kavramın ne olduğunu önce öğrenmeli ileriki yıllarda bu kavram üzerine yeni bilgiler ekleyerek öğrenmesini geliştirmesi gerekir. Bruner göre de öğrenmenin gerçekleşmesi ancak daha önce öğrenilen ile daha sonra öğrenilen ürünler arasındaki ilişkinin yeterince açık olarak öğretilmesine bağlıdır. Öğrenci için bu tarzda bir öğrenme yapısı geliştirilirse öğrenci hem öğrenmeyi öğrenir. Hem de öğrencinin elde ettiği bilgiyi ilerleyen dönemlerde daha karmaşık halde kullanmasına imkân tanır (Jerome S. Bruner, 1977, s:11, 12, 13).

Beşinci sınıf ders kitabında da Anadolu uygarlıkları başlığı altında Hitit uygarlığı ile ilgili bilgilere bakıldığında burada da analların ve Kadeş anlaşması metnin kil tablet üzerine yazıldığı üzerine kısaca bir değinilmiştir.

ilk yazılı antlaşması olan Kadeş Antlaşması'nı imzalamışlardı. Antlaşma tahmin edeceğiniz gibi kil tablet üzerine yazılmıştı. İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki bir örneğini yanda görüyorsunuz.

Hititler, önemli gördükleri olayları anal (yıllık) denilen kil tabletlere yazarlardı. Bunlar Hititlerin tarih kitaplarıydı. Hititleri son derece becerikli

Şekil 29. 5.sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 40

Kaynak: Evirgen, Ö. F., Özkan, J., Öztürk, S., Özduval, S., (2017), İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Burada kullanılan yazı sitili olan çivi yazısına değinilebilirdi. Kil tabletler hakkında da daha açıklayıcı bir bilgi verilebilirdi. 6. Sınıf ders kitabında biraz önce bahsettiğimiz gibi çivi yazısı hakkında bir bilgi verilmiş fakat açıklama yapılmamıştır. Aynı şekilde kil tabletler burada geziye katılan öğrencinin dikkatini çekmekte annesi ise kil tabletlerine yazılan yazıların çivi yazısı ile yazıldığını söylemekte fakat burada da kil tabletleri ve çivi yazısı ile ilgili gerekli bir açıklama yapılmamaktadır.

5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında Hititler ile ilgili bölümde de Sümerler hakkında bilgi verilirken çivi yazısı ve kil tabletlere değinilmiş fakat sonrasında Hititler anlatılırken Sümerlerde kullanılan çivi yazısı ile Hititler arasında bir bağlantı kurulmamıştır. Bu bölümde tahmin edebileceğiniz gibi Kadeş anlaşması kil tabletlere yazılmıştır şeklinde bir açıklamada bulunulmuştur. Fakat beşinci sınıf öğrencisinin içinde bulunduğu gelişim dönemi dikkate alındığında bu ilişkilendirmeyi yapabilmesi oldukça zordur.

Hitit ile ilgili bölümde kil tabletler ve çivi yazısı ile ilgili gerekli bilgiler verilmiş ve Sümerlerde kullanılan çivi yazısı ve tabletlerle ilişkilendirmeler yapılmış olsaydı öğrencinin bu kavramları 6. Sınıfta öğrenmesi ve bu kavramların üzerine yeni kavramları eklemesi daha kolay olacaktır.

Beşinci sınıf sosyal bilgiler ders kitabında Anallar hakkında bilgi verilmiştir. Analların önemli olayların kaydedildiği yıllık oldukları hakkında bilgi verilmiştir. Analların tarih kitabı değerinde olduğu” bunlar Hititlerin tarih kitaplarıdır” şeklinde ifade edilerek desteklenmiştir. Burada verilen bilgi 6. sınıf ders kitabında verilen bilgi için bir açıklayıcı nitelik oluşturmakta ve Anallar kavramının öğretilmesi için öğrenciye bir ön bilgi olanağı sunmaktadır. Altıncı sınıf ders kitabında Analların yazılış amaçları hakkında bilgi verilmiştir. Analların tanrıya hesap vermek amacı ile yazıldığı üzerinde durulmuştur.

Hitit kralları tanrılara hesap vermek amacıyla kendi dönemleri ile ilgili olayları kaydettirmişlerdir. Bu durum analların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Böylece tarih yazıcılığının ilk örnekleri ortaya çıkmıştır.

Şekil 30. 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 49

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.

Tarafsızlığından dolayı da bir tarihi belge niteliğinde olduğu anlatılmıştır. Burada sarmal program açısından bir hata yapılmıştır. Beşinci sınıf ders kitabında Anal denilen yıllıkları yazdılar, Anallar bilindiği gibi Hititlerin tarih kitabı niteliğindedir şeklinde bir açıklama yapılmıştır. Analların ne olduğu ile ilgili tanım 6. Sınıf ders kitabında verilmiştir. Burada olması gereken durum; analların ne olduğu ile ilgili tanım 5. Sınıfta yapılıp 6. Sınıfta bunların tanrıya hesap vermek için yazıldığı için tarafsız bir dil kullanıldığının bilgisi verilmelidir.

Bu yüzden de bir tarihi belge niteliğinde olduğu bilgisinin aktarılması sarmal program açısında ve öğrencinin gelişim ve öğrenme düzeyi açısından daha uygun olacaktır. Öğrenci analların ne olduğunu bilmeden bunun bir tarih kitabı niteliğinde veri olduğunu bilmesi ve bir sonraki sene de analların tanımını öğrenmesi konu bütünlüğü açısından da büyük bir eksiklik olarak dikkat çekmektedir. Sarmal programda bir önceki sene öğrenilen bilgi gelecek yıl genişletilerek öğrenciye aktarılması gerekliliği üzerinde durur. Burada iki yıl boyunca anallar hakkında bir tanım oluşturulmaya çalışılmış ve gereksiz tekrar yapılmıştır.

Konu geliştirilip ek bilgiler verilmediği için gereksiz tekrarlara girilmiştir. Ayrıca hazırbulmuşluk kavramında kişinin bilgi hakkında önceden bir ön bilgisinin olmasının yanında biyolojik olarak da o bilgiyi o dönem içerisinde öğrenecek olgunluğa erişmesi gerekmektedir. Çalışmamızın ilk bölümlerinde de belirttiğimiz gibi Öğrencinin içerisinde bulunduğu yaş grubu dolayısı ile bu kavramları öğrenmesi oldukça güç olacaktır.

Beşinci sınıf ders kitabında Kadeş anlaşmasının ilk yazılı anlaşma olmasından bahsedilmesi ve Hititler ve Mısır arasında yapıldığının bilgisinin verilmesi altıncı sınıf sosyal bilgiler ders kitabında öğrencilerin bu konu ile ilgili önbilgilerinin

olmasından dolayı öğrenci Kadeş anlaşması ile ilgili kavramları öğrenmesi daha kolay olur. 6. Sınıf ders kitabında da tarihte bilinen ilk anlaşma olduğuna vurgu yapılmıştır.

Hititler, topraklarını genişletmek için Mısırlılarla savaşmıştır. Hititlerin galibiyeti ile biten savaş sonunda (MÖ XII. yy) bilinen ilk yazılı anlaşma olan Kadeş Antlaşması'nı imzalamışlardır.

Şekil 31. 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 49

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.

Savaşı Hititlerin kazandığı bilgisinden başka bir bilgiye yer verilmemiştir. Burada Kadeş anlaşması ile ilgili bir hatırlatma yapıldıktan sonra yapılan savaş ve anlaşma ile ilgili ek bilgi verilmesi konunun daha detaylı öğrenilmesi açısından ve sarmal programa uygunluğu açısından daha fazla yarar sağlayacaktır. Yine aynı kitapta Hititler ile ilgili verilen okuma parçasında tarım ürünlerinin miktarının denetlenebilmesi için kil tabletler üzerine not alındığına değinilmiştir.

Hititler

Ekilip biçilen araziler saraya ve tapınağa aitti. Tarlalarda çok miktarda arpa ve buğday ekilirdi. Hasatta elde edilen ürünler çiftçiler tarafından sarayda ve tapınaklarda bulunan ambarlara taşınırdı. Tahıllar önemli ve değerli bir hazinedi çünkü insanlar bundan beslenirdi. Ambarlardaki miktarlar tabletlere yazılıp denetlenirdi, çalışan işçilere maaş olarak tahıl verirdi. Avlanan hayvanların her şeyinden faydalanılırdı. Derisinden ayakkabı, kıyafet; kemiklerinden düğme ve aletler yapılırdı, eti ise yenirdi.

Çiğdem Maner, Tarih Canavarı Hititler, s. 52. (Kısaltılmıştır.)

Şekil 32. 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 48

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.

Bu metin içerisinde kil tabletler ve çivi yazısı ile ilgili birkaç açıklayıcı bilgi verilmesi öğrenci açısından oldukça faydalı olacaktır. Fakat 5 ve 6. Sınıf ders kitaplarında kil tabletlere yazı yazıldığı ifade edilmiştir. İki ders kitabında da Hitit

tarihi hakkında bilgi verilen bölümlerde çivi yazısı ve kil tabletler hakkında herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir.

Kadeş anlaşmasının bir metni 5 ve 6. Sınıf ders kitaplarında görsel olarak verilmiştir.

2.10 Kadeş Antlaşması

Şekil 33.5.sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 40

Kaynak: Evirgen, Ö. F., Özkan, J., Öztürk, S., Özdural, S., (2017), İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Fotoğraf 2.26: Kadeş Antlaşması'nın bir parçası (İstanbul Arkeoloji Müzesi)

Şekil 34. 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 49

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.

Fakat görsel Algıda seçicilik açısından yeterince dikkat çekici değildir. Anlaşma metni üzerindeki detaylar net olarak görselde görünmemektedir. Bu görselin daha net

bir sureti bu bölümde kullanılması öğrencinin konuyu kavrayabilmesi için oldukça etkili olacaktır.

Bu sayede öğrenci metin üzerinde yazılmış çivi yazısını, şekilleri daha iyi görebilmesine olanak sağlanmış olacaktır. İlköğretim düzeyindeki öğrencilerde yazılardan çok görsel öge dikkat çekmektedir. Öğrenci bu konu ile ilgili bölüme baktığında direk olarak görsel öğrencinin dikkatini çekmelidir. Öğrenci bu sayede konunun içeriğini yazılı kısımda öğrenirken görselde gördüğü ve merak uyandıran noktaların cevabını burada telafi edebilme olanağı yakalayacaktır.

Eksik kalan noktalarda ise öğretmenin fikirlerinden istifade edebilecektir. Fakat iki kitapta kullanılan görselde netlik açısından aynı düzeydedir. Çok fazla dikkat çekici değildir. Öğrencinin ve öğretmenin bu görsel den yola çıkarak Kadeş antlaşması ve Hititlerde kullanılan çivi yazısı hakkında herhangi bir çıkarımda bulunması oldukça zor olacaktır. Hititler ve Sümer’de yazı metnin altında Mühürsüz kabul etmem başlığı altında bir metin yer almaktadır.

? Sümerler de ve Hititler de yazı hangi amaçla kullanılmıştır ?

Şekil 35. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 102

Kaynak: Özdemir, H., Evirgen, Ö. F., Dağ, Ö., (2017), İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Bu metinde resimlerin de mühür olarak kullanıldığı ve bunun yazı yerine geçtiği üzerine kısaca değinilmiştir. Burada Kadeş anlaşmasından ve kil tabletlerden bahsedilebilirdi. 5. ve 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında Hititler ünitesinin

geçtiği yerlerde kil tabletlerden, Hiyerogliften resim yazısından ve çivi yazısından biraz bahsedilmiş olsaydı Mühürsüz kabul etmem bölümünde yer alan kısa okuma parçasında ki bilgiler daha iyi anlaşılacaktır. Bu üniteye yazı ile ilgili verilen bilgiler bu sayede daha kapsamlı ve temeli sağlam dayanaklara oturtularak öğretilmesi sağlanmış olacaktır.

Görselin altında yer alan metin içerisinde öğrenciye bir soru yöneltilmiştir. Öğrencinin bu soruya Sümerlerin yazıyı ne için kullandığı ile ilgili bir cevap verebilme imkânı varken Hititler ile ilgili herhangi bir cevap vermesi oldukça zordur. Bu bölümde Hititlerin yazıyı hangi amaçlarla kullandığı ile ilgili bir bilgiye yer verilmemiştir.

Yukarıda görselde de görüldüğü üzere 7. Sınıf kitabında Sümerli yazmanın anısı başlığı altında bir metne yer verilmiştir. Bu başlık altında Sümerlerde yazının ne amaçla kullanıldığı ve yazının çıkışı ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Mühürsüz kabul etmem bölümünde Hititlere yer verilmiş burada da gönderilen mektupların üzerine mühür olarak görsellerin basıldığı ve bunun da yazı yerine geçtiği ve mektubun geçerliliğini gösterdiği üzerine durulmuştur. Hititlerde yazının kullanılmasının amacı ile ilgili bilgi verilmesi öğrencinin bu soruyu cevaplayabilmesinde olanak sağlayacaktır. Sümerli yazmanın amacı atlı metinde Hititlere de atıf yapılabilirdi ve öğrencinin bu metinden yola çıkarak Sümer ve Hititlerin yazıyı ne için kullandığı ile ilgili bir çıkarımda bulunmasına imkân tanınmış olacaktır. Ders kitapları öğrencinin kimseden yardım almadan kitap içerisindeki verilerden faydalanarak bilgi elde edebileceği tarzda tasarlanmalıdır.

4.3. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarını Görsel Unsurlar Açısından Değerlendirilmesi

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kullanılan ve içerisinde Hitit Tarihi ile ilgili hususları barındıran görselleri müfredat, kanunlar ve yönetmelikler düzeyinde incelemeye çalışacağız.

4.3.1. Haritaların tarih öğretimi açısından değerlendirilmesi. Sosyal bilgiler 5. Sınıf ders kitabında kültür ve Miras konusu ünitesi içerisinde yer alan

Eskiçağ tarihi ile ilgili görselleri inceleyerek çalışmamıza başlayacağız. Sosyal bilgiler 5. Sınıf ders kitabında ilk olarak karşımıza ilk çağ uygarlıklarının yerlerinin verildiği bir harita çıkmaktadır. Harita ile ilgili görsele ders kitabında ünitenin girişinde yer verilmiştir.

Şekil 36. 5.sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 36

Kaynak: Evirgen, Ö. F., Özkan, J., Öztürk, S., Özduval, S., (2017), İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Ders kitabının 36. sayfasının en alt kısmına yerleştirilmiş harita çok sade olarak hazırlanmıştır. Ders kitaplarında kullanılan haritaların çocuğun gelişim ve öğrenme özellikleri dikkate alındığında daha çok canlı renklerin kullanılması ve renkli olması gerekmektedir. Burada kullanılan harita sarı renktedir. İlk çağ uygarlıklarının kuruldukları yerleri birbirinden ayırmak oldukça güçtür.

Anadolu ve Mezopotamya'nın bulunduğu yerler aynı renk kullanılarak hazırlanmıştır. Öğrencinin içinde bulunduğu gelişim dönemi ve yaş grubu açısından değerlendirecek olursak öğrencinin bu bölgeleri harita üzerinde ayırt etmesi oldukça

güçtür. Burada her uygarlığın bulunduğu bölüm farklı renkte yapılması gerekmektedir. Böylece görsel daha dikkat çekici ve daha öğretici olacaktır.

Anadolu ve Mezopotamya bölgeleri farklı renklerle gösterilmesi uygun olacaktır. Öğrencinin bu sayede Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarını ayırması oldukça kolaylaşacaktır. Bu uygarlıklar ünite içerisinde işlenirken öğrencinin konu ile ilgili bilgileri dahi iyi kavrayabilmesi için bir temel teşkil edecektir. Haritanın altında haritanın ne ile alakalı olduğu belirtilmemiştir. Haritanın ne ile ilgili olduğu ve ne için hazırlandığı haritanın altında belirtilmesi gerekmektedir. Bu sayede öğrenci Harita ve üzerinde verilenlerin ne ile alakalı olduğunu daha kolay öğrenecektir.

Burada harita daha büyük ve renkli olarak hazırlanması öğrencinin yaş gurubu ve öğrenme durumları açısından daha etkili olacaktır. Haritada verilen uygarlıklar ve özellikleri haritanın üst tarafında kısa metinler halinde belirtilmiştir. Bunun yerine haritada gösterilen uygarlıklar kendilerini simgeleyen bir özelliği ile haritaya yerleştirilmesi daha uygun olacaktır.

Örneğin Lidya'nın bulunduğu yerde madeni para görseli konulabilir yâda Sümer uygarlığının bulunduğu yerde yazılı bir tablet görseli konulabilirdi. Bu durum hem haritayı ilgi çekici hem de daha öğretici yapacaktır. Eski çağ öğretiminde yararlanılan haritanın, mümkün olduğunca çağdaş, yani genel geçer söyleyişle, en eski haritalardan seçilmesi; görsel malzemenin etkisini artıracaktır. Burada verilen harita tarih yanılığısı örneği olarak değerlendirilebilir.

Haritada yer alan nehir, ırmak, göl ve bölge adları bugün ki isimleri ile verilmiştir. Harita tarihi bir dönemi anlattığı için haritada verilen bilgilerde o dönemi anlatması ve dönemin koşullarına göre hazırlanması oldukça önemlidir. Haritada Lejant bölümüne de yer verilmiştir. Burada haritanın ölçeği belirtilmiştir. Fakat burada kullanılan semboller oldukça küçüktür. Öğrencinin yaş ve gelişim dönemi açısından bu ayrıntıyı fark edebilmesi oldukça güç olacaktır. Lejanta bakarak harita ile ilgili fikir yürütebilmesi oldukça güçtür. Haritada ki lejant bölümü tam olarak görülememektedir.

Altıncı sınıf ders kitabının 48. sayfasında ilk olarak Hitit devletinin kurulduğu bölgeyi gösteren bir harita ya yer verilmiştir.

Harita 2.9: Hitit Devleti

Şekil 37. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 48

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.

Haritaya baktığımızda haritanın üst köşesinde lejantta yer verilmiştir. Haritada kullanılan semboller oldukça küçüktür. Öğrencinin haritanın lejantında yer alan görselleri görebilmesi oldukça zor olacaktır. Metinleri oluşturan karakterler görüntü olarak net ve okunabilir olmalıdır.

Yukarıda belirtilen kurala aykırı bir durum söz konusudur. Bu yüzden öğrenci harita ile ilgili herhangi bir değerlendirme yapması haritayı okuyabilmesi oldukça zordur. Harita üzerinde bulunan bölge isimleri dönemlerinin adları ile yazılmıştır. Bu durum bilimsel açıdan önemlidir. Öğrenci bölgedeki siyasi yapıyı o günün koşullarında değerlendirebilme imkânı bulmaktadır. Fakat harita üzerinde yer verilen bölgelerin isimleri de oldukça küçük yazılmıştır. Öğrencinin bazı bölgelerin isimlerini görebilmesi ve anlayabilmesi oldukça zordur. Haritada canlı renklere fazla yer verilmemiştir. Hitit devletinin bulunduğu yerin rengi farklı gösterilmiştir. Haritada dört farklı renk kullanılmış zeminde ise beyaza yakın bir renk kullanılmıştır.

Kullanılan renkler haritada verilmek istenen değerleri tam manası ile yansıtması gerekir. Bu durumda harita üzerinde yer alan görselleri değerlendirebilmek oldukça zordur. Haritada Anadolu'nun ve Mezopotamya bölgelerinin sınırları tam olarak belirtilmemiştir. Renkler net, canlı ve yüksek çözünürlükte kullanılmalıdır. Haritada bu kurallara ters bir durumdan söz etmek mümkündür.

4.3.2. Dönemsel Kalıntıları Ait Ders kitabında yer alan fotoğrafların ve Görsel Unsurların Tarih Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi. Sosyal bilgiler ders kitabının 40. Sayfasında 3 adet görsel kullanılmıştır. Ders kitabının 40. Sayfasına bir bütün olarak inceleyecek olursak;

Asurlu tüccarlar ihtiyaç duydukları malları almak için eşeklerle Anadolu'nun içlerine kadar yolculuk ederlerdi. Mezopotamya'da pek bulunmayan kereste ve değerli madenlerden alırlardı. Kayseri'deki Karum Kaniş Asurların Anadolu'daki ticaret merkeziydi. Burada bulunan Asurlara ait tabletler Anadolu'daki en eski yazılı eserlerdir. MÖ 2000 civarında yazılmıştır.

2.8 Asurlular

Sıra Sizde

2.9 Mezopotamya duvar panosu

Aşağıdaki duvar panosunu inceleyerek yanında yer alan soruların cevaplarını defterinize yazınız.

1. Mezopotamya'daki ekonomik faaliyetlerle ilgili hangi bilgilere ulaşabiliriz?
2. Üst sırada oturanlar kimler olabilir? Sizce bu kişiler neden üst sıradadır?
3. Üst sırada sağdan ikinci kişi elinde ne taşıyor olabilir?

Anadolu Medeniyetleri

Anadolu tarih öncesi devirlerden itibaren insanların gelip yerleştikleri bir yer olmuştur. Anadolu iklimiyle, yeryüzü şekilleriyle tarım, hayvancılık gibi ekonomik faaliyetlere elverişliydi. Asya ve Avrupa kıtaları arasında yer aldığından çok fazla göç alıyordu. Bu özellikleriyle dünyanın en eski şehirlerinden Çatalhöyük (Konya) ve en eski tapınaklardan olan Göbeklitepe (Şanlıurfa) Anadolu'da bulunuyor. Bakalım Anadolu'da hangi medeniyetler kurulmuş.

Anadolu'daki tanıyacağımız ilk uygarlık Hititler. Hititler; Anadolu medeniyetleri içinde en güçlü, en geniş sınırlara ulaşmış devlettir. Mısırlılara karşı savaşmışlardır. Bu devletle tarihin bilinen ilk yazılı antlaşması olan Kadeş Antlaşması'nı imzalamışlardır. Antlaşma tahmin edeceğimiz gibi kil tablet üzerine yazılmıştır. İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki bir örneğini yanda görüyorsunuz.

Hititler, önemli gördükleri olayları anal (yıllık) denilen kil tabletlere yazarlardı. Bunlar Hititlerin tarih kitaplarıydı. Hititleri son derece becerikli mühendislerdi. Taştan inşa ettikleri barajlardan günümüze ulaşanlar bulunmaktadır. Çorum yakınlarındaki başkentleri Hattuşa'ya saraylar, tapınaklar inşa etmişler ve surlarla şehri korumuşlardı.

2.10 Kadeş Antlaşması

Şekil 38. 5.sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 40

Kaynak: Evirgen, Ö. F., Özkan, J., Öztürk, S., Özduval, S., (2017), İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Sayfa düzenine dikkat edilmiş sayfa kenarlarında boşluklar bırakılmış, resimleri ve metinleri ile beraber diğer resim ve metinlerden ayrılmıştır. Görseller ve metinler arasında boşluklar bırakılmıştır. Burada da görseller arasında boyut olarak bir standart sağlanamamıştır. Ayrıca resimler ve metinler arasındaki denge burada kurulamamıştır. Özellikle üçüncü resim metine göre çok küçük bir boyutta kalmıştır. Metin ise yoğun bilgi içerecek şekilde kullanılmıştır. Bu da öğrencinin dikkatini

sayfaya vermesini güçleştirir. Öğrencilerin gelişim özelliklerine bağlı olarak resimler çok kullanılmalı metinler ise daha az yer bulmalıdır. Unutulmamalıdır ki öğrenci yoğun metin içerisinde çabuk sıkılır.

Anadolu Medeniyetleri

Anadolu tarih öncesi devirlerden itibaren insanların gelip yerleştikleri bir yer olmuştur. Anadolu iklimiyle, yeryüzü şekilleriyle tarım, hayvancılık gibi ekonomik faaliyetlere elverişliydi. Asya ve Avrupa kıtaları arasında yer aldığından çok fazla göç alıyordu. Bu özellikleriyle dünyanın en eski şehirlerinden Çatalhöyük (Konya) ve en eski tapınaklardan olan Göbeklitepe (Şanlıurfa) Anadolu'da bulunuyor. Bakalım Anadolu'da hangi medeniyetler kurulmuş.

Anadolu'daki tanıyacağımız ilk uygarlık Hititler. Hititler; Anadolu medeniyetleri içinde en güçlü, en geniş sınırlara ulaşmış devletti. Mısırlılara karşı savaşmışlardı. Bu devletle tarihin bilinen ilk yazılı antlaşması olan Kadeş Antlaşması'nı imzalamışlardı. Antlaşma tahmin edeceğimiz gibi kil tablet üzerine yazılmıştı. İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki bir örneğini yanda görüyorsunuz.

Hititler, önemli gördükleri olayları anal (yıllık) denilen kil tabletlere yazarlardı. Bunlar Hititlerin tarih kitaplarıydı. Hititleri son derece becerikli mühendislerdi. Taştan inşa ettikleri barajlardan günümüze ulaşanlar bulunmaktadır. Çorum yakınlarındaki başkentleri Hattuşa'ya saraylar, tapınaklar inşa etmişler ve surlarla şehri korumuşlardı.

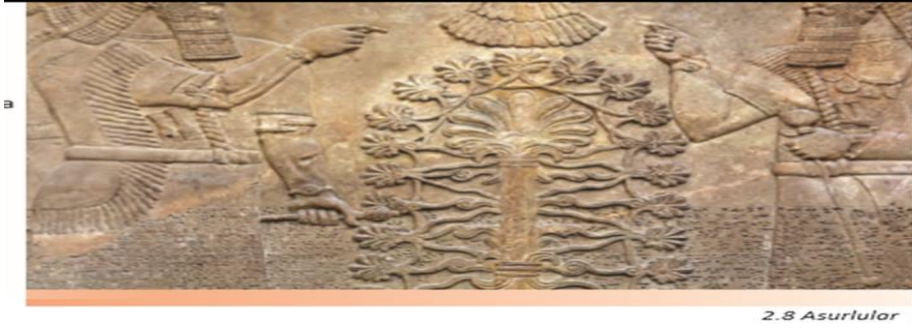
2.10 Kadeş Antlaşması

Şekil 39. 5.sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 40

Kaynak: Evirgen, Ö. F., Özkan, J., Öztürk, S., Özduval, S., (2017), İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Görseli daha detaylı inceleyecek olursak; Kadeş anlaşmasının tablet üzerindeki bir görseline aittir. Bu görsel üzerinde ayrıntılar çok fazla dikkat çekmemektedir. Görselde oldukça koyu bir renk kullanılmıştır. Görsel içerisinde daha canlı renklere yer verilmesi görselin daha dikkat çekici olmasını sağlayacaktır.

Görselde yer alan yazılar çok fazla seçilememektedir. Bu kitabı ilköğretim 5. Sınıf çocuğunun inceleyeceği ve bundan bir anlam çıkarmaya çalışılacağı düşünülünce, öğrenci açısından görsel üzerinde inceleme yapmak oldukça zor olacaktır. Görsel çok fazla dikkat çekici değildir. Görselin boyutunun aynı sayfada biraz sonrada inceleyeceğimiz diğer görsellere göre daha küçük kullanılması görsel açısından daha önemsiz bir obje imajı oluşturmuştur. Aynı sayfada iki adet daha görsele yer verilmiştir. Bu görsellerden bir tanesini inceleyecek olursak görselin Kadeş anlaşması görseline göre daha büyük bir görsel olduğu görülmektedir.

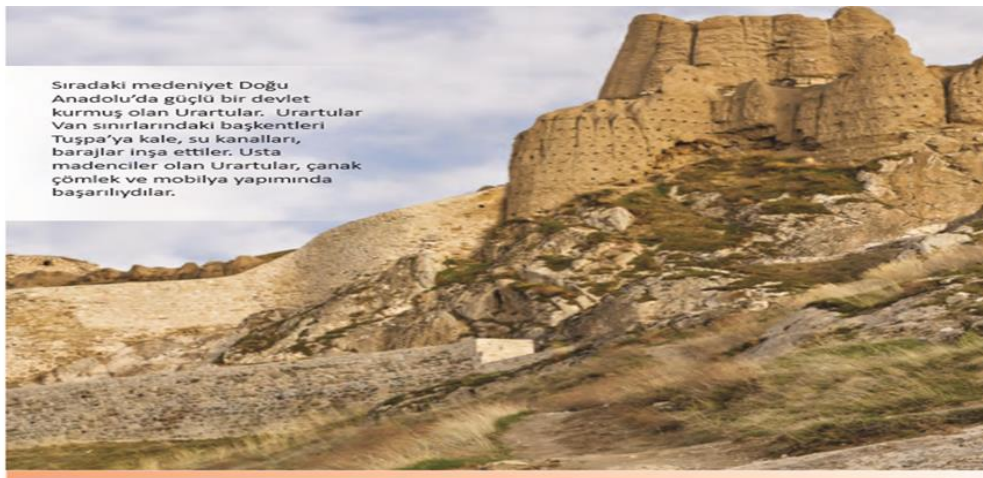

Şekil 40. 5.sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 40

Kaynak: Evirgen, Ö. F., Özkan, J., Öztürk, S., Özdural, S., (2017), İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Görselde Asurlularla ilgili bir bilgi verilmeye çalışılmış fakat görselde yer alan insanların kafalarına bile tam olarak görsel içerisinde yer verilmemiştir. Gelişi güzel kullanılan bu resim yerine Kadeş antlaşması metninin verildiği görsel daha büyük ve üzerindeki ifadeler daha anlaşılır olarak kullanılması gerekmektedir. Görseli önem bakımından değerlendirecek olursak tarihte imzalanan ilk yazılı anlaşmadır.

Bu haliyle görsel tarihi açıdan da büyük bir önem arz etmektedir. Bu kadar önemli bir görsel ders kitabı içerisinde bu kadar küçük bir alanın ayrılması içerik düzenlenmesi açısından uygun olmamıştır. Diğer sayfanın hemen hemen tamamını kaplamış olan bir görsel daha bakacak olursak görseller arasındaki denge unsurunu tamamı ile yok etmiş olduğu gözükmemektedir. Görselde Van Urartu Kalesi'nin oldukça büyük bir görüntüsü paylaşılmıştır.

Sıradaki medeniyet Doğu Anadolu'da güçlü bir devlet kurmuş olan Urartular. Urartular Van sınırlarındaki başkentleri Tuşpa'ya kale, su kanalları, barajlar inşa ettiler. Usta madenciler olan Urartular, çanak çömlek ve mobilya yapımında başarılıydılar.

2.11 Van Urartu Kalesi

Şekil 41. 5.sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 41

Kaynak: Evirgen, Ö. F., Özkan, J., Öztürk, S., Özdural, S., (2017), İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Yukarıda da görüldüğü gibi hemen hemen sayfanın tamamını kaplayan bir görsel ders kitabı içerisinde paylaşılmıştır. Van Urartu Kalesi Önem açısından Kadeş anlaşmasından daha büyük bir tarihi öneme sahipmiş şeklinde bir anlam oluşturmaktadır.

Sıra Sizde

Aşağıdaki arkeolojik buluntuları inceleyiniz. Bu buluntulara bakarak Anadolu medeniyetleriyle ilgili hangi bilgilere ulaşabileceğini defterinize yazınız.

2.16

Şekil 42. 5.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 44

Kaynak: Evirgen, Ö. F., Özkan, J., Öztürk, S., Özdural, S., (2017), İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Yukarıda verilen görselin öğrenci tarafından incelenip, bu bilgilerden yola çıkarak Anadolu medeniyetleri ile ilgili ulaşabileceği bilgiler istenmiştir. Burada kullanılan görsel ilköğretim 5. Sınıf öğrencisi seviyesi için oldukça zordur. İlköğretim 5. Sınıf düzeyinde ki bir öğrencisinin araştırmalarımızın ilk bölümlerinde de gördüğümüz gibi somut işlemler döneminde ve bir geçiş sürecinde bir öğrenci için bu görselin yorumlanması oldukça zor olacaktır.

Görsel ile ilgili İlmiye çığm araştırmalarını incelediğimizde şu hususlara değinilmiştir; Ankara'nın da sembolü olan yarım daire şeklinde iki boynuz ile çevrelenmiş iç tarafında geyik figürü ve geyik figürünün yanında da iki adet boğa figürüne yer verilmiştir. Bu figüre benzer figürler eski dönemlere ait mezarlardan çıkarılmış eserlerdir. Mezarların kime ait olduğu bilinmemektedir.

Hititlerden önce yaşamış bir uygarlığa yani Hattilere ait olduğu düşünülmektedir. Hatti uygarlığına ait birkaç parça eser okunmuş lakin tam olarak çözümlenememiştir.

Burada kullanılan dilin Hint Avrupa diline ait olmadığı Kafkas kökenli bir dil olduğu ortaya çıkmıştır. Kafkasya’da bunlara benzer eserler bulunmuştur.

Bu figürde yer alan simgelere bakıldığında geyik, orta Asya uygarlıkları için kutsal bir hayvandır. Eski Türk kabilelerinin yurt kuracakları yerleri belirlediğine inandıkları bir varlıktır. Yol göstericidir. Boğada yine aynı şekilde Orta Asya’da kutsal kabul edilmektedir. Bu durum Hititler içinde aynıdır. Boğa Hititlerde Fırtına tanrısını simgeler. Geyik ise koruyucu tanrıdır.

Orta Asya’da Boğa, geyik, kartal figürleri kabilelerin atası olarak görüldüğünden kutsal olarak kabul edilmektedir. Bu simgelerin Orta Asya’da da kutsal olarak kabul görmesi bu simgelerin buradan göç eden halk ile beraber geldiği düşüncesini ortaya çıkarmıştır (Çığ, 2009, s:135, 136, 137 138 139, 140, 141).

Öğrencinin bütün bu verdiğimiz bilgiler ile ilgili bir araştırma yapmadan ön bilgisi olmadan bu görsel ile ilgili bir yorum yapması ve bu görselden yola çıkarak Anadolu medeniyetleri ile ilgili bir genellemeye ulaşması öğrencinin gelişim ve öğrenme özellikleri açısından da oldukça zordur.

Hititler
Annesi, görevi gereği gittiği Çorum’un Boğazköy (Hattuşaş) ilçesine Ayşe’yi de götürdü. Burası, Anadolu’nun ilk uygarlıklarından biri olan Hititlerin başkenti idi. Orada gezdikleri müzede Ayşe’nin dikkatini kil tabletler çekti. Annesi, bunların çivi yazısı ile yazılmış tabletler olduğunu söyledi ve şu bilgileri anlattı:

Hititler, önceleri Anadolu’da dağınık beylikler halinde yaşamışlardır. Sonraları birikilerek Kızılırmak Nehri çevresinde Hitit Devleti’ni kurmuşlardır (Harita 2.9). Hititler de Mezopotamya’da yaşamış ilk uygarlıklar gibi yerleşim alanı olarak akarsuların çevresini tercih etmişlerdir.

Hititlerde devlet, kral tarafından yönetilirdi. Ancak “Tavananna” adı verilen kraliçe de yönetimde söz sahibiydi. Kral, pankuş adı verilen ve soylulardan oluşan meclise karşı sorumluydu. (Temsilli resim 2.6) Toplum hür, yarı hür ve kölelerden oluşurdu.

Boğazköy kalıntılarında Fotoğraf 2.25’i inceleyiniz. Kazı çalışmalarında çıkarılan bu küplerin hangi amaçlarla kullanılmış olabileceğini tahmin ediniz. Tahmininizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Aşağıdaki metni okuyunuz. Metinden yararlanarak Hititler ile ilgili hangi çıkarımlarda bulunabilirsiniz? Söyleyiniz.

Harita 2.9: Hitit Devleti

Temsilli resim 2.6: Kral

Fotoğraf 2.25: Boğazköy kalıntılarında çıkarılan küpler

Hititler

Ekilip biçilen araziler saraya ve tapınağa aitti. Tarlalarda çok miktarda arpa ve buğday ekilirdi. Hasatta elde edilen ürünler çiftçiler tarafından sarayda ve tapınaklarda bulunan ambarlara taşınırdı. Tahıllar önemli ve değerli bir hazinedi çünkü insanlar bundan beslenirdi. Ambarlardaki miktarlar tabletlere yazılıp denetlenirdi, çalışan işçilere maaş olarak tahıl verirdi.

Avlanan hayvanların her şeyinden faydalanılırdı. Derisinden ayakkabı, kıyafet; kemiklerinden düğme ve aletler yapılırdı, eti ise yenirdi.

Çiğdem Maner, **Tarih Canavarı Hititler**, s. 52. (Kısaltılmıştır.)

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.

Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan 48 ve 49. sayfalarda ki görselleri ve metinleri sayfa düzeni ve görsel öğeler üzerinden incelemeye çalışacağız incelemeyi Talim Terbiye Kurulunun belirlediği kurallar çerçevesinde ve Boydaş hocanın çalışmalarından istifade ederek yapmaya çalışacağız.

Ders kitabının 48-49. Sayfalarında ilkçağda Anadolu ve çevresi konu başlığı altında bir alt başlık olarak Hitit tarihi ile ilgili konulara yer verilmiştir. Sosyal bilgiler ders kitabının 48. Sayfasında 4 adet görsel kullanılmıştır. Ders kitabının 48. Sayfasına bir bütün olarak inceleyecek olursak; Sayfa düzenine dikkat edilmiş sayfa kenarlarında boşluklar bırakılmış, resimleri ve metinleri ile beraber diğer resim ve metinlerinden ayrılmıştır. Görseller ve metinler arasında boşluklar bırakılmıştır. Fakat yine burada da görseller arasında boyut olarak bir standart sağlanamamıştır. Resimler ve metinler arasındaki denge sağlanmıştır. Sayfa içerisinde metinler yoğun bir şekilde kullanılmamıştır. Yalnız en altta Hititlerle ilgili bilgi verilen kutucukta metin biraz fazla kullanılmış görsel ise çok küçük bir boyutta kullanılmıştır.

Metin ise yoğun bilgi içerecek şekilde kullanılmıştır. Bu da öğrencinin dikkatini bu sayfaya vermesini güçleştirir. Fakat aynı sayfada yer alan diğer metinler ve görseller dengeli bir şekilde dağılmıştır. İlköğretim seviyesindeki Öğrencilerin gelişim özellikleri dikkate alınarak sayfa içerisinde görsellere metine göre biraz daha fazlaca yer verilmelidir. Çünkü öğrenci yoğun metin içerisinde çabuk sıkılacaktır. Resimlerin altında resimle ilgili bilgiler not düşülmüştür.

Ünitenin ilk konusuna baktığımızda konu başlığı olan Yeryüzünde Yaşam konu başlığı diğer sayfalarda yer alan başlıklar ile tutarlı olduğu görülmektedir. Başlıkta renk olarak kırmızı ve beyaz renkler kullanılmış kitap içerisinde yer alan diğer ana başlıklarda da kırmızı renk ağırlıklı olarak kullanılmıştır.

Renk olarak oldukça dikkat çekici ve canlı bir renk kullanılmıştır. Fakat burada da öğrencinin gelişim ve öğrenme düzeyi ele alınarak bir değerlendirme yapılacak olursa İlk çağda Anadolu ve çevresi ana başlığı altında Mezopotamya uygarlıkları adlı bir başlık atılmış ve altında Mezopotamya'da kurulan uygarlıklardan

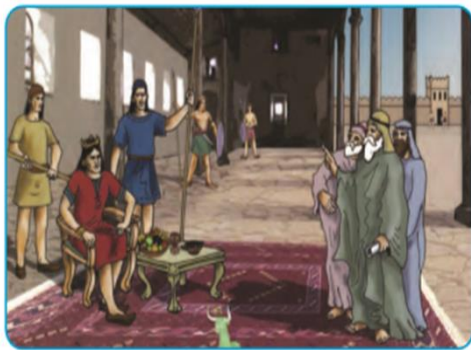
bahsedilmiştir. Bu uygarlıkların isimleri yazılırken siyah koyu renk kullanılmış ve bu başlık bütün Mezopotamya uygarlıkları içinde aynı şekilde kullanılmıştır.

Diğer bir sayfada mavi renk kullanılarak Hitit başlığı ile beraber Anadolu uygarlıkları ile ilgili bilgilere yer verilmeye başlamıştır. Burada öğrencilerin bu renk ayrımını buldukları yaş grubu itibari ile gözden kaçırma olasılığı oldukça fazladır. Öğrenci bu yüzden Hititleri de Mezopotamya uygarlıklarının devamı niteliğinde algılayabilir ve yanlış bir öğrenme gerçekleşebilir.

Burada Mezopotamya Uygarlıkları başlığı gibi aynı renkte Hitit tarihi ile ilgili bir başlık yerine Anadolu uygarlıkları şeklinde ikinci bir başlık konulup ve bu başlıktan sonra Hitit tarihi hakkında bilgilendirme yapılması öğrencinin bu ayrımı yapabilmesi açısından oldukça verimli olacaktır. Görsellerin yer aldığı ders kitabının sayfaları pürüzsüz ve görsellerde kullanılan renkler sayfanın arka yüzüne taşırılmadan düzenlenmiştir.

Ders kitabın da yer alan görseller metinle uyumlu olarak hazırlanmıştır. Metinle görsel birbirleri ile alakalı olacak şekilde verilmiştir. Metin başka görsel başka değildir. Görselde canlı renkler kullanılmaya çalışılmıştır. Fakat yine de bazı görsellerde birkaç rengin dışına çıkılamamıştır. Görseller arasında boşluk bırakılması görseller arası kargaşa olmasını engellemiş gözleri dinlendirici bir unsur oluşturmuştur.

Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan 48 ve 49. sayfalarda ki görselleri daha detaylı bir şekilde tek tek incelemeye çalışacağız incelemeyi Talim Terbiye Kurulunun belirlediği kurallar çerçevesinde ve alanla ilgili akademik eserlerden istifade ederek yapmaya çalışacağız.

Temsilî resim 2.6: Kral

Hititlerde devlet, kral tarafından yönetilirdi. Ancak "Tavananna" adı verilen kraliçe de yönetimde söz sahibiydi. Kral, pankuş adı verilen ve soylulardan oluşan meclise karşı sorumluydu. (Temsilî resim 2.6) Toplum hür, yarı hür ve kölelerden oluşurdu.

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.

Ders kitabında yer alan ikinci görsel kral ismi ile nitelendirilmiştir. Görselin öncesinde tavannadan bahsedilmiş ülke yönetiminde söz sahibi olduğu anlatılmıştır. Kralın pankuş denilen ve soylulardan oluşan meclise karşı sorumlu olduğuna değinilmiştir. Görselde anlatılmak istenen bilgi net değildir.

Görseller anlamayı ve yorumlamayı kolaylaştıracak şekilde bütünlük içinde verilmeli, görseli oluşturan öğeler arasındaki ilişki öğrenmeyi kolaylaştıracak biçimde, etkili tasarlanmalıdır. Kral resmi olarak nitelendirilen görsel karşısında yer alan metin içerisindeki bilgileri simgeliyor ise burada kral, meclis ve soylularla ilgili bir bilgi veriliyor olması gerekmektedir.

Görselden yolla çıkarak taht üzerinde oturan kişinin kral olduğu ile ilgili bir yorum yapılabilirken pankuş meclisinden ya da soylulardan bahsetmek oldukça zordur. Görsel dönemini yansıtmamaktadır. Görselde yer alan kişilerden bir grubunun kıyafeti günümüzde giyilen kıyafetlere benzemektedir. Görsellerde; Kıyafetler zaman, mekân ve karakterlere uygun olmalıdır, Karakterler zaman ve mekâna uygun olmalıdır ilkelerine ters bir durumdan söz etmek mümkündür. Ders kitabında kullanılan Görseller konunun niteliğine bağlı olarak gerçek durumları yansıtıcı nitelikte olmalıdır. İlkesine de aykırı bir durumdan söz edilebilir. Ders kitabında kullanılan görsel kullanıldığı amaca hizmet edebilmelidir. Görselde Tarih öğretiminde karşılaşılan anakronizm sorununu da ortaya çıkarmıştır.

Anakronizm: tarihi bir olayın dönemi ve zamanı üzerinde yanılma durumunun ortaya çıkması ve tarihsel dönemlerin birbirlerine karışması durumudur. Anakronizm sorunu tarih öğretimi için oldukça büyük bir sorundur. Tarihle ilgili bir olgunun var olmadığı dönemde varmış gibi düşünülmesine sebebiyet vermekte bu durum tarih öğretiminde kargaşaya neden olabilmektedir (Öztürk, 2011, s:39, 40).

Anakronizm hatası tarih öğretiminin yanında birçok bilimsel alanda da karşımıza büyük bir sorun olarak çıkabilmektedir. Burada görsel malzeme üzerinde bu tarz bir sorun yaşanmıştır. Görselde pankuş meclisi simgelenmeye çalışılmışsa da günümüz şartlarında bir bakış açısı ile kişiler görselleştirilmiştir.

Öğrencinin görselde gördüğü kişilerin kıyafet yapısı günümüz toplumunun bir kesimini yansıtmaktadır. Öğrenci tam anlamıyla somut işlemler dönemine de geçemediği göz önüne alınırsa o dönemde Hitit uygarlığında yaşayan insanları günümüz toplumundaki insanlar gibi giyinen ve aynı kültüre sahip bir toplum genellemesine varmasına neden olabilir.

Görsel Akademik kaynaklarda anlatılan giyim kuşam ve kültür yapısını yansıtmalıdır. Anakronizm hatası üç boyuta gerçekleşir. Olgusal anakronizm, yaklaşımsal anakronizm ve dilsel anakronizm olmak üzere bu görselde olgusal anakronizm hatası yapılmıştır. Olgusal anakronizm tarihsel olgunun var olmadığı bir dönemde varmış gibi kabul edilip yansıtılmasıdır. Olgusal anakronizm tarihsel olayın zamanı ile ilgili bir hataya düşmeye sebebiyet oluşturmaktadır (Öztürk, 2011, s:39, 40).

Şekil 45. 6.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 48

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.

Gazete kupürü şeklinde verilen ikinci görselde de Anakronizm hatasına rastlamak mümkündür bu görselde hem olgusal hem de dilsel Anakronizm hatası yapılmıştır. Olgusal anakronizm olarak günümüzdeki gazete haberlerine benzer bir haber sanki o dönem şartlarında da aynı şekilde gazete yayınlanıp bilgi veriliyormuş gibi gösterilmeye çalışılmıştır.

Bugünün koşullarında geçmiş dönem yorumlanmıştır. Bu durum öğrencide o dönemin şartlarını günümüzdeki gibi algılamasına neden olacaktır. Dilsel anakronizm açısından değerlendirecek olursak günümüzde kullanılan kavramlar ile geçmişte yaşanmış bir dönem yorumlanmaya çalışılmıştır.

Gazete kupüründe kullanılan ifadeler günümüze uygundur. Buna bağlı olarak geçmişini yansıtamamaktadır. Gazete de verilen bilgilerin doğruluğu net değildir. Anallar: tarih yazıcılığı hakkında bilgi verilmeye çalışılmış fakat verilen bilgiler günümüz şartlarına uygun bir şekilde açıklanmıştır.

Anallar tanrıya hesap vermek için yazılan metinlerdir fakat kitapta verilen gazete metninde de bu tarz bir bilgiye rastlamak mümkün değildir. Ders kitabında yapılan bu tarz hatalar öğrencinin tarihi bilgileri yanlış öğrenmesine tarihsel olayları kendi dönemi şartlarına göre yorumlamasına sebep olmaktadır. Tarihi olaylar döneminin şartlarında yorumlanmalıdır (Öztürk, 2011, s:39, 40).

Fotoğraf 2.26: Kadeş Antlaşması'nın bir parçası (İstanbul Arkeoloji Müzesi)

Hititler, topraklarını genişletmek için Mısırlılarla savaşmıştır. Hititlerin galibiyeti ile biten savaş sonunda (MÖ XII. yy) bilinen ilk yazılı antlaşma olan Kadeş Antlaşması'nı imzalamışlardır.

Şekil 46. 6.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 49

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.

Kadeş anlaşmasının bir parçası verilmiştir. Görsel görüldüğü gibi çok küçük boyuttadır. Üzerinde ki bilgiler net olarak okunamamaktadır. Renk olarak koyu renkler hâkimdir. Renkler dikkat çekici olmalıdır.

Görselin daha rahat yorumlanabilmesi için canlı renkler kullanılması gerekmektedir. Öğrencinin yaş özellikleri dikkate alındığında görselin daha dikkat çekici ve öğretici olma özelliğini arttıracaktır. Görsel üzerinde ki semboller ve simgeler tam olarak

görülmemektedir. Görsel önünde yer alan metni destekler niteliktedir. Metinde Kadeş anlaşmasından bahsedilmiş görselde de Kadeş anlaşmasının bir nüshası verilmeye çalışılmıştır. Görsel ve metin birbirleri ile uyumludur.

Fotoğraf 2.27: Bir Hitit kabartmasında miğferli askerler (Anadolu Medeniyetleri Müzesi)

Hitit sanatında kabartmalar önemli bir yer tutar. Bunlar kil ve kayaların üzerlerine işlenmiş resimler (hiyeroglif)dir. Bu kabartmalar incelendiğinde Hititlerin savaşçı bir toplum olduklarına ve sosyal yaşantıları ile ilgili bilgilere ulaşmak mümkündür (Fotoğraf 2.27).

Şekil 47. 6.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 49

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.

Görsel karşısında yer alan metinde Hititlerin kullandığı hiyeroglif yazılardan bahsedilmiştir. Bu kabartmaların Hititler için oldukça önemli olduğunu değinilmiştir. Görseller incelendiğinde Hititlerin savaşçı bir yapıya sahip oldukları ile ilgili de bir bilgiye ulaşabiliriz görsel metni destekler nitelikte hazırlanmıştır.

Görselde askerleri simge eden figürlere yer verilmiştir. Tablet üzerinde Hitit askerlerini görmek mümkündür. Fakat buradan yola çıkarak Hititler savaşçı bir toplum olduğuna ve sosyal yaşantıları hakkında her hangi bir fikir elde edebilmemiz ve genelleme yapabilmemiz oldukça zordur. Metin görseli Hititlerin askeri yönünü yansıtması açısından destekler niteliktedir. Fakat Hititlerin savaşçı bir toplum olduğu ve sosyal yaşantıları hakkında herhangi bir net bilgi verdiği sonucuna ulaşmak öğrenci açısından oldukça zor olacaktır.

Şekil 48. 7.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 102

Kaynak: Özdemir, H., Evirgen, Ö. F., Dağ, Ö., (2017), İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Görselin altında görsel ile ilgili bir bilgi verilmemiştir. Mühürsüz kabul etmem bölümünde yer alan metin ile ilişkilendirecek olursak burada mühürde yer alan görsellerin simgelendiği sonucuna ulaşabiliriz. Öğrenci içinde bulunduğu yaş durumu ve gelişim özellikleri dikkate alınırca görsel ile metni ilişkilendirmesi oldukça zor olacaktır.

Görselin altında görselin ne ile ilgili olduğu hususunda bilgi verilmesi gerekmektedir. Bu görsel Sümerlerle de ilgili olabilir çünkü aynı sayfada Sümerler hakkında da bilgi verilmiştir. Görselde canlı ve uyumlu renkler kullanılmıştır. Görsel ve metin arasında denge unsuru sağlamıştır. Fakat görselin metni desteklediği ile ilgili net bir bilgi vermemiz oldukça zordur.

4.4. Hitit Tarihi ile İlgili Bölümlerin Öğrenme Alanları ve Kazanımları Yansıtılma Durumları Açısından Değerlendirilmesi.

Sosyal bilgiler ders kitapları içerisinde yer alan Hitit tarihi ile ilgili bölümleri, Hitit tarih öğretimi açısından inceledikten sonra bu konuların geçtikleri öğrenme alanları genel özellikleri ile ele almaya çalışacağız. Bu öğrenme alanlarının Hitit tarihi açısından hangi ünite başlıkları açısından ele alındığı da kısaca değerlendirilmeye çalışacaktır. Bütün bunlardan yola çıkarak bu öğrenme alanları ve ünite başlıkları altında verilmek istenen kazanımların da Hitit tarihi öğretimi açısından ulaşılabilirliğini de tezimizin bu bölümünde incelemeye çalışacağız. Çalışmamıza 5,

6 ve 7. Sınıf ders kitapları içerisinde yer alan Hitit tarihi konularının geçtiği bölümler ve bu bölümler içerisinde verilmek istenen kazanımları inceleyeceğiz.

Sosyal bilgiler 5.sınıf ders kitaplarında Kültür ve Miras ünitesi altında Hitit tarihi ile ilgili konular yer bulmuştur. Dolayısıyla bizde öncelikli olarak Kültür ve miras öğrenme alanının genel olarak öğrencide kazandırmak istediği hedefler nelerdir. Bunları görmeye çalışacağız. Kültür ve miras öğrenme alanı ile ilgili olarak şu bilgilere yer verilmiştir; Kültür ve Miras ünitesi genel yapı itibari ile tarih konularını temelle alan ve kültür ve mirası ön planda tutan bir öğrenme alanı olma özelliğine sahiptir. Türk Kültürünü temele alarak kültürü koruma ve geliştirmeyi hedefleyen bir milli bilinç oluşturmayı esas almıştır. Bütün bu veriler sayesinde öğrencide bir toplumu başka bir toplumdan ayıran temel noktalardan bir tanesinin de kültürel öğeler olduğunu farkına varması sağlanmaya çalışılmaktadır.

Ayrıca kendi kültürel değerlerinin dünya kültür ve mirasına olan katkılarını görmeleri bu öğrenme alanı içerisinde sağlanmaya çalışılacaktır. İlköğretim 5. sınıf düzeyinde verilen Hitit tarihi ile ilgili konuları kazanım, değer ve beceri, yönlerinden bir değerlendirmesini yapmaya çalışacağız. 2017-2018 yıllarına ait 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabını kazanım, beceri ve değer bazında değerlendirdiğimizde ulaştığımız hususlar şunlardır; Ders kitabında Kültür ve Miras öğrenme alanı içerisinde Tarihte yolculuk konu başlığı altında Anadolu medeniyetleri alt başlığı şeklinde çalışma konumuza yer verilmiştir. Bu ünite içerisinde yer verilen konumuz ile ilgili kazanımlar şu şekildedir:

Somut kalıntılardan yola çıkarak kadim uygarlıkların insanlık tarihine katkılarını fark eder. Bu ünite içerisinde kazandırılması düşünülen beceriler ve değerler ise şu şekildedir: Estetik, Kültürel mirasa duyarlılık gibi değerlerle, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma araştırma gibi becerilerin de öğrenciler tarafından kazanılması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu konu kapsamında Anadolu ve Mezopotamya uygarlıkları ana hatları ile öğretilmeye çalışılacaktır. Bizde çalışmamızın bu bölümde 5.sınıf ders kitabı incelemesi ile başlayacağız.

Ders kitabında Kültür ve Miras ünitesi içerisinde, Anadolu medeniyetleri konusunda Hitit tarihine değinilmiştir. Hitit tarihi ile ilgili konu içerisinde geçen bölümleri kazanım açısından değerlendirecek olursak kazanım olarak: Somut kalıntılardan yola çıkarak kadim uygarlıkların insanlık tarihine katkılarını fark eder kazanımın Hitit

tarihinin işlendiği bölümlerde ulaşıp ulaşamayacağı üzerinde durmaya çalışacağız. Sosyal bilgiler 5. Sınıf ders kitabında 36. Sayfada harita kullanılmıştır.

Şekil 49. 5.sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 36

Kaynak: Evirgen, Ö. F., Özkan, J., Öztürk, S., Özduval, S., (2017), İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Bu harita üzerinde ilkçağ uygarlıkları ve bu uygarlıkların uygarlık tarihine katkılarına yer verilmiştir. İlkçağ uygarlıkları ve özellikleri verilirken haritada tek renk kullanılmış ve harita üzerinde verilen medeniyetler hakkında bilgi verilirken bilgiler metin şeklinde verilmiştir.

Harita üzerinde bu metinler yerine görsel olarak uygarlıkların özellikleri hakkında bilgi verilmesi öğrencinin öğrenme durumları açısından daha fazla katkı sağlayacaktır. Bu dönemde öğrenci seviye olarak somut nesnelere daha kolay öğrenebilir.

Ulusoy gelişim ve öğrenme psikolojisi kitabında da yer verdiği gibi öğrenci bu dönemde öğrenme gerçekleşirken öğrenme ürününün somut olarak orada yer alması gerekir. Öğrenme malzemesi öğrencinin beş duyu organının bir kısmına ya da tamamına hitap edecek ya da bir kısmına hitap edebilecek şekilde orada yer alması

gözle görülmesi elle tutulabilmesi gerekmektedir (Ulusoy, (Ed.). 2006, s:57, 58, 59, 60).

Kazanımın gerçekleştirilebilmesi için Ulusoy'un da eserinde yer verdiği gibi somut olarak ve görsel olarak öğrenciye sunulması daha yararlı olacaktır. Ayrıca görsel öğrenme açısından da Şahin'in eserinde belirttiği gibi eser içerisinde metinleri destekleyen görseller kullanılmalıdır. Bu görsel öğeler sayesinde içeriğin daha iyi öğrenilmesi sağlanır (Şahin, 2012 s.6,7).

Bu sayede öğrencinin ünite içerisindeki kazanımlara hâkim olması sağlanabilir. Haritada tek renk kullanılmıştır. Mezopotamya ve Anadolu iç içe bir şekilde verilmiştir. Öğrencinin bu iki bölgenin farklı alanları temsil ettiğini algılayabilmesi bu harita üzerinde oldukça zordur.

Anadolu ve Mezopotamya'nın farklı renklerle yer bulması öğrencinin Anadolu uygarlıkları ve Mezopotamya uygarlıklarını daha kolay ayırabilmesine de ortam hazırlayacaktır. Burada ki görsele göre yorum yapacak bir öğrenci ya bütün uygarlıkların Anadolu'da yer alabileceğini düşünür ya da tam tersine tamamının Mezopotamya'da yer alan uygarlıklar bütünü olabileceği kanısına varabilir.

Burada dikkat çekebilecek bir başka nokta Mezopotamya, Hitit, Sümer, Babil gibi uygarlık isimleri yazı boyutu olarak aynı büyüklükte ve aynı puntoda yazılmıştır. Bu durum öğrencinin haritaya bakarak Mezopotamya bölgesini de Eskiçağ dönemine ait bir uygarlık olabileceğini düşüncesini oluşturacaktır. Fakat burası bölgenin ismidir. Mezopotamya bölgesinin ismi farklı puntoda ve yazı boyutunda ya da farklı bir renkle harita üzerinde yer bulması daha uygun olacaktır.

Harita üzerinde yer bulmuş uygarlıklar ve bu uygarlıkların bulunduğu bölgede yer alan nehir isimleri ve denizlerin isimleri günümüzde ki isimleri ile harita üzerinde yer bulmuştur. O dönemde bu bölgelerin isimleri ne ise o isimler ile harita üzerinde yer bulması gerekmektedir.

Ünsal göre Kızılırmak nehrine Hititler Marasantiya olarak isimlendirmişlerdir. O döneme ait kaynaklarda bu nehre Halys ismi verilmiştir. Döneminin araştırmacılarından Strabonun kaynaklarında özellikle halys olarak geçmektedir. Halys isminin kaynağının ise tuzdan geldiğine değinmiştir. Kızılırmak'a bugün bu şekilde ad verilmesinin sebebi de içerisinde bulunan tuz ve jips gibi yapıları

içermesinden gelmektedir. Sakarya nehrine ise Hititlerde Sahirijia adı verilmiş antik eserlerde ise Sangarios olarak isimlendirilmiştir.

Aras nehri: dönemin kaynaklarında özellikle Homeros'un eserlerinde ve diğer kaynaklarda Araxes, Arax gibi adlar verilmiştir. Dicle Nehri: dönemin eserlerinde Tigris, Sümerlerde Idigna/Idigina gibi adlar almış Akkadlar bu nehre Idiglat olarak isimlendirmişlerdir. Fırat nehri: Döneme ait kaynaklarda Euphrates, Sümerlerce Buranun ve Akadlar ise bu nehre Pu-rat- tu ismini vermişlerdir (Ünsal, 2012, s:212, 215, 217, 218, 219).

Burada belirtmiş olduğumuz isimler dönemin nehirlerinin isimleri olup harita da bu nehirler günümüz deki isimleri ile verilmiştir. Somut kalıntılardan yola çıkarak kadim uygarlıkların insanlık tarihine katkılarını fark eder. Kazanımını Hititlerin de geçtiği bu harita üzerinde görmeye çalıştık fakat harita oldukça sade kalmış ve üzerinde sadece yazı ile bilgi vermesi konuyu tam manası ile somutlaştıramamıştır.

Konunun metin bölümünü inceleyecek olursak metin içerisinde Hititlerin Tarihte bilinen ilk anlaşmayı yaptığı üzerine durulmuş ve burada kazanım yansıtılmaya çalışılmıştır. Fakat metnin yanında yer verilen görsel kadeş anlaşmasını temsil etmesine karşın oldukça küçük ve üzerinde ki yazılar net bir şekilde görülemeyecek tarzda bir görsel seçilmiştir.

Kullanılan görsel oldukça küçük bir alan kaplamıştır. Görseldeki renkler oldukça mat kalmış yeterince canlı renk kullanılamamıştır ve bu yüzden kazanım somutlaştırılarak verilememiştir. Ders kitabının 40. Sayfasında yer alan kadeş anlaşmasını kazanım açısından dikkatle inceleyecek olursak kadeş antlaşması metnine oldukça küçük bir boyutta yer verilmiş ve görsel çok net değildir.

2.10 Kadeş Antlaşması

Şekil 50. 5.sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 40

Kaynak: Evirgen, Ö. F., Özkan, J., Öztürk, S., Özdural, S., (2017), İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Öğrencinin görseli net olarak algılayabilmesini zorlaştırmaktadır. Kadeş Antlaşması tarihinde yapılan ilk yazılı anlaşma olması dolayısı ile bir ilki temsil etmektedir bunun günümüz uygarlıklarına olan katkılarına öğrencinin fark edebilmesi için görseli daha net görebilmesi ve inceleyebilmesi gerekmektedir.

Kültür ve miras ünitesi konu içerisini bir bütün olarak baktığımızda genel olarak ilkçağ uygarlıkları verilmiş ve bunların önemli noktalarına değinilmiştir. Bu gün ki uygarlıkların gelişim ve ilerlemesinde temel teşkil edebilecek hususlara yer verilmiştir.

Bu durum kazanımın gerçekleştirilebilmesi için önemli bir unsurdur. Fakat yukarıda da belirttiğimiz görsel materyallerin kullanımı ile ilgili hususlara dikkat edilirse öğrencinin öğrenme ve gelişim özellikleri açısından verilmek istenen kazanımları daha iyi yansıtabilecektir.

Aşağıdaki arkeolojik buluntuları inceleyiniz. Bu buluntulara bakarak Anadolu medeniyetleriyle ilgili hangi bilgilere ulaşabileceğini defterinize yazınız.

216

Şekil 51. 5.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 44

Kaynak: Evirgen, Ö. F., Özkan, J., Öztürk, S., Özdural, S., (2017), İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Yukarıdaki bölümde Hititlere ait bir güneş kursu heykeli simgelenmiştir. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde bu görseli daha detaylı inceledik. Kitap

içerisinde bu görsel hakkında herhangi bir bilgi verilmemesine karşın öğrencinin bu görselden Anadolu medeniyetleri hakkında bir çıkarımda bulunması oldukça zordur. Ayrıca Türkçeyi doğru ve etkili kullanma becerisi Kitap içerisinde yer verilen Hititler ifadesinin yerine “Hititleri” şeklinde bir ifade kullanılarak bu becerinin biraz dışına çıkmıştır.

Sosyal bilgiler 6.sınıf ders kitabında Hitit Tarihi ile ilgili bölümler İnsanlar, yerler ve çevreler ünite başlığı altında yer bulmuştur. Konumuzla ilgili çalışma yapmaya başlamadan önce İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanı içerisinde genel olarak verilmek istenen kazanımları incelemeye çalışacağız. Daha sonra bu bilgiler ışığında ilköğretim 6. Sınıf seviyesinde bu ünite başlığı altında verilmek istenen kazanımlar, değerler ve beceriler üzerine bir araştırma yapacağız.

İnsanlar yerler ve çevreler öğrenme alanı içerisinde genel olarak şu bilgiler verilmeye çalışılmaktadır. İnsanın yaşamını devam ettirebilmesi için gereken mekânsal temel bilgi, beceri ve değerleri bireye kazandırmaya çalışır. İnsanlar yerler ve çevreler öğrenme alanı temel de coğrafyaya dayanmaktadır. Sosyal bilgiler ders kitabı içerisine yer alan öğrenme alanı içerisinde bireye kazandırılmak istenen hedefler ise, insanın çevresi ile etkileşimini tanımak, bu konuda çeşitli beceri ve değerleri kullanarak bu etkileşimin neden ve sonuçlarını anlamak ve geleceğe yönelik bireysel ya da toplumsal bakış açısı kazandırabilmek amaçlanmaktadır.

Öğrenciler bu alana, basitten karmaşığa, yakından uzağa ve bulunduğu yerden çevreye doğru açılan ve gittikçe kompleks bir hâl alan bir yaklaşım ile dâhil edileceklerdir. Sosyal bilgiler 6.sınıf ders kitabında İnsanlar Yerler ve Çevreler öğrenme alanı içerisinde Hitit Tarihi ile ilgili bilgilere Yeryüzünde yaşam ünitesi başlığı altında yer verilmiştir.

İlk çağda Anadolu ve çevresi konu başlığı altında Hitit tarihi ile ilgili bölüme yer verilmiştir. Bu öğrenme alanı işlenirken vatanseverlik ve doğal çevreye duyarlılık gibi değerlerle mekân algılama ve harita okuryazarlığı gibi becerilerin de öğrenciler tarafından edinilmesi sağlanmaya çalışılacaktır.

Ders kitabında verilmek istenen kazanım ise şu şekildedir. Anadolu ve Mezopotamya’da yaşamış ilk uygarlıkların yerleşme ve ekonomik faaliyetleri ile sosyal yapıları arasındaki etkileşimi fark eder.

Kazanımın müze ve eğitimle ilişkilendirilmesi istenmiştir. Doğrudan verilecek beceri harita okuma ve atlas kullanma verilecek değer ise, doğal çevreye duyarlılık ayrıca konu içerisinde tarihsel süreç işlenirken tarih şeridi kullanılarak çağ, yüzyıl ve milat kavramları vurgulanacaktır.

Anadolu ve Mezopotamya’da yaşamış ilk uygarlıkların yerleşme ve ekonomik faaliyetleri ile sosyal yapıları arasındaki etkileşimi fark eder kazanımının Hitit tarihi konularına yansımalarını yukarıdaki görselleri inceleyerek görmeye çalışacağız

Hitit tarihinin anlatıldığı bölümde metin içerisinde Hititlerinde diğer uygarlıklar gibi nehir kenarlarında yaşamayı tercih ettikleri üzerinde durulmuştur. Burada bilgi verilmeden önce eski çağ tarihi konularının anlatılmaya başlandığı konumuzun başından itibaren Karain mağarasından başlanarak Çatalhöyük yerleşmesi, Gordion ve Amasya gibi yerleşim yerleri yerleşim özellikleri anlatılarak verilmiştir.

– İlk Çağda insanlar mağaraları yerleşme alanı olarak kullanmışlardır. Karain Mağarası Anadolu’daki en eski yerleşim yerlerinden biridir. Aynı zamanda yurdumuzun en büyük doğal mağarasıdır (Fotoğraf 2.18).

Şekil 52. 6.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 42

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.

– Çatalhöyük, yerleşik hayata geçişin ilk örneklerinden olan bir yerdir. Bu yörenin yerleşim alanı olarak seçilmesinde evlerin inşası için kullanılan kil ve kirecin varlığı, verimli tarım alanlarına sahip olması ile su kaynaklarının bulunması etkili olmuştur. Ayrıca çevresinde yaban hayvanlarının fazla oluşu da yerleşme için bu alanın seçilmesinde rol oynamıştır.

Şekil 53. 6.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 43

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.

Gordion'daki höyüğü gezdiler (Fotoğraf 2.21). Arkeologların yaptıkları kazı çalışmaları sonrasında buldukları ağaç mobilyalar, bronz taşlar, seramikten yapılmış çanak ve çömlekler, şehir surları, kale kalıntıları vb.ni gördüler.

Şekil 54. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 44

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.

13 Günümüz Amasya'sına ait Fotoğraf 2.23'ü inceleyiniz. MÖ 5000 yıllarında kurulduğu bilinen Amasya'nın bir vadide, akarsu boyunca kurulmasının nedenlerinin neler olabileceğini söyleyiniz.

Şekil 55. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 45

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.

İlk insanlardan bugüne kadar geçen zamanda yerleşmeler değişime uğramıştır. Ama yerleşmeyi etkileyen yer şekilleri, iklim, su, toprak ve bitki örtüsü gibi faktörler hep aynı kalmıştır. Örneğin XIX. yüzyılda İngiltere'de gerçekleşen Sanayi İnkılabı sonrasında insanlar köylerden şehirlere göç etmişlerdir. Şehirlerde artan nüfus sonucunda ham maddelere ve ticaret yollarına yakın şehirler hızla büyümüştür. Buralarda artan konut ihtiyaçları yeni yerleşmeleri de beraberinde getirmiştir. Tüm bu yenilikler gerçekleşirken insanlar geçmişte bulunduğu gibi ulaşımı kolay, düz arazileri ve uygun iklim koşullarına sahip, bol su kaynaklarının bulunduğu yerleri yerleşim yeri olarak tercih etmişlerdir (Temsilî resim 2.1).

Anadolu toprakları da geçmişte olduğu gibi günümüzde de yerleşim yeri olarak önemini korumaktadır. Verimli topraklara ve elverişli iklim koşullarına sahip olan Anadolu, deniz ve kara ticaretinin de gelişmesi açısından uygun bir konuma sahiptir. Bu konumu Anadolu'nun her zaman gözde yerleşim yerlerinden biri olmasını sağlamıştır.

Şekil 56. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 45

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.

İnsanların yerleşim amacı ile akarsu çevrelerini tercih ettiklerine değinilmiştir. Bu bölgelerde tarım yaptıkları Sümer, Babil uygarlıklarına değinirken bilgi olarak verilmiştir.

Sümerler, şehirlerini zigguratların etrafına kurmuşlardır (Temsilî resim 2.3). Sahip oldukları verimli arazilerden dolayı geçimlerini tarım yaparak sağlamışlardır. Tarımsal faaliyetleri için sulama kanalları açmışlar ve topraklarını sulamışlardır. Ürün fazlalarını pazarlarda değış tokuş etmişlerdir. Ülkelerinde olmayan ürünleri başka ülkelerden getirmişlerdir. Genellikle buğdaydan ekmek ve yemek yapan Sümerler evlerini de kilden inşa etmişlerdir.

Şekil 57. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 46

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.

Başlıca geçim kaynakları tarım ve ticaret olan Babiller tıp ve astronomi alanlarında ilerlemişlerdir.

Şekil 58. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 47

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.

Asurluların buldukları bölgenin tarım elverişli olmayışından dolayı ticarete yöneldiklerine değinilmiştir.

Mezopotamya'da kurulan diğer bir uygarlık da Asurlulardır. Asurluların başkenti Ninova şehridir. Yaşadıkları topraklar tarıma elverişli olmadığı için hayvancılık ve ticaret ile uğraşmışlardır. Asurlular, Anadolu'da Kültepe, Alishar ve Boğazköy gibi yerlerde ticaret kolonileri kurmuşlardır. Anadolu'ya bu koloniler aracılığı ile yazıyı taşımışlardır. Ticareti canlandırmak için Kral Yolu'nu kullanmışlardır.

Şekil 59. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 47

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.

Sümerlerin şehir devletleri halinde yaşamaya başlamaları ve buna bağlı olarak tapınaklarında yani ziguratlarda bilimsel çalışmaların hız kazandığı hususlarına da değinilmiştir. Babillerde sosyal yaşama bağlı olarak Babil kanunlarının geliştiği ve özelliklerine değinilmiştir.

En parlak dönemlerini ünlü hükümdarları Hammurabi zamanında yaşamışlardır. Hammurabi, Mezopotamya'nın en gelişmiş kanunlarını hazırlamıştır. Büyük bir taş üzerinde yazılmış olan bu kanunlarda mülkiyet, ticaret ve ceza gibi konulara değinilmiştir. Bu kanunların temeli kısasa kısas esasına dayanmaktadır. Bu esasa göre işlenen bir suç, suçu işleyene aynen uygulanmaktadır.

Şekil 60. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 47

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.

Hititlerin de Mezopotamya uygarlıkları gibi akarsu kenarlarına yerleştikleri hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra devletin kral ve kraliçe (Tavana) tarafından yönetildiğine de değinilmiş kral ve kraliçenin pankuş denilen soylulardan oluşan meclise karşı sorumlu olduğundan bahsedilmiştir. Daha sonra toplumun hür yarı hür ve kölelerden oluştuğu ile ilgili bilgi verilerek toplumsal yapı vurgulanmaya çalışılmıştır.

Devleti'ni kurmuşlardır (Harita 2.9). Hititler de Mezopotamya'da yaşamış ilk uygarlıklar gibi yerleşim alanı olarak akarsuların çevresini tercih etmişlerdir.

Hititlerde devlet, kral tarafından yönetilirdi. Ancak "Tavananna" adı verilen kraliçe de yönetimde söz sahibiydi. Kral, pankuş adı verilen ve soylulardan oluşan meclise karşı sorumluydu. (Temsilî resim 2.6) Toplum hür, yarı hür ve kölelerden oluşurdu.

Şekil 61. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 48

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.

Fakat burada Pankuş Meclisi ve toplumsal yapı arasında bir bağlantı kurulamamıştır. Ayrıca kral adlı görsel pankuş meclisini mi yoksa toplumsal yapıyı mı anlatmakta olduğu tam anlamıyla kavranamamaktadır.

Temsilî resim 2.6: Kral

Şekil 62. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 48

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.

Ayrıca görselde verilen karakterler kılık kıyafet olarak günümüze yakın bir şekilde giydirilmiştir. Bu görsel öğrencinin yaş aralığı da göz önünde bulundurulduğunda öğrenci için yeterince açık net bir görsel değildir. Buradan kazanımda yer alan sosyal yapıları hakkında bilgilere ulaşır hususunu tam anlamı ile karşılayamamaktadır. Eserde verilen bir diğer görselde kutucuk içerisinde Hititler hakkında bilgi verilmiştir. Öğrenciden bu bilgilere bakarak çıkarımlarda bulunması istenmiştir.

Hititler

Ekilip biçilen araziler saraya ve tapınağa aitti. Tarlalarda çok miktarda arpa ve buğday ekilirdi. Hasatta elde edilen ürünler çiftçiler tarafından sarayda ve tapınaklarda bulunan ambarlara taşınırdı. Tahıllar önemli ve değerli bir hazinedi çünkü insanlar bundan beslenirdi. Ambarlardaki miktarlar tabletlere yazılıp denetlenirdi, çalışan işçilere maaş olarak tahıl verirdi.

Avlanan hayvanların her şeyinden faydalanılırdı. Derisinden ayakkabı, kıyafet; kemiklerinden düğme ve aletler yapılırdı, eti ise yenirdi.

Çiğdem Maner, Tarih Canavarı Hititler, s. 52. (Kısaltılmıştır.)

Şekil 63. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 48

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.

Hititlerde halkın ekip biçtiği tarım ürünlerini tapınaklara ve saraylara bağlı olarak yaşadıkları için buralara götürdüklerine değinilmiştir. Tarım ürünlerinin Hititlerin yaşamlarındaki önemine yine bu metinde yer verilmiştir. Tapınaklara ve saraylara getirilen tarım ürünlerinin kayıtlarının tabletler de tutulması ile yazının gelişimine bir katkı sağladığı hususuna da değinildiğinin bir göstergesi kabul edilebilir fakat burada konu net bir şekilde açıklığa kavuşturulmamıştır.

İşçilere ücret olarak tahıl ürünlerinden verildiğine de değinerek tarım ürünlerinin Hititlerin ekonomik ve sosyal yapısı için ne kadar önemli olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır. Avcılıktan elde ettikleri ürünlerinin hemen hemen hepsini kullandıklarına da değinilmiş kemiklerinden iğne derisinden kıyafet yapıldığına vurgu yapılmıştır. Fakat metnin kenarında yer verilen görsel metinde verilen bilgileri bire bir yansıtmamaktadır.

Görselde boyut olarak çok küçük bir resim kullanılmıştır. Bu görselde raflarda küfeler kap kacaklar gözükmekte ve rafların önünde oturan bir karaktere yer verilmiştir. Görsel üzerinde bir fikir yürütecek olursak zigurata getirilen tahılların başında bekleyen birinin yansıtılmaya çalışıldığı düşünülebilir. Fakat bu tamamı ile benim görüşümdür.

Öğrencide de farklı yorumlara sebep olabilecek konu dışı yorumlara sebep olabilecek bir özelliğe sahiptir. Eğer görsel bizim yorumumuzdaki gibi bir tanıımı simgelemek için kullanıldıysa bu görsel yerine piramit şeklinde bir zigurat görseline yer verilmesi uygun olacaktır. Tapınak önünde ellerinde tarım ürünlerini bırakmaya gelmiş insanlar bir sıra oluşturmuş şekilde resmedilip bu kişilerin önünde de gelen ürünleri elinde tablet olan biri kayda geçiriyor şekilde tasvir edilmesi görselin öğrenci tarafından yorumlanması açısından daha verimli olacaktır.

Sadece bu şekilde yapılabilecek bir tasvir ile metin içerisinde bu bilgilere yer vermeden öğrencilere görsel hakkında bu insanlar ne yapıyor şeklinde yorumlar yaptırılarak metinde verilen bilginin öğrencilerce bulması da sağlanabilecektir. Görsel bu yaptığımız yorumlar dışında çok farklı bir anlamada geliyor olabilir tapınakta istiflenmiş ürünler yerine oturan adam ile ilgili çanak çömlek yapan bir adamdır. Tarzında da bir yoruma ulaşılabilecektir.

Bu durumda görselin kutucukta yer alan metin ile ilgili hiçbir bağlantısı olmaz. Görüldüğü gibi verilen görsel ile ilgili biz bile çok farklı yorumlar yapabiliyoruz. Bu öğrencinin yaş grubu dikkate alındığında da daha somut işlemler döneminde yer alan bir öğrenci için algılamak oldukça zor olacaktır. Metin kutusu üzerinde yer alan sorunun cevabını vermesi oldukça zorlaşacaktır. Öğrenci sadece metinden anladıkları ile ilgili yorumlar yapacak bu durumda görsel etkisiz kalacaktır. Ya da görselle ilgili yanlış çıkarımlara gidecek bu durumda kazanımın gerçekleşmesi de zorlaşacaktır.

Kitapta yer alan bir diğer görselde kil ve kaya kabartmalar üzerinde yer alan Hitit askerleri resmedilmiş ve buradan yola çıkarak öğrencilerin Hititlerin savaşçı bir toplum olduklarına ve sosyal yaşantılarına dair bilgilere ulaşabileceklerine dair fikir yürütülmüştür.

Fotoğraf 2.27: Bir Hitit kabartmasında miğferli askerler (Anadolu Medeniyetleri Müzesi)

Hitit sanatında kabartmalar önemli bir yer tutar. Bunlar kil ve kayaların üzerlerine işlenmiş resimler (hiyeroglif)dir. Bu kabartmalar incelendiğinde Hititlerin savaşçı bir toplum olduklarına ve sosyal yaşantıları ile ilgili bilgilere ulaşmak mümkündür (Fotoğraf 2.27).

Şekil 64. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 49

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.

Tablet üzerinde Hitit askerlerini görmek mümkündür. Fakat buradan yola çıkarak Hititler savaşçı bir millettir fikrine ulaşmak ve sadece bu fikirden yola çıkarak Hititlerin sosyal yapıları ile ilgili bilgilere ulaşmak öğrenciler ve bizim için oldukça zor olacaktır. Yine öğrencinin yaşı ve gelişim özellikleri dikkate alındığında bu tarz çıkarımlarda bulunması oldukça zordur.

Sosyal bilgiler 7. Sınıf ders kitabında Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanı ders kitabı içerisinde zaman içinde bilim ünite başlığı altında kendisine yer bulmuştur. Bilim Teknoloji ve Toplum öğrenme alanını genel hatları ile inceleyecek olursak bu öğrenme alanı ile şu amaçlara ulaşılacak istenilmektedir.

Öncelikle öğrenciye bilimsel, yenilikçi ve eleştiriler düşünce sisteminin Bilim ve teknolojinin geliştirilebilmesinin temelini oluşturduğu, ayrıca bilim ve teknolojinin gelişim süreci ve bu gelişimin toplumsal yaşam üzerine etkilerini fark etmesini sağlayıp, teknolojik gelişmelerin gündelik yaşam üzerine etkilerini ve doğaya verebileceği zararları kavrayabilmesini sağlamayı amaç edinmiştir.

Akademik dürüstlük gibi ilkelerin de öğrenciye kavratılmasını amaç edinmiştir. Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabı içerisinde yer alan Bilim teknoloji ve toplum öğrenme alanına zaman içinde bilim konusu başlığı altında yer verilmiştir.

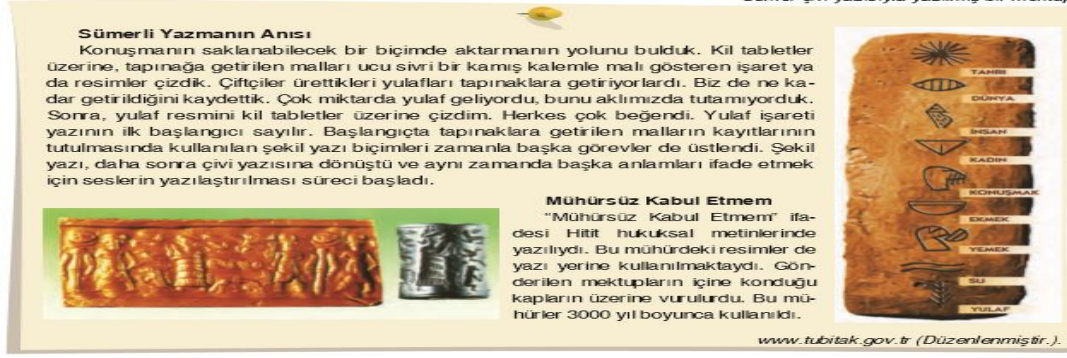
Ders kitabında yer alan ünite başlığı altında Sümerler ve Hititler de yazı konu başlığı altında edinilebilecek kazanım, değer ve beceriler üzerinde kısaca durmaya çalışacağız.

Bu ünite işlenirken bilimsellik ve özgürlük gibi değerlerle zaman ve kronolojiyi algılama becerisinin de öğrenciler tarafından edinilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Bilginin korunması, yaygınlaştırılması ve aktarılmasında değişim ve sürekliliği inceler. Yazının icadından günümüze kadar farklı depolama, yaygınlaştırma ve aktarma teknikleri üzerinde kısaca durulur.

Kazanımları ise: İlk yazı örneklerinden yola çıkarak yazının kullanım alanlarını ve bilgi aktarımındaki önemini fark eder. Kazanımların burada da müze ile eğitimin ilişkilendirilmesi istenmiştir. Anadolu medeniyetler müzesinin sanal olarak gezilebileceği önerisinde bulunulmuştur. Bu ünite içerisinde verilecek beceri; Zaman ve kronolojiyi algılama, doğrudan verilecek değer; bilimselliktir.

7. sınıf ders kitabımızı İlk yazı örneklerinden yola çıkarak yazının kullanım alanlarını ve bilgi aktarımındaki önemini fark eder. Kazanımını temel alarak kitap içerisinde verilen bilgiler ve görsellerden yola çıkarak kazanımların ulaşılabilirliğini incelemeye çalışacağız.

Ders kitabında yazının ilk nerede hangi uygarlık tarafından çıktığına değinilmiştir. Mezopotamya bölgesi ve Sümerlere burada yer verilmiştir.

Şekil 65. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 102

Kaynak: Özdemir, H., Evirgen, Ö. F., Dağ, Ö., (2017), İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Yazının Sümerler tarafından nasıl ortaya çıktığı yine net bir şekilde ifade edilmiştir. Tapınaklara getirilen yiyeceklerin kayıt edilmesi esnasında getirilen ürünlerin resimleri çizilerek tabletlere not tutulduğu daha sonra bu şekillerden yola çıkılarak yazının oluşmaya başladığı ifade edilmiştir. Burada ayrıca yazının önemine ise şu şekilde değinilmiştir. Tarihin neden Sümerlerden itibaren başladığına Sümerlerden önce de birçok uygarlığın yaşadığına fakat onlar ile ilgili yazılı bir metin kalmadığı için bu uygarlıklar hakkında her hangi bir bilgiye sahip olunamadığı belirtilmiştir.

Kuşkusuz insanlık Sümerlerle başlamaz, çok daha öncelere uzanır.
Fakat onlardan kalan yazılı belge olmadığı için haklarında fazla bilgi yoktur.

Şekil 66. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 102

Kaynak: Özdemir, H., Evirgen, Ö. F., Dağ, Ö., (2017), İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Burada vurgulanmak istenen nokta yazının önemidir. Uygarlıkların varlıkları hakkında bilgilerin günümüze aktarılması yazı sayesinde gerçekleştiği üzerinde durulmuştur. Buradan yola çıkarak kazanım içerisinde yer alan yazının bilgi aktarımı hakkında ki önemi bölümüne ulaşmak mümkündür. Hititlerde resimlerin mühür yerine kullanıldığı ve bu mühürlerin 3000 yıl boyunca kullanıldığına da değinilmiştir. Buradan da yola çıkarak Hititlerin kendilerinden sonraki uygarlıklara mühür ile ilgili bir katkı sağladıkları sonucuna da ulaşabiliriz. Kitabımızın bu

bölümünde kazanımlara ulaşılabilir. Fakat burada da verilen görsellerin net olmayışı kazanımların yansıtılmasını zorlaştırmaktadır.

Sümer çivi yazısıyla yazılmış bir mektup

Şekil 67. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 102

Kaynak: Özdemir, H., Evirgen, Ö. F., Dağ, Ö., (2017), İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Görüldüğü gibi görsel oldukça küçük boyutta yer bulmuş buna karşı kitapta metin oldukça fazla yer verilmiştir. Görsel daha net ve büyük verilmiş olsa öğrenci burada yer alan harflerin şekillerine dikkatini verir ve konunun öğrenimi daha kolay gerçekleşmiş olur. Görsel hiçbir şekilde dikkat çekici değildir. Ayrıca görsel öğrencinin dikkatini çekse bile öğrencinin inceleyebileceği bir boyutta değildir. Bu durum öğrencinin konu üzerinde dikkatini toplamasını engeller ve kazanımın tam manası ile gerçekleşmesini güçleştirir.

4.5. Hitit Tarihi ile İlgili Konularının Öğretim İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi.

Sosyal bilgiler 5,6 ve 7. Sınıf ders kitaplarında Hitit tarihi ile ilgili konular tarih öğretimi ve öğretim ilkeleri açısından değerlendirilmeye çalışılacaktır. Konumuz ile ilgili bu bölümleri incelemek amacı ile öğretim yöntem ve teknikleri ile ilgili kaynaklar taranmıştır. Bu kaynaklardan elde edilen veriler toplanmıştır. Bu kaynaklara dayanarak çalışma tamamlanmaya çalışılacaktır.

4.5.1. Çocuğa görelik ilkesi. Sosyal bilgiler 5, 6 ve 7. Sınıf ders kitaplarını incelediğimiz zaman ders kitaplarında öğrenci düzeyi çok fazla dikkate alınmamıştır. Çocuğa görelik ilkesi öğrencinin bir bütün olarak ele alınması gerektiğini savunur. Öğrencinin öğrenme ve gelişim özellikleri temel alınarak öğretim gerçekleştirilmelidir (Dirik, 2014, s:108). Öğrencinin bilişsel gelişimi açısından ders kitaplarının içerik olarak eksik kaldığı durumlar göze çarpmaktadır. Bilişsel gelişimi uygunluk ile ilgili çalışmamız içerisinde bir kaç örnek verecek olursak;

Anadolu Medeniyetleri

medeniyet: Uygarlık.

Şekil 68. 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 191

Kaynak: Evirgen, Ö. F., Özkan, J., Öztürk, S., Öz dural, S., (2017), İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. Yukarıda beşinci sınıf ders kitabında verilen medeniyet kavramı Köstüklü'nün de eserinde yer verdiğini gibi soyut bir kavramdır. Öğrenci bilişsel gelişim açısından bu kavramı algılayabilmesi oldukça zor olacaktır. Ayrıca verilen kavramın tam bir açıklaması yapılmamış bu durum öğrencinin bilişsel olarak konuyu kavramasını zorlaştıracaktır. Kavram öğretiminde yer alan ayırma, seçme ve tanıma gibi ilkelerin yerine getirilebilmesi için kavramın öncelikle bir tanımının olması gerekmektedir. Çalışmamız içerisinde bilişsel gelişimin tarih öğretimi üzerine etkileri bölümünde bu tür kavramlara daha çok değinilmiştir.

Metin olarak incelediğimizde;

Hititler, önemli gördükleri olayları anal (yıllık) denilen kil tabletlere yazarlardı. Bunlar Hititlerin tarih kitaplarıydı. Hititleri son derece becerikli mühendislerdi. Taştan inşa ettikleri barajlardan günümüze ulaşanlar bulunmaktadır. Çorum yakınlarındaki başkentleri Hattuşa'ya saraylar, tapınaklar inşa etmişler ve surlarla şehri korumuşlardı.

Şekil 69. 5.sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 40

Kaynak: Evirgen, Ö. F., Özkan, J., Öztürk, S., Öz dural, S., (2017), İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Paragrafın ilk bölümünde analardan bahsedilmiş daha sonra hititler ile ilgili farklı bilgilere yer verilmiştir. Paragraf içerisinde yoğun bilgi aktarımı gerçekleştirilmiş ayrıca paragraf içerisinde tek bir konudan bahsedilmemiş paragraf içerisinde bütünlük oluşturma açısından da eksiklikler oluşmuştur. Öğrenci yaşı itibari ile yoğun bilgi içerisinde sıkılacak konunun anlaşılması açısından eksiklikler oluşacaktır. Kitap içerisinde diğer metinlerde öğrencinin bilişsel gelişim düzeyine uygunluğu açısından ele aldığımız bölümde detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Hazırbulmuşluk ve sarmal programlar açısından değerlendirdiğimizde de yine öğrenci düzeyini ve program yapısını tam anlamıyla karşılanmadığı ile ilgili sonuçlara ulaşılmıştır.

Hititler, önemli gördükleri olayları anal (yıllık) denilen kil tabletlere yazarlardı. Bunlar Hititlerin tarih kitaplarıydı. Hititleri son derece becerikli

Şekil 70. 5.sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 40

Kaynak: Evirgen, Ö. F., Özkan, J., Öztürk, S., Özduval, S., (2017), İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Hitit kralları tanrılara hesap vermek amacıyla kendi dönemleri ile ilgili olayları kaydettirmişlerdir. Bu durum analların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Böylece tarih yazıcılığının ilk örnekleri ortaya çıkmıştır.

Şekil 71. 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 49

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.

Beşinci sınıf ders kitabında Hititlerin önemli gördükleri olayları anallara yazdıklarından bahsetmiş, bu yönüyle hititler için bir tarih kitabı niteliği taşıdığına değinmiştir. Fakat Analların ne olduğu ile ilgili bir tanım yapılmamıştır. Analların ne için yazıldığı bilgisine altıncı sınıf ders kitabında yer verilmiştir. Analların tanrıya

hesap vermek için yazıldığı bilgisi burada yer bulmuştur. Bu yönüyle tarih yazıcılığının ilk örneklerinin ortaya çıktığına vurgu yapılmıştır. Sarmal programda öncelikli olarak konu ile ilgili temel bilgiler verilmeli ve her geçen yıl üzerine yenilere eklenerek geliştirilmelidir. Burada beşinci sınıf ders kitabında anallar Hititlerin tarih kitabıydı şeklinde bir tanıma yer verip analların neden tarih kitabı olma özelliği gösterdiğinin bilgisi altıncı sınıf ders kitabında yer bulmuştur. Öğrenci beşinci sınıfta herhangi bir ön bilgisi olmadan analların tarih kitabı özelliği taşıdığına sonucuna ulaşması oldukça zor olacaktır. Öğrenci, analların tanrılara hesap verilmek için tarafsız olarak yazılması bu yönü ile tarihi kaynak niteliği kazanması sonucuna ancak analların ne için yazıldığı bilgisine sahip olması ile varabilecektir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde hazırbulmuşluk ve sarmal program açısından değerlendirme bölümünde bu alan daha detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Kitap görsel öğeler açısından değerlendirdiğinde de görsellerin öğrencinin kitap içerisindeki bilgileri somutlaştırabilmesi ve konuyu yansıtabilmesi açısından yetersiz kaldığı ile ilgili tespitlerde bulunulmuştur.

2.10 Kadeş Antlaşması

Şekil 72. 5.sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 40

Kaynak: Evirgen, Ö. F., Özkan, J., Öztürk, S., Özduval, S., (2017), İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Fotoğraf 2.26: Kadeş Antlaşması'nın bir parçası (İstanbul Arkeoloji Müzesi)

Şekil 73. 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 49

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.

Beşinci ve altıncı sınıf ders kitaplarında kadeş antlaşması metni ile ilgili görsele yer verilmiştir. Kullanılan görsellerin üzeri net olarak görülememektedir. Metin üzerinde yer alan yazı karakteri ve çizgiler daha net olmalı görselde canlı renkler kullanılmalıdır bu sayede öğrenciler metin üzerine nasıl yazı yazılmış, yazı karakterleri, yazı yazma biçimleri ve yazıyı ne üzerine yazdıkları ile ilgili meraklarını karşılayabilecek sonuçlara ulaşabilecekler ve konunun bir resim sayesinde daha kapsamlı olarak öğretilmesi sağlanabilecektir. Fakat buradaki görsel yeterince dikkat çekici ve öğrencide merak uyandırabilecek şekilde kullanılmamıştır. Görsel öğeler açısından yaptığımız incelemeler bölümünde bu bölüme daha detaylı bir şekilde yer verilmiştir.

4.5.2. Yakından uzağa ilkesi. Öğrenciler 5,6 ve 7. Sınıflarda buldukları bölgelerde müze gezileri yapabilirler. Yedinci sınıf sosyal bilgiler öğretmen kılavuz kitabı incelendiğinde müze ve eğitimin ilişkilendirmesi istenmiştir. Yıllık plan içerisinde de doğrudan yada sanal ortamda gezi yapılabileceği üzerinde durulmuştur;

SÜRE		ÖĞRENME ALANI: BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM			ÜNİTE 4: ZAMAN İÇİNDE BİLİM				
		Doğrudan verilecek beceri: Zaman ve kronolojiyi algılama			Doğrudan verilecek değer: Bilimsellik				
AY	HAFTA	SAAAT	KAZANIMLAR	KONULAR "ETKİNLİKLER"	DERS İÇİ VE DİĞER DERSLER İLE İLİŞKİLENDİRME	ATATURKÇULUK	ARA DISİPLİNLER İLE İLİŞKİLENDİRME	ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	AÇIKLAMALAR
ŞUBAT	1. HAFTA (5-9 ŞUBAT)	3	1. İlk uygarlıkları bilimsel ve teknolojik gelişmelere katkılarına örnekler verir. 2. İlk yazı örneklerinden yola çıkarak yazının kullanım alanlarını ve bilgi aktarımındaki önemini fark eder.	Teknoloji ve uygarlıklar Yazı	4. ve 5. kazanımlar için Fen ve Teknoloji dersi "Güneş Sistemi ve Otesi: Uzay Bilimcesi" ünitesi (3.2, 3.4, 3.6 kazanımlar)		İNSAN HUKUKLARI ve VATANDAŞLIK EĞİTİMİ KAZANIMLARI (5-12) 12. Düşünce ve ifade özgürlüğünün önemini fark eder	Klasik, Boşluk Doldurma, Doğru Yanlış Çıkartma Seçmeli, Eşleştirme	Türkiye'nin çeşitli illerinde bulunan arkeoloji müzeleri ile Anadolu'daki ilk yazılı tabletlerin bulunduğu Kültepe yerleşimi, Anadolu Medeniyetleri Müzesi sanal ya da gerçek ortamda incelenebilir.(1.-2. kazanım)
		3	3. Türk ve İslam devletlerinde yerleşen bölgelerinin bilimsel gelişme sürecine katılımlarını değerlendirir	Türk ve İslam bilgileri	3.2. Göz bilimcilerin; teleskoplar yardımıyla gök cisimlerinin hareketlerini ve yapısını inceleyen bilim insanları belirir.			Cografik Kesitler, Rönesans, Reform ve Aydınlanma Çağı işlenecek, Sanayi İnkılabı ise bilimsel ve teknolojik açılardan ele alınacaktır. (4. kazanım)	
	1. HAFTA (10-23 ŞUBAT)		4. 15 ve 19. yüzyıllar arasında Avrupa'da yaşanan gelişmelerin günümüz bilimsel birikiminin oluşmasına etkilerini fark eder	Yeni Dünyalara Yolculuk	3. kazanım için Fen ve Teknoloji dersi "Güneş Sistemi ve Otesi: Uzay Bilimcesi" ünitesi (3.3 kazanım)			UYARI: Anayasamızın (Bilim ve Sanat özgürlükleri ile ilgili) 27. maddesi de ele alınacaktır. (5. kazanım)	
MART	1. HAFTA (28 ŞUBAT - 3 MART)		5. Tarihsel süreçte düşünceleri ifade etme ve bilim özgürlüklerini bilimsel gelişmelere ilişkilendirir. Ünite Değerlendirmesi		3.3: "Ünlü Türk Gükbilimciler ve çalışmalar hakkındaki örnekler verir."				

Şekil 74. 7. Sınıf, Sosyal Bilgiler Dersi 2017-2018, Ünitelendirilmiş Yıllık Plan Örneği

Kaynak: <https://sosyalciniz.wordpress.com/2017/09/10/2017-2018-sosyal-bilgiler-7-yillik-plan/>

Uyarılar bölümünde ikinci maddede de görüldüğü gibi Türkiye'nin çeşitli illerinde bulunan arkeoloji müzeleri ile Anadolu da ilk yazılı tabletlerin bulunduğu Kültepe yerleşimi ve Anadolu Medeniyetler müzesi sanal ya da gerçek olarak incelenebileceği üzerine durulmuştur. Öğrenci bu doğrultuda kendine en yakın olan yerdeki müzelerde bu tarz görsellerle karşılaşmış olur. İnternet ortamında yapacağı sanal bir gezi ile öğrenimini daha etkili bir şekilde pekiştirmiş olur. Çevresinde yakın yerlerde yapacağı müze gezileri ya da tarihi alanlara yapılan geziler sayesinde yakın çevresinde bu görsel unsurları görmüş ve daha iyi algılamış olur. Beşinci ve Altıncı sınıf düzeylerinde de Eskiçağ tarihi konuları işlenirken müze gezileri yapılabilir. Çevrelerinde tarihi alanlar var ise bu bölgelere gezi düzenlenebilir.

4.5.3. Kolaydan zora, basitten karmaşıklığa ilkesi. Ders kitapları incelendiğinde kitaplarda kullanılan kavramlar öğrencinin bilişsel gelişimi açısından anlayabileceğinin çok üzerinde olduğu görülmüştür. Bu kavramlar; medeniyet, anal, tavanna, soylu, meclis gibi kavramlardır. Çalışmamızın öğrenme ve gelişimle ilgili bölümü ve sosyal bilgiler öğretiminde kavram öğretimi ile ilgili bölümler incelendiğinde burada vermek istediğimiz kavramların öğretiminin ne kadar zor

olacağı hakkında gerekli bilgilere ulaşılabilecektir. Kavramlar somut işlemler döneminden soyut işlemler dönemine geçiş dönemi içerisinde olan öğrenci için öğrenimi oldukça zor olacaktır. Öğrenci kavramları algılayamadıkça kendinde eksiklik hissedecektir. Tarih öğrenmenin oldukça zor olduğu kanısına ulaşacaktır. Tarih öğretimine karşı olumsuz tutum geliştirecektir. Ders kitabı öğrencinin tek başına oturup incelediğinde algılayabileceği bir yardımcı kaynak olduğunu ders kitaplarının özelliklerini incelerken görülmüştür. Ders kitabında görsel ve metinler ile ilgili verilen sorular öğrencinin algılayabileceğinin çok üstündedir.

Sıra Sizde

Aşağıdaki arkeolojik buluntuları inceleyiniz. Bu buluntulara bakarak Anadolu medeniyetleriyle ilgili hangi bilgilere ulaşılabileceğini defterinize yazınız.

2.16

Şekil 75. 5.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 44

Kaynak: Evirgen, Ö. F., Özkan, J., Öztürk, S., Özduval, S., (2017), İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Fotoğraf 2.26'yı inceleyiniz. Antlaşma sizce neden kil tablet üzerine yazılmış olabilir? Söyleyiniz.

Şekil 76. 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 49

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları

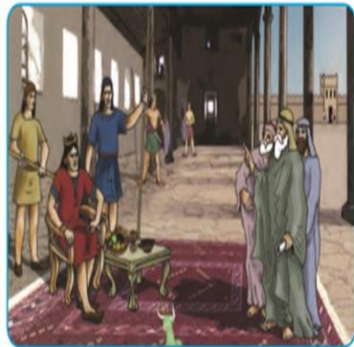

Şekil 77. 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 49

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları

Öğrenci tek başına ders kitaplarını incelerken ders kitabında verilen veriler sayesinde bu sorulara cevaplar bulabilmesi oldukça zordur. Öğrenci bu sorulara cevap üretilmediği müddetçe kendisini başarısız görecektir. Bu yüzden ders kitabı öğrencinin tek başına oturup incelendiğinde öğrenciye yol gösterici öğrencinin istifade edebileceği şekilde yapılmalı öğrencilere kolaylıklar sağlamalıdır.

4.5.4. Somuttan soyuta. Sosyal bilgiler 5,6 ve 7. sınıf ders kitaplarında Hitit tarihi ile ilgili bölümler incelendiğinde kavramların yeterince soyutlaştırılmadığı görülmüştür. Kavramlar ve metinler görseller ile tam anlamıyla desteklenememiştir. Kullanılan kavramlar çocuğun gelişim düzeyinin oldukça üzerindedir. Bilişsel gelişim açısından tarih öğretimi ile ilgili bölüm incelendiğinde bu durum daha detaylı bir şekilde görülebilecektir. Kullanılan görseller, görsellerin önünde verilen metinleri somutlaştırabilmelidir. Bu sayede metin içerisinde verilen soyut bilgiler görsel aracılığı ile daha net bir şekilde öğrencinin algılamasını sağlayacaktır. Görselleri incelediğimiz bölüm incelendiğinde de bu durum daha iyi görülecektir. Kitapta verilen görseller küçük boyutlarda kullanılmıştır. Görseller net değildir.

Temsili resim 2.6: Kral

Hititlerde devlet, kral tarafından yönetilirdi. Ancak "Tavananna" adı verilen kraliçe de yönetimde söz sahibiydi. Kral, pankuş adı verilen ve soylulardan oluşan meclise karşı sorumluydu. (Temsili resim 2.6) Toplum hür, yarı hür ve kölelerden oluşurdu.

Şekil 78. 6.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 48

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.

Yukarıdaki görselde de görüldüğü gibi bazı görseller önünde verilen metinleri tam manası ile yansıtamamaktadır. Görsel kral adında hazırlanmıştır. Fakat pankuş meclisini mi yansıtıyor görselin kullanım amacı nedir karşısındaki metinle ilgili mi değil mi tam bir anlam çıkarmak oldukça zordur. Bu durum öğrencilerin görsellere bakarak çıkarımlarda bulunmasını zorlaştırmaktadır. Öğretmen kılavuz kitabı incelendiğinde Altıncı sınıf ders kitabında Hititler ile ilgili bölümde kullanılan haritanın incelenmesi ve öğrencilerin bu haritadan yola çıkarak Hitit uygarlığının kurulduğu bölgeyi algılayabilmesinin sağlanması istenmiştir. Kitapta kullanılan haritada bölgeler birbirlerinden tam anlamıyla ayrılmamıştır.

Harita 2.9: Hitit Devleti

Şekil 79. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı Sayfa 48

Kaynak: Karakaya F. M., Midilli, A., Güven, M. N., (2017), İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları

Öğrencini yukarıda verilen haritadan yola çıkarak sınıfında yer alan harita üzerinde de Hitit devletinin yerini gösterebilmesi oldukça zor olacaktır. Burada somutlama yapılmaya çalışılmış fakat kitapta kullanılan harita eski çağ dönemlerini yansıtabilecek bir harita değildir. Harita boyut olarak çok küçüktür. Burada dönemi yansıtabilecek bir harita öğrenciler açısından daha etkili kullanılabilir. Yedinci sınıf kılavuz kitabında öğrencilerin müzelere geziler düzenleyebileceği internet üzerinde de yine sanal geziler düzenleyebileceğinin bilgisi verilmiştir. Bu durum öğrencinin bilgiyi algılayabilmesinde oldukça etkili olacaktır. Öğrenme esnasında ne kadar çok duyu organını işin içine katarsak öğrenme o denli etkili olacaktır. Müze gezileri beş duyu organının neredeyse tamamını işin içine katabileceğimiz bir

etkinliktir. Müze gezileri ve tarihi alanlar ile ilgili geziler 5. ve 6. sınıf düzeylerinde de yapılması öğrencinin bilgileri somutlaştırarak daha iyi öğrenmesini sağlayacaktır. Arkeoloji müzelerindeki katalog ve broşürlerden de istifade edilmesi öğrenmeyi somutlaştıracaktır. Kitaplar genel olarak incelendiğinde metinler metin içinde geçen kavramlar ve görseller öğrencinin bilgiyi somutlaştırmasında yetersiz kalmaktadır. Çalışmamızın tamamı incelendiğinde bu hususlar daha iyi görülecektir.

4.5.5. Bilinenden bilinmeyene ilkesi. Sosyal bilgiler 5,6 ve 7. sınıf ders kitaplarında yer alan Hitit tarihi konuları sarmal program ve hazırbulmuşluk açısından değerlendirilmiştir. Sarmal programda konunun önce temeli öğretilmeli ve her yıl bu noktalar tekrar edildikten sonra genişletilerek konu ilerletilmelidir. Kitaplar incelendiğinde bu hususlar açısından da çok fazla dikkat edilmediği görülmüştür. Çalışmamızın ikinci bölümünde bu alan daha detaylı olarak incelenmiştir. Kitapta beşinci sınıfta verilen kavramın tanımını 6. sınıfta ya da 7. sınıfta yapılmıştır. Kitapta verilen bilgiler geliştirilmek yerine gereksiz tekrarlar yapılmıştır.

Anadolu Medeniyetleri

Şekil 80. 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 40

Kaynak: Evirgen, Ö. F., Özkan, J., Öztürk, S., Özduval, S., (2017), İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

medeniyet: Uygarlık, bir ülkenin, bir toplumun, maddi ve manevi varlıklarının, fikir, sanat çalışmalarlarıyla ilgili niteliklerinin tümü.

Şekil 81. 7.sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 192

Kaynak: Özdemir, H., Evirgen, Ö. F., Dağ, Ö., (2017), İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları

medeniyet: Uygarlık.

Şekil 82. 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 191

Kaynak: Evirgen, Ö. F., Özkan, J., Öztürk, S., Özduval, S., (2017), İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Kitapta yer alan medeniyet kavramı 5. Sınıf ders kitabı içerisinde geçmiş fakat 7 sınıf ders kitabında kavramın tanımı yapılmıştır. Kitap içerisine verilen metinlerde de yine benzer hatalar yapılmıştır. Bu yüzden bilinen den bilinmeyene doğru bir öğrenmenin gerçekleştirilebilmesi için önce öğrencinin kavramlarla ilgili bir bilgi edinmesi ve zamanla bu edindiği bilgileri kullanarak tekrar ederek her yıl geliştirerek ilerletmelidir. Öğrencinin kavramlar ile ilgili bir ön bilgisi olmadan kavram öğretmeye çalışmak oldukça zor olacaktır.

4.5.6. Yapararak, yaşayarak öğrenme. Ders kitapları incelendiğinde Hitit tarihi konularının geçtiği bölümlerde konular görsellerle ilgi çekici hale getirilmeye çalışılmıştır. Fakat görseller beşi duyu organına hitap etmekte yetersiz kalmaktadır. Öğretim planı incelendiğinde beceri değer ve kazanımların aktarılabilmesinde müze gezilerinin yapılması gerekliliği ile ilgili önerilerde bulunulmuştur. Bunların yanında öğrenciler yaşadıkları bölgelere yakın yerlerdeki tarihi alanlara götürülebilir ve geziler düzenlenebilir. Özellikle ilkçağ uygarlıkları ile ilgili üniteler işlenirken bu tarz gezilerin düzenlenmesi öğrencinin beş duyu organını öğretim sürecine katabilmesine olanak sağlayacaktır. Bu geziler sayesinde öğrenci yakından uzağa ilkesine de bağlı olarak yakın çevresinde hangi uygarlıkların yaşadığının bilincine varacak daha sonra genellemelerde bulunabilecektir. Bütün bunların yanında öğrencilere ilkçağ uygarlıklarının sosyal ve ekonomik yaşamları ile ilgili bilinç oluşturabilmek için Drama, rol oynama, tiyatro gibi etkinlikler düzenlenilerek öğrencinin empati yapmasını ve o dönemin insanların yerine kendisini koyarak canlandırmalar yapabilme imkanı da sağlayacaktır. Ders planları hazırlanırken ve ders kitabı içerisinde etkinlik bölümlerinde öğrencinin katılabileceği aktif olarak etkinliklerde bulunabileceği alanlar düzenlenmeli, kitap kuru bilgi ile oluşturulup ezbere dayalı bir yapı oluşturulmamalıdır.

4.5.7. Açıklık ilkesi. Ders kitaplarında Hitit tarihi ile ilgili bölümler incelendiğinde özellikle 7. sınıf öğretmen kılavuz kitabında müze yerlerine geziler

düzenlenmesi veya sanal gezilerin gerçekleştirilmesini istemesi açıklık ilkesi için oldukça olumludur. Diğer sınıf düzeylerinde de bu tarz etkinlikler gerçekleştirmek uygun olacaktır. Açıklık ilkesi incelenirken kavramların öğrencinin anlayabileceği şekilde düzenlenmesi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Ders kitapları incelendiğinde kitaplarda kullanılan kavramların çoğu soyuttur. Kavramlar yeterince somutlaştırılmamıştır. Görsellerde metinlerin somutlaştırılması aşamasında yetersiz kalmıştır.

4.5.8. Güncellik ilkesi. Ders kitapları incelendiğinde güncellik ilkesi ile ilgili bir bağlantı sağlanamamıştır. Hitit tarihi ile ilgili bölümlerde dönem anlatılmıştır. İlk çağ medeniyetleri ile ilgili ortaya çıkan yeni gelişmelere yeterince yer verilmemiştir.

4.5.9. Ekonomiklik ilkesi. Ders kitabı incelendiğinde Hitit tarihi konularının geçtiği bölümlerde yoğun bilgi aktarımlarının gerçekleştiği görülmektedir. Kısa ders süreci içerisinde çeşitli etkinlikler katarak bu süre zarfını daha verimli hale getirmeye çalışmak gerekmektedir. Ders içerisinde çeşitli materyaller getirilerek bu kısa sürede dersin daha iyi kavranması sağlanmaya çalışılmalıdır. Konuların geçtiği bölümlerde sadece bilgi aktarımı yapılmış ve yoğun bir konu aktarımı gerçekleşmiştir.

BÖLÜM V

SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Sosyal Bilgiler (2017-2018) yıllarına ait 5, 6 ve 7. Sınıf ders kitaplarından yola çıkarak Hitit tarihi konuları tarih öğretimi açısından ele alınmıştır. Ders kitapları incelenirken Tarih öğretimi ve sosyal bilgiler öğretimi ile alakalı kaynaklardan istifade edilmiştir. Talim terbiye kurulu temel kanunları temel alınarak kitap içerik ve görsel analizine tabi tutulmuştur. Görsellerin değerlendirilmesinde akademik kaynaklardan ve verilerden faydalanılmıştır.

Tarih öğretimi ve sosyal bilgiler öğretimi ile ilgili kaynaklardan tarih ilköğretim ve ortaöğretim düzeyinde nasıl öğretilbilir sorusuna cevap aranırken öğrencinin gelişim ve öğrenme özelliklerinin öğrenme ve tarih öğretimi üzerindeki etkileri görülmüştür. Buradan yola çıkarak gelişim ve öğrenme psikolojisi ile ilgili kaynaklar incelenmiştir. Konumuza dâhil olan yaş grubu öğrencilerinin özellikleri bu kaynaklardan tespit edilmiştir.

Gelişim psikolojisi alanında yaptığımız çalışmalar sonucunda öğrencinin bilişsel gelişiminin öğrenme üzerinde ki etkileri tespit edilmiştir. Bu alanın başta gelen araştırmacılarından olan Piagetin, vygostky, ve Bruner gibi araştırmacıların kaynaklarından bilişsel gelişimin özellikleri araştırılmıştır. Tarih öğretimi ile ilgili yapılan çalışmalarda da bilişsel gelişimin tarih öğretimi üzerindeki etkileri görülmüştür.

Piagetin gelişim dönemleri incelenmiş ve öğrencinin soyut düşünme becerilerinin 11 yaşından itibaren gelişme göstermeye başladığını tespit edilmiştir. Fakat bu dönemler geçiş dönemi olarak kaynaklarda belirtilmiştir. Tam manası ile soyut düşünme becerilerinin kazanılması ilerleyen yıllara denk gelmektedir (Güneş, 2007 s:52, 53, 54, 55, 56). Piagetin bilişsel gelişim ile ilgili çalışmalarına tarih öğretimi üzerine yansıtan ilk araştırmacı Roy Hallamdır. Roy Halam'ın çalışmaları incelendiğinde tarih öğretimi için gerekli soyut düşünme beceresinin gelişiminin ancak 16 yaşlardan itibaren başlayabileceği noktasına ulaşılmıştır (Hallam, 1967, s:182, 183, 186, 191).

Tarihsel düşünme becerisi soyut düşünmenin daha üst noktalarında beceriler gerektirmektedir. Geçmiş ve gelecek arasında bağlantılar kurmak geçmiş bu günün şartlarından bağımsız olarak algılayabilmek, dönemin şartlarında yorumlar yapabilmek ve bu dönemle ilgili kavramları algılayabilmek üst düzey düşünme becerisi gerektirecektir. Ülkemizde tarih öğretiminde bilişsel gelişimin etkileri ile ilgili çalışmalar incelendiğinde Roy Halamın tarih öğretiminde bilişsel gelişimle alakalı çalışmasına atıflarda bulunulmuştur. Roy hallam çalışmamızda temel alınarak sosyal bilgiler ders kitabında geçen kavramlar ve görsellerin öğrencinin gelişim dönemine bağlı olarak nasıl yer aldığı hususu incelenmiştir.

Beşinci sınıf sosyal bilgiler ders kitabı bütün bu verilere bağlı olarak değerlendirildiğinde ders kitabında öncelikli olarak kavram öğretiminde kolaylık sağlayan kavram haritaları ile ilgili herhangi bir bölüm oluşturulmamıştır. Beşinci sınıf ders kitabında Medeniyet, Kadeş, Anal, kil tablet gibi kavramlar kullanılmıştır. Kullanılan kavramlar öğrencinin gelişim dönemi açısından bakıldığında bu kavramları öğrenebilmesi oldukça zordur. Kitap içerisinde net olarak kavramların tanımı yapılamamıştır. Kavramların öğrenilebilmesi için öncelikle kavramın ne olduğunu öğrencinin bilmesi gerekmektedir. Beş, Altı ve yedinci sınıflarda okutulan ders kitapları içerisinde verilen aynı kavramların tanımları birbirleri ile tutarlı olmalıdır. Fakat ders kitabı incelendiğinde bir kavramın iki ders kitabı içerisinde farklı tanımları ile karşılaşmak mümkündür. Bu durum talim terbiye kurulunda yer alan ders kitabı bilgi ve kavram yanılığına yer verilmeyecek şekilde hazırlanmalıdır durumuna aykırı bir durum oluşmaktadır. Talim terbiye kuruluna göre tanımlar ve açıklamalar net ve anlaşılır olmalıdır durumuna da ters bir durum oluşturmaktadır. Sözlük içerikte bulunan kavramları tam ve doğru olarak vermelidir.

Medeniyet ve uygarlık kavramları beşinci sınıf ders kitabında medeniyet=uygarlık şeklinde bir tanım yapılmıştır. Bu durum sözlük hazırlama ile ilgili kurallardan bir kavram eş anlamlısı olan başka bir kavramla açıklanmamalıdır durumuna ters bir durumdur. Kavramların tanımları yedinci sınıf ders kitabında ayrı ayrı açıklanmıştır. Tanımlara baktığımızda bu kavramlar birbirlerini tam anlamıyla karşılamamaktadır. Kavram görseller ve etkili öğretim yöntemleri ile somutlaştırılmaya çalışılmalıdır. Altıncı sınıf kitabında Hititler konusu incelendiğinde tavannana, pankuş, meclis, soylu gibi kavramlar yer almıştır. Bu kavramlar açıklanırken basit anlaşılır bir dil

kullanılmamıştır. Öğrencinin gelişim özelliklerine uygun basit anlaşılır ve açık bir dil kullanılmalıdır.

Beşinci ve altıncı sınıfta kullanılan bu kavramlar ne kadar basitleştirilmeye çalışılırsa çalışılırsın öğrencinin bulunduğu yaş ve gelişim dönemi itibarı ile bu kavramları algılaması ve öğrenmesi zordur. Köstüklü eserinde özellikle medeniyet kavramının ilköğretim ve orta öğretim düzeyinde öğrenilemeyecek düzeyde soyut bir kavram olduğunu ifade etmiştir (Köstüklü,1999, s:106, 107). Bütün bu verilere bağlı olarak 5,6.sınıflarda Hitit tarihi konuları içinde bu tarz kavramların kullanılması kavramların algılanması açısından oldukça zor olacaktır.

Ders kitaplarını içerik analizine tuttuğumuzda şu hususlara ulaşılmıştır. Ders kitapları incelendiğinde paragraflar arasında konu bütünlüğü sağlanamamış ve paragraf içerisinde yoğun bir şekilde bilgi aktarılmıştır. Paragraf içerisinde bir bütünlük olmalıdır. Paragraflar anlaşılır ve açık olmalıdır anlayışına ters bir durumdan söz edilebilir. Ayrıca Hititler kavramı yazılırken Hititleri şeklinde yazım hatası belirlenmiştir. Türkçeyi doğru ve etkili kullanma açısından bu durum bir hatadır.

Ders kitabında kullanılan başlıkta hata bulunmuştur. Mezopotamya uygarlıkları adı altında bir başlık atılmış başlık altında Mezopotamya uygarlıklarından sonra Hititler başlığı gelmiştir. Hititler Anadolu uygarlığı olduğu için Hitit başlığından önce Anadolu uygarlıkları hakkında bir başlık atılması bilgi yanlışlığının önüne geçilmesini sağlayacaktır. Başlıklar ve başlıklar altında verilen veriler birbirleri ile tutarlı olmalıdır.

Kitapta görseller ve metinler ile ilgili verilen sorularda öğrenciye net bilgi verilmeden çıkarımlarda bulunmaları istemiştir. Öğrencinin hiçbir şey bilmeden sadece metinlerden ve görsellerden yola çıkarak çıkarımda bulunması imkânsızdır. Ders kitabı öğrencinin kimseden yardım almadan oturup anlayarak bir şeyler öğrenebileceği derse yardımcı bir materyal olmalıdır.

Beşinci sınıf ders kitabında da Kadeş savaşından bahsedilmiş ve savaşın Hititlerin kazandığı bilgisi verilmiştir. Fakat akademik kaynaklar incelendiğin de savaşı kazanmaya yakın taraf Hititler olmasına karşın savaşı kazanan herhangi bir taraf çıkmamıştır. Bu bölümde bir bilgi hatasına yer verilmiştir. Burada Kadeş savaşının

kimler arasında yapıldığına ve sonrasında yapılan antlaşmanın ilk yazılı antlaşma olduğuna yer verilmesi bu bölümde yeterli olacaktır.

Altıncı sınıf ders kitabında verilen ikinci paragrafta Hititlerin Hitit devletini kurmadan önce Anadolu da dağınık beylikler halinde yaşadığı hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümde Hititlerin Anadolu'ya nereden geldiği ve hangi devletlere bağlı olarak varlıklarını sürdürdükleri ve daha sonrasında Hitit devletini kurmaları ile ilgili bilgi verilmesi daha doğru olacaktır. Yedinci sınıf ders kitabında Sümer ve Hititlerde yazı şeklinde bir başlık altında metin ele alınmış fakat bu bölümde sadece Sümerlerde yazının gelişimi hakkında bilgi verilmiş Hititlerde ki yazı unsuru ile ilgili bir bilgi verilmemiştir.

Hitit tarihi ile ilgili verilen kavramları hazırbulmuşluk, öğrenen ile ilgili faktörlerden önceden kazanılan yaşantılar açısından değerlendirilmiştir. Ayrıca bütün bunların yanında sosyal bilgiler öğretiminde genişleyen çevre anlayışı ile birlikte kullanılması öngörülen sarmal program anlayışı açısından da sosyal bilgiler ders kitapları incelenmiştir. Çalışmamızda öğrenme psikoloji ve gelişim psikolojisi ile ilgili kaynaklar ve program geliştirme ile ilgili kaynaklardan yararlanılmıştır. Bütün bunların yanında Bruner'ın sarmal program anlayışı ile ilgili düşüncelerinin yer aldığı eserler incelenmiştir.

Öğrenci bilişsel ve fiziksel açıdan konuyu öğrenebilecek düzeyde olmasının yanında o konu ile ilgili bir bilgi alt yapısının olması da gerekmektedir. Öğrenen ile ilgili faktörlerden önceden kazanılan yaşantılarda bu noktada bireyin öğretilecek ürün ile ilgili öncesinde bir bilgi alt yapısının olması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu sayede olumlu aktarma gerçekleşir. Eğer bireyde konu ile ilgili önceden öğrenilen bilgiler yeni bilgiler ile tutarsızlık gösteriyorsa bu durumda olumsuz aktarma gerçekleşir. Yeni öğrenmenin gerçekleşmesi de güçleşir. Sarmal programı incelediğimizde ise öncelikle öğrenilecek konu ile ilgili temel bilgiler verilecektir. Her geçen yıl bu bilgilerin geliştirilerek hem tekrarının sağlanması hem de konu ile ilgili daha kapsamlı bilgi elde edilebilmesini öngören bir yaklaşımdır. Yakın çevre kuramı ile beraber kullanımında da öğrencinin çevresindeki yeni durumları da işin içine katarak bu öğrenme durumunun kapsamını daha da geliştirmesi hedeflenmektedir (Jerome S. Bruner, 1977 s:11, 12, 13), (Gary K. Clabaugh, Edward G. Rozycki, 2010, s:37). (Öztürk, 2009, s:39, 40).

Beşinci sınıf ders kitabında Hititler konusuna değinilmiş fakat dördüncü sınıf ders kitabına bakıldığında bu konu ile ilgili herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Burada hazırbulmuşluk ve sarmal programlar açısından eksiklikler vardır. Öğrenci daha önce hiç karşılaşmadığı kavramlarla beşinci sınıfta karşı karşıya gelmiştir. Altıncı sınıf ders kitapları için aynı durum incelenmiştir. Beşinci sınıf ders kitabında kültür ve Miras konu başlığı altında Anadolu uygarlıkları başlığı altında Hitit tarihine yer verilmiştir. Aynı şekilde beşinci sınıf ders kitabında yeryüzünde yaşam ünitesinde İlkçağda Anadolu ve Çevresi konu başlığı altında Hitit tarihi konularına değinildiği görülmüştür. Konu içeriği açısından bakıldığında beşinci sınıf sosyal bilgiler ders kitabında Anadolu medeniyetleri adı altında bir başlık kullanılmıştır. Medeniyet kavramının tanımı ise yedinci sınıf ders kitabı içerisinde yapılmıştır. Bu durum hem hazırbulmuşluk hem de sarmal program açısından hatalıdır. Beşinci sınıf kitabında kavramın tanımı ne olduğu anlatılmalı ilerleyen yıllarda hem tekrar edilerek hem de yeni bilgilerle zenginleştirilerek kavram aktarılmaya çalışılmalıdır.

Altıncı sınıf ders kitabında Hititlerin Kadeş antlaşmasını kil tabletler üzerine yazdığına değinilmiştir. Fakat beşinci sınıf ders kitabında kil tablet ile ilgili Hititler bölümünde bir bilgi verilmemiştir. Sümerler bölümü anlatılırken kil tabletlere değinilmiştir. Hititler bölümünde de kil tabletlerden bahsedilmesi uygun olacaktır. Öğrenci Sümerlerde işlediği konu ile burada Hititler arasında bağlantı kurması zor olacaktır. Elinde ek bir veri olmadan Hititlerin kil tabletler üzerine anlaşma metni hazırladığı hakkında bir bilgiye ulaşması oldukça zor olacaktır. 5,6 sınıf ve 7 sınıf ders kitaplarında Hitit tarihi ile ilgili bölümlerde kil tabletler ile ilgili net bir tanım yapılmamıştır.

Hititlerin önemli gördükleri olayları anal denilen yıllıklara yazdığı, anaların Hititlerin tarih kitabı özeliğinde olduğuna metin de değinilmiştir. Anaların tanımı ile ilgili bilgi 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında tanrıya hesap vermek için tarafsız yazıldığına değinilmiştir. Anaların ne olduğu ile ilgili kavram bilgisi 5. Sınıf kitabında verilip 6. Sınıf kitabında Hititlerin önemli gördükleri olayları anlattıkları anaların bütün bu niteliklerine bağlı olarak Hititlerin tarih kitabı olma özelliğine de sahip olduğu bilgisinin verilesi sarmal program açısından daha doğru olacaktır. Beşinci ve altıncı sınıf kitaplarına bakıldığında kil tablet ile ilgili veriler geçmiş fakat tam bir tanım yapılmamıştır.

Kadeş antlaşmasından bahsedilmiş beşinci ve altıncı sınıfta verilen kadeş antlaşması görselleri net değildir. Öğrenci için aynı bilgilerin tekrarından başka bir şey kazandırmayacak ve görseller öğrenme üzerine çok fazla bir etki sağlamayacaktır. Ders kitaplarına bakıldığında kitaplarda verilen bilgilerle konu tekrarlarına gidilmiş konu geliştirilerek anlatılamamıştır. Sürekli kil tabletlerden bahsedilmesine karşın kil tablet ile ilgili bir tanım yapılmamıştır. Anallar ile ilgili kavram verilmiş tanımı ise altıncı sınıfta verilmiştir. Yedinci sınıfta Hititler ve Sümerlerde yazı başlığı altında bir metin ele alınmış Sümerlerde yazıdan bahsedilmiş Hititlerde kullanılan yazı ile ilgili herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Beşinci sınıf kitabında kil tablet, anal, Kadeş antlaşması gibi bilgilerin tanımları yapıp altıncı ve yedinci sınıflarda bu konu ünitelerde verilmek istenilen kazanımlara göre geliştirilip daha net görsellerle desteklenip öğrenciye aktarılması daha uygun olacaktır.

Kitapta verilen görselleri değerlendirdiğimizde Beşinci sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sayfa 36 da yer alan görselde eski çağ tarihi uygarlıklarının yerlerini gösteren ve bu uygarlıklara ait özellikleri yansıtan bir harita üzerinde gösterilmeye çalışılmıştır. Harita oldukça sadedir ve canlı renk kullanılmamıştır. Öğrencinin dikkatini çekebilmesi için görselde canlı renklerin kullanılması gerekmektedir. Haritada tek renk kullanılması ilk çağ uygarlıklarının kurulum alanlarının belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Ayrıca uygarlıkları ve bölgenin adı aynı yazı boyutunda yazılmış ve uygarlıkların bulunduğu alanın da sanki bir uygarlık adı gibi algılanmasına sebebiyet vermiştir.

Anadolu ve Mezopotamya bölgeleri birbirlerinden ayrılarak farklı renklerde gösterilmesi ayrıca uygarlıkların ve kuruldukları bölgelerin isimleri farklı yazı boyutunda verilmesi öğrencinin görselde ayırım yapmasını ve verilmek istenen bilgiyi daha kolay kavramasını sağlayacaktır. Görselin altında görselin ne ile alakalı olduğu da belirtilmemiştir. Bu hususa dikkat edilmesi gerekmektedir. Uygarlıklar ve verilen özelliklerde her uygarlığın özelliği belirtilirken yazı yerine görsel öge kullanılması öğrencinin yaşı itibari ile daha dikkat çekici olacaktır.

Haritada verilen kavramlarda o dönemin özelliklerini yansıtacak şekilde hazırlanmalıdır. Haritada lejant daha büyük olarak hazırlanmalıdır. Bu sayede öğrencinin lejanta bakarak harita üzerinde daha kolay fikir yürütmesi sağlanacaktır. Bu sayede öğrencide harita okuma becerisi olumlu yönde gelişecektir. Sosyal bilgiler

beşinci sınıf ders kitabının 40. Sayfasını genel olarak incelediğimizde üç adet görsel kullanıldığı görülmektedir. Bu bölümde de görseller boyut olarak bir birlerinden farklıdır. Görseller ve metinler arasında tam bir denge kurulamamıştır. Üçüncü resimde kadeş antlaşması metnine yer verilmiştir.

Görsel oldukça küçük boyutta buna karşın metin daha fazla yer kaplamaktadır. Metin ile görsel arasında denge sağlanamamıştır. Metin yoğun bilgi içermektedir. Bu durum öğrencinin yaş özellikleri itibari ile öğrenme durumunun gerçekleşmesini zorlaştıracaktır. Bu bölümde daha büyük ve net bir antlaşma görseline yer verilmesi öğrencinin daha fazla dikkatini çekecektir. Sayfanın geneline bakıldığında gerekli boşluklar bırakılmış metin ve görseller diğer metin ve görsellerle karışmayacak şekilde hazırlanmıştır.

Beşinci sınıf ders kitabının 41. sayfasında kadeş antlaşmasına ait bir metine yer verilmiştir. Görsel oldukça küçüktür. Görsel net olarak görülememektedir. Sayfa 46 da Urartulara ait bir kaleden bahsedilmiş ve bu görsel sayfanın tamamını kaplamıştır. Bu sayfalar arasında görseller arası denge unsurunun dışına çıkmıştır. 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında da 42. Sayfada kadeş antlaşmasını yer verilmiş fakat görsel burada da küçük ve oldukça düzensiz hazırlanmıştır. Görsellerin net olması öğrencinin görsel üzerindeki ayrıntıları daha iyi görebilme fırsatı bulacaktır. Yukarıdaki kadeş antlaşması metinlerine benzer bir başka durum yedinci sınıf ders kitabı içinde söz konusu olmuştur.

Yedinci sınıf ders kitabında da aynı şekilde bir görsel kullanılmıştır. Mühürsüz kabul etmem bölümünde kullanılan bu görsel üzerindeki ifadeler net değildir ve öğrenci mühür üzerindeki görselleri görememektedir. Ayrıca görselin yanında yer alan metin ile ilgili olduğu tam manası ile anlaşılamamaktadır. Görselin altında ne ile ilgili olduğunu bildirir herhangi bir ifadeye yer verilmemiştir. Görselin Hititler döneminde kullanılmış mühürlere ait olduğunun bilgisinin altında verilmesi konunun öğrenimi açısından oldukça verimli olacaktır. Görselde renkte canlılık unsuruna dikkat edilmemiştir. Görsel yeterince net değildir. Görselde kullanılan mührün üzerinde ki veriler tam olarak görülememektedir.

Beşinci, altıncı ve yedinci sınıf ders kitaplarında Hitit tarihi ile ilgili bölümler incelendiğinde bölümlerin tamamında görsellerin yeterince özenle seçilip kullanılmadığı görülmektedir. Renkler ve netlik açısından çocuğun dikkatini

çekebilecek düzeyde değildir. Ayrıca bazı görsellerde Anokraminal hatalar yapıldığı görülmüştür. Kullanılan görsellerde bu dönemin özellikleri yansıtılmış ve o dönemin şartları anlatılmaya çalışılmıştır. Kitapta verilen görseller dönemin şartlarını yansıtılabilmelidir. Bu durum öğrencinin dönemin şartlarını yorumlarken bugünün şartlarında değerlendirme yapmasına neden olmaktadır.

Görseller öğrenci seviyesine uygun olmalı ve öğrenilecek konuları somutlaştırabilmelidir. Kitapta verilen bazı görsellerde görselden yola çıkarak çıkarımda bulunmaları istenmiştir. Öğrencinin konu ile ilgili bir bilgisi olmadan sadece görsele bağlı kalarak yorum yapabilmesi olanaksızdır. Öğrenciye konu ile ilgili bilgilerin aktarılması ve daha sonrasında bu durumlara bağlı olarak görsel üzerinden yorumlar yapması istenmelidir. Görseller ve önünde yer alan metin kutucuklarına bakıldığında ünite içerisinde yer verilen kazanımları yansıtmakta yetersiz kaldıkları görülmüştür. Görseller ve metin uyumlu olmalı kazanımları birebir yansıtılabilmelidir. Çalışmanın tamamına bakıldığında öğrenci yaşı itibari ile somut işlemler döneminde bulunmaktadır.

Tarihsel soyut düşüncenin de Roy Hallamın eserinde yer verdiği gibi 16 yaşından itibaren kazanılacağı göz önüne alındığında Hitit tarihi ile ilgili bölümlerde yer alan kavramların ve bilgilerin öğretilmesi oldukça güçtür. Tarihsel açıdan soyut düşünebilme yetisi geçmiş ve bugünün arasında bağlantılar kurabilmeyi gerektirir. Bu yüzden bu bölümde görsellere daha çok yer verilip daha az bilgi ve somutlaştırılabilmiş kavramlarla öğrenciye bilgi aktarımı sağlanmaya çalışılmalıdır. Ayrıca bilişsel gelişim üzerinde çevresel faktörlerin de etkisi olduğu unutulmamalıdır. Dünyanın her yerinde bireysel gelişimin aynı olduğundan söz etmek oldukça zordur. Bu yüzden kendi ülkemiz üzerinde öğrencilerin bilişsel gelişimi üzerine daha detaylı çalışmalar yapılmalı böylece eğitim ve öğretim ortamları geliştirilmeye çalışılmalıdır.

Bütün bu çalışmaların yanında öğretim ilkeleri de dikkate alınmalıdır. Öğretim programında yer alan ve öğretimi kolaylaştıracak olan sarmal program anlayışına uygun olarak konu dağılımına dikkat edilmelidir. Ön öğrenmeler, hazırbulmuşluk gibi öğrenmeye etkileyen özellikler dikkate alınarak konu dağılımı yapılmalıdır. Öğretim sistemimizin temelini oluşturan öğrencide ezber yolu ile bilgi aktarımının

dışında yapılandırmacı anlayış temelinde yaparak yaşayarak öğrenmenin gerçekleşmesi açısından bütün bu özellikler önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Açıklan, M. (2017). Araştırmaya Dayalı Sosyal Bilgiler Eğitimi, Ankara, Pegem Yayınları.
- Aktekin, S. (2009). Çok Kültürlü Bir Avrupa için Tarih ve Sosyal Bilgiler Eğitimi, Ankara: Harf eğitim yayıncılığı
- Akurgal, E. (2015). Hatti ve Hitit Uygarlıkları, Ankara: Phonenix yayınları
- Akurgal, E. (2000). Anadolu uygarlıkları, Antalya: Net Turistik Yayınları
- Altun, A. (2014). Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, İlkokul ve Ortaokul Öğrencilerinin Tarih Kavramına İlişkin Algılarının Yörüngesi,14 (6) 2305-2326
- Arı, R. (2003). Gelişim ve Öğrenme, Konya: Atlas kitabevi
- Arı, R., Gençdoğan, B., Başaran, I., Yılmaz, F., Şeker, S. (2002). Öğrenme ve Gelişim Psikolojisi Ankara: Mikro Yayınevi
- Arslan, M. (Ed.), (2008). Öğretim İlke ve Yöntemleri, Ankara: Anı yayıncılık
- Arslan, M. (Ed.). (2001). Öğretim ilke ve yöntemleri, Ankara: Anı Yayıncılık
- Aslan. B., Okumuş. O., Koçoğlu. Y. (2015). Ortaöğretim Tarih Ders Kitaplarının Öğrencilerin Gelişim Düzeyine Uygunluğunun İncelenmesi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (37), 692.
- Ata, B. (1998). Ulusal Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu 15- 16 Ekim 1998, İngiltere’de Piaget ve Bruner’in Görüşlerinin İlköğretimde Tarih Öğretimine Yansımaları Üzerine Bir Araştırma, Pamukkale Üniversitesi-Denizli, Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazi Üniversitesi, *PAÜ Eğitim fakültesi Dergisi* 1999, (2),6-1
- Ataman, A. (2004). Gelişim ve Öğrenme, Ankara: Gündüz yayıncılık
- Aydın, B. (Ed.). (2005). Gelişim ve Öğrenme, Ankara: Nobel yayınları
- Azertürk, S. İ. (2014/2). Çiviyazısı ve Çin’in Fal Yazıtları, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 37, 70-85
- Bacanlı, H. (2002). Gelişim ve Öğrenme, Ankara: Nobel Yayınları

- Boydaş, N. (2003). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Görsel Açıdan Değerlendirilmesi, Sosyal Bilgiler Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu. Şahin C. (Ed). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık
- Brandau, B. & Schickert, H. (2004). Hititler, Bilinmeyen Bir Dünya İmparatorluğu, Ankara: Arkadaş Yayınları
- Candan, A. S. ve Koçer, Ö. (2013). Tarih Dersindeki Kavramların Algılanma Düzeylerine İlişkin Bir Değerlendirme / An Overview to High School Students' Perceptions about Concepts of History Lesson, Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 2 (1) 353-373
- Coşkun, M. K. (2011). Kavram öğretimi, Adana: Karahan Kitabevi
- Çığ, M. İ. (2009). Ortadoğu Uygarlık Mirası, İstanbul: Kaynak yayınları
- Dale E. (1969). Audiovisual Methods in Teaching (3rd Edition.). Holt, Rinehart & Winston. New York, London.
- Demirbaş, M. ve Ertuğrul, N. (2012). Fen ve Teknoloji Dersine İlişkin Piaget 'in Soyut İşlemler Döneminden Kazanılması Beklenen Becerilerin Gerçekleşme Durumunun İncelenmesi, *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 2(2) 123-164
- Demircioğlu, İ. H. (Ed.). (2017). Türkiye'de Tarih Eğitimi Araştırmaları El Kitabı, Ankara: Pegem Akademi
- Demircioğlu, İ. H. (2010). Tarih Öğretiminde Öğrenci Merkezli Yaklaşımlar, Ankara: Anı yayıncılık
- Demirel, M. (2015). Tarih öğretim yöntemleri, Ankara: Pegem akademi yayınları
- Demirel, Ö. (2012). Eğitimde program Geliştirme (Kuramdan Uygulamaya), Ankara: Pegem Akademi
- Dilek, D. (2007). Tarih Derslerinde Öğrenme ve Düşünce Gelişimi, Ankara: Nobel yayınları
- Dilek, D. ve Arzu, B. A. G. (2012). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Temsili Resim Kullanımıyla Tarihsel Düşünme Becerilerinin Geliştirilmesi, *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 36 (36), 5-27

- Dirik, M. Z. (2014). Eğitim Programları ve Öğretim, Öğretim İlke ve Yöntemleri, Ankara: Pegem Akademi
- Dönmez, C. (2003). Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler. Sosyal Bilgiler Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu. Şahin C. (Ed.). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Dönmez, C. (2006). Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler. Sosyal Bilgiler Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu, Şahin, C. (Ed). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık
- Dönmezer. İ. (2004). Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi, İzmir: E.Ü. Basımevi
- Evirgen, Ö. F., Özkan, J., Öztürk, S. ve Özdural, S. (2017). İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Gary, K., Clabaugh, Edward, G. & Rozycki, (2010). The Educational Theory of Jerome Bruner: a multi-dimensional analysis
- Gökkaya, K. (2003) Sosyal Bilgilere Giriş. Sosyal Bilgiler Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu, Şahin, C. (Ed). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık
- Güneş, F. (2007). Yapılandırmacı Yaklaşımla Sınıf Yönetimi, Ankara: Nobel yayınları
- Güven, İ. (Ed.). (2014). Tarih Öğretimi ve Uygulamaları, Ankara: Pegem Akademi Yayınları
- Hali, S. (2014). Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları, Uluslararası sosyal Bilimler dergisi, 2014 (3) 158-166
- Hallam, R. N. (1967). "Logical Thinking in History" in Educational Review *Vol.19. No.3.pp.183-191*)
- Hesapçioğlu, M. (1998). Öğretim İlke ve Yöntemleri, Eğitim Programları ve Öğretim, İstanbul: Beta yayınları
- Hesna, B. (2002). İlköğretim Okullarında (4. ve 5. Sınıflarda). Tarih Öğretimi (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> adresinden alınmıştır.

<http://ttkb.meb.gov.tr/www/kriterler/dosya/9>

<http://www.eba.gov.tr>

<https://sosyalciniz.wordpress.com/2017/09/10/2017-2018-sosyal-bilgiler-7-yillik-plani/>

- İnan, A. (2014). Anadolu Uygarlıkları Tarihi, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- İnan, A. (2014). Türk Tarihinin Ana Hatları, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Jerome, S. Bruner. (1977). The Process of Education, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London / England
- Karakaya F. M., Midilli, A. ve Güven, M. N. (2017). İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.
- Karasar, N. (2008). Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar-İlkeler-Teknikler, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Kaya, Z. (2006). Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme, Ankara, Pegem A Yayıncılık
- Kılıç, Y. ve Duymuş, H. H. (2007). Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 26 (42) 93-94
- Kınal, F. (1969), Çivi Yazısının Doğuşu ve Gelişimi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 12 (0), 1-15
- Koç, İ. (2003). Hititler, Ankara: ODTÜ Yayıncılık
- Kol. S. (2011). Erken Çocuklukta Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (21), 1-21
- Köksal, O. ve Atalay, B. (2015). Öğretim İlke ve Yöntemleri, Çağdaş Uygulamalarla Yöntem ve Teknikler, Konya: Eğitim Yayınevi
- Köstüklü N. (1999). Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi, Konya: Günay Ofset
- Küçükahmet, L. (2009). Öğretim İlke ve Yöntemleri, Ankara: Nobel yayınları,
- Macqueen, J. G. (2015). Hititler ve Hititler çağında Anadolu, Ankara: Arkadaş Yayın Evi
- Memioğlu, Z. (2004). Tarih Öğretimi Üzerine Bazı Düşünceler, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (9), 303-308

- Memiş, E. (1994). Hitit Sarayında Kraliçenin Rolü, *Belleten, Cilt: LVIII (222)* 280-286
- Metin, M. (2016). Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Pegem Akademi
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2018). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar). <http://ttkb.meb.gov.tr> adresinden alınmıştır.
- Özbaran, S. (1998). Tarih öğretimi ve ders kitapları, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, s:143-144
- Özçelik, İ. (2001). Tarih Araştırmalarında Yöntem ve Teknikler, Gündüz Eğitim ve yayıncılık
- Özdemir, H., Evirgen, Ö. F. ve Dağ, Ö. (2017). İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Öztaşın, B. Ö. ve Üngör, İ. (2013). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Eski Çağ Tarihi Konusu ve Bilincinin Bilimsel İçerik Bakımından Değerlendirilmesi, *e-international journal of educational research*, 4 (3),1-26
- Öztürk, C. (Ed.), (2009), Sosyal Bilgiler Öğretimi, Demokratik Vatandaşlık Öğretimi, Öztürk, Ankara: Pegem Akademi
- Öztürk, İ. H. (2011). Tarih Öğretiminde Anakronizm Sorunu: Sosyal Bilgiler ve Tarih Ders Kitaplarındaki Kurgusal Metinler Üzerine Bir İnceleme, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, *Sosyal Bilgiler Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 37-58
- Safran, M. (2010). Tarih Nasıl Öğretilir, Tarih Öğretmenleri İçin Özel Öğretim Yöntemleri, İstanbul; Yeni İnsan Yayın Evi
- Selahattin, E. (2013). Eğitimde Program Geliştirme, Ankara: EDGE Akademi - Tercan Matbaacılık
- Sönmez, V. (2010). Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu, Ankara: Anı yayınları

- Şahin. (2012). Ders Kitaplarının Mesaj Tasarımı İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13,(3),129-154
- Şimşek, A. (2006). İlköğretim Öğrencilerinde Tarihsel Zaman Kavramının Gelişimi ve Öğretimi (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> adresinden alınmıştır.
- Şimşek. A. (Ed.). (2017). Türkiye’de Tarih Eğitimi, Dönemler - Ders Kitapları – Yazarlar - Akademisyenler - Algılar, Ankara: Pegem Akademi
- Tay, B. ve Öcal, A. (Ed.). (2008). Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi, Ankara: Pegem Yayınları
- Ulusoy, A. (2002). Gelişim ve Öğrenme, Ankara: Anı Yayıncılık
- Ulusoy, A. (2009). Gelişim ve öğrenme, Ankara: Anı yayıncılık
- Ulusoy. A. (Ed.). (2006). Gelişim ve Öğrenme, Ankara: Anı Yayıncılık
- Ünal, F. ve Ünal, M. (2011). İlköğretim Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Sarmal Programlama Yaklaşımı Açısından Değerlendirilmesi, *20. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*
- Ünsal, V. (2013). Eski Anadolu’da Teokratik Devlet Düzeni (Hitit ve Urartu), Ankara: Berikan Yayınevi
- Ünsal. V. (2012). Eskiçağda Anadolu Su Kaynakları (Orta ve Doğu Anadolu), *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (28),210 – 224
- Yapıcı, H. (2015). Sosyal Bilgiler Öğretimi Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi, Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2015 (4) 346-364
- Yazıcı, K. (2006). Sosyal Bilgilerde kullanılan görsel araçlar: Haritalar-Küreler-Resimler-Tablolar ve Grafikler, *Selçuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 651-662
- Yazıcı, N. (2011). Hitit Uygarlığı İzinde Anadolu (Başkent Hattuşa’dan Suriye’ye Şehirler Tapınaklar, Anıtlar, Yazıtlar, Savaşlar, Antlaşmalar, İstanbul: Uranus Fotoğraf Ajansı ve Yayıncılık

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri
Ankara: Seçkin Yayıncılık

Yiğit, (2005), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü,
Tarih Araştırmaları Dergisi, 37 (24),79-86

